

WUE

maig-juny 80

n.º 691

100 pts.

número extraordinari

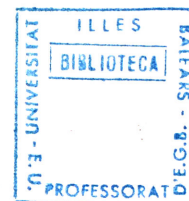
LA NOSTRA CULTURA POPULAR

**"la Caixa"
Cada dia
més
a prop.**

**Més de 600
oficines unides
per teleprocés
al vostre servei.**

**CAIXA DE PENSIONS
"la Caixa"**

LLUC

MAIG - JUNY 80
N.º 691

LLUC

*Revista bimestral
Any LX*

Direcció:

*PP. Missioners dels Sagrats Cors
Monestir de la Real
Ciutat de Mallorca*

Informació i correspondència:

*Apartat de Correus n.º 619
Telèfon: 22 32 99
Palma*

Director:

Bartomeu Suau Tugores

Conseller-Delegat:

Manuel Soler i Palà

Caps de Redacció:

*Josep M. Llompart i
Pere Llabrés i Martorell*

*Subscripció: 350 ptes. anuals
Estranger: 400 ptes. anuals
Preu de l'exemplar: 100 ptes.*

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

Imprimeix:

taller gràfic ramon

Balmes, 39 - Tel. 25 44 32
Palma

Dipòsit legal: P.M. 276-1958

= Sumari =

Pàg.

- 2 **EDITORIAL: La nostra cultura popular.**
- 3 **Algunes observacions sobre la història i la cultura popular**, per Isabel Moll Blanes.
- 6 **Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular**, per Isidor Mari.
- 9 **La cultura popular com a objecte d'estudi**, per Llorenç Prats i Canals.
- 12 **Dialectologia i cultura popular**, per Joan Veny.
- 14 **Cultura popular i dinàmica educativa**, per Gabriel Janer Manilla.
- 17 **Mallorquins i catalans: assaig de psicologia social**, per Antoni Sastre i Ramon Rosselló.
- 20 **Una versió mallorquina inèdita del romanç de «El Conde Alarcos»**, per Francesc de B. Moll.
- 22 **El Pare Rafel Ginard**, per Jordi Vallespir.
- 23 **Com tornen verament populars les cançons**, pel P. Rafel Ginard.
- 24 **Es drac d'Es Racó** (Rondalla transcrita per R. Ginard).
- 25 **L'ESGLÉSIA NOSTRA: Santuaris i devoció mariana a Eivissa**, per Joan Castelló.
- 28 **Vint anys de folklore religiós**, per Gabriel Llompart.
- 30 **Entorn de la classificació dels jocs tradicionals**, per Joan Miralles i Montserrat.
- 33 **Un estudi sobre els jocs tradicionals a Sencelles**, per F. Mudoy, M. Parpal i M. Reus.
- 35 **Jocs de matances**, per Antoni Galmés i Riera.
- 37 **La història del segle XIX en cantars populars**, per Miquel Pons.
- 40 **Rondalles inèdites: «Es porquer d'Es Camp d'En Torrella»**, per Cosme Aguiló.
- 41 **Els goigs dels quintos**, per M. Vives i J. Pons.
- 43 **Cinema i cultura popular**, per Vicenç Matas.
- 44 **El ritual del vimer**, per Damià Duran.
- 45 **Biniamar: inici d'estudi a un poblet petit**, per Catalina Valriu.
- 47 **La casa mallorquina**, per Bartomeu Mulet.
- 49 **Una tasca: conèixer millor els nostres avis i la seva vertadera circumstància**, per Biel Florit Ferrer.
- 50 **Sa Pobla: dia 16 de gener (Notícies d'un quadern i una conversa amb madò Buades)**, per Toni Artigues.
- 52 **El pebre bord (de les nostres indústries poc conegudes)**, per Joan Llabrés.
- 55 **El pastor**, per Bartomeu Ensenyat.
- 58 **Bibliografia poètica i folklòrica del P. Francesc Bonafé (1929-59)**, per J. Miralles i Montserrat.
- 61 **Un congrés extraordinari (XVI congrés internacional de Lingüística i Filologia romànica)**. 7-12 abril a la Ciutat de Mallorca.
- 62 **IV Curs de música coral i pedagogia musical.**
- 63 **Universitat catalana d'estiu. Cinquenes jornades internacionals del CIEMEN. Premi per a estudis de cooperatives a Mallorca.**
- 64 **X Serenates d'estiu.**

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARIS

5104063921

LA NOSTRA CULTURA POPULAR

Massa sovint el terme «cultura» s'empra en el sentit restringit d'«alta cultura», o si es vol i valgui la redundància, «cultura culta». Això no obstant, de cada dia es veu més clar que un dels factors que més exactament defineixen la identitat d'un poble és la cultura que aquest mateix poble ha anat creant i continua creant a través de la història. Pensem que són aquestes creacions allò que defineix un poble, que fan que un poble sia ell mateix i no un altre. Basant-nos en aquest concepte de «cultura», que inclou dins un mateix patrimoni tant el **Libre d'amic e amat** de Ramon Llull com la tècnica de fer un marge de pedra seca, presentam aquest número extraordinari de **LLUC** com una contribució al coneixement i recuperació del nostre patrimoni cultural íntegre que és l'únic camí viable cap a la recuperació de la nostra identitat nacional.

En aquest número, el nostre lector hi trobarà contes i jocs, classificacions i estudis de realitats que ja pertanyen a l'ànima —diguem-ne històrica— del nostre poble: però també hi des-

editoria

cobrirà molts de valors i realitats que tenen o cal que tinguin la seva actualització. Aquí cal cridar l'atenció d'estudiosos del nostre patrimoni cultural popular i dels nostres pedagogs, per tal que posin a l'abast d'un poble, sovint despersonalitzat per modes estranyes i estandarditzades d'una «cultureta» despersonalitzada i alienant, allò que realment ha estat i és «seu», que ha nascut de les arrels d'aquesta terra nostra, i que podem i hem de conservar malgrat factors que fins ara almenys ens han estat contraris.

El camí, doncs, resta obert: és engrescador de veres. I ho és quan escrivim aquestes retxes i pertot arreu esclaten les nostres festes populars, patronals, que sí que ben bé podrien ser, com sovint darrerament ho han estat, la via òptima per resdescobrir i recuperar de forma viva el millor del nostre tresor cultural popular, tot evitant aquell aire ximplement nostàlgic que havien arribat a cobrar.

Algunes observacions sobre la història i la cultura popular

per Isabel Moll Blanes

El conjunt d'idees que sobre Història i Cultura Popular presentem en aquest número monogràfic són fruit de consideracions personals entorn dels problemes que presenta la recerca històrica, i sobretot aquells més directament relacionats amb els mètodes i tècniques de la història social.

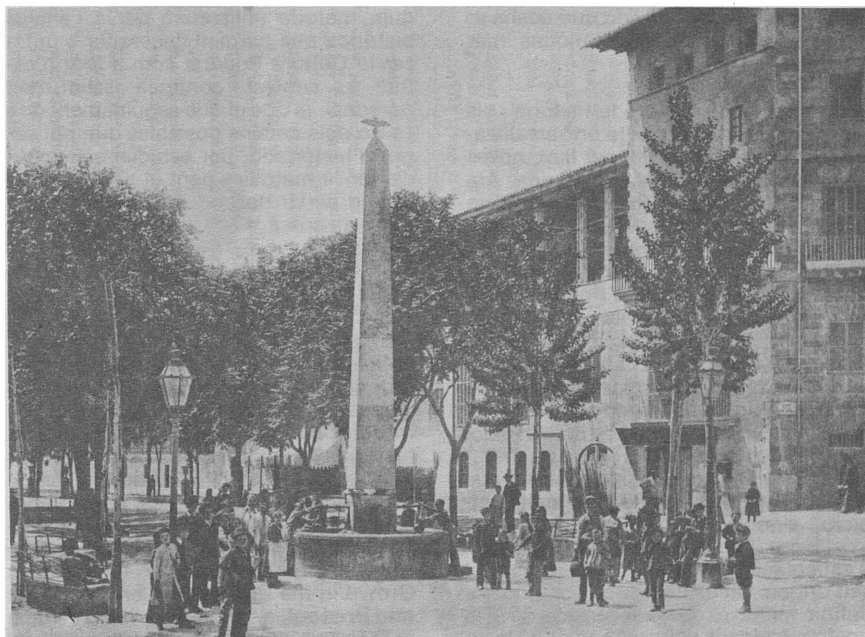
Crec que l'interès pels estudis de Cultura Popular no pot ser exclusiu d'un sol àmbit de l'anàlisi social, ja que una manifestació de la convivència dels homes amb un contingut tan ric i atractiu ha de ser utilitzada per tots els interessats a conèixer els diferents aspectes de la realitat, sigui des d'un punt de vista actual, sigui des d'un punt de vista històric.

I és sobre aquesta darrera perspectiva que faré les consideracions pertinents, exposant primer les diferències entre Història i Cultura Popular per passar seguidament a considerar el mitjà d'integrar la Cultura Popular dins els estudis històrics, tenint en compte que parl des d'una perspectiva personal, i des d'una òptica un tant reduïda.

Molt sovint se m'ha fet la següent pregunta: quan és que la Cultura Popular deixa de ser-ho per convertir-se en Història?; i pens que l'única contesta possible és una altra pregunta: què s'entén per Història i què s'entén per Cultura Popular, ja que no es tracta d'establir una relació de continuïtat, sinó de mètode. M'explicaré millor si puc aclarir abans la resposta a: què és la Història?.

Contestar breument és difícil, ja que no es pot donar ni una resposta definitiva ni tampoc una definició per resposta. En realitat, demanant què és la Història plantejant un dilema, o si voleu, una doble qüestió, derivada de l'ambigüitat del concepte Història. Per a l'historiador —com per tothom— Història pot significar tant l'objecte del coneixement històric com el mètode que permeti dit coneixement. Des del meu punt de vista, Història vol dir:

- el passat humà: fets i esdeveniments que tots plegats conposen aquest passat.
- l'intent per a descriure i per conèixer **globalment** aquest passat: la història com a procés, la història com a totalitat.
- l'estudi sistemàtic d'aquest passat: utilització d'unes fonts i d'uns mètodes que documentin el coneixement.

Per causes operatives generades per la manca d'espai, reduiré l'anàlisi de cada un dels tres significats a una breu exposició del darrer: la Història com l'estudi sistemàtic del passat. Es aquest un fenomen recent que s'ha donat a partir de principis del segle XIX, a Alemanya primer, per estendre's més tard a la resta de països europeus. La característica fonamental d'aquest significat pot resumir-se amb una frase de Leopold von Ranke —un dels primers i potser un dels més eminents representants d'aquesta corrent— que diu: « a la Història se li ha donat la tasca de jutjar el passat, d'aclarir el present en benefici del futur. El meu estudi no pretén aconseguir objectius tan elevats, únicament desitja mostrar el que en realitat va passar.» I crec que podríem afegir, des de la nostra situació, que mostrar el que en realitat va passar es fa precisament per conèixer millor —no el que passarà— sinó el que està passant actualment. Aquest significat, o si voleu aquest mode d'entendre la Història, es va fonamentar, en principi, amb l'intent de reunir un cos documental consistent i que permetés unes referències concretes i objectives del que es volia conèixer. I així varen anar

consolidant-se un conjunt de disciplines conegudes com Ciències Auxiliars de la Història i que varen fer —i continuen fent-ho— possible la sistematització ordenada del passat; ens referim a l'Arqueologia, la Numismàtica, la Paleografia, la Diplomàtica... Ara bé, a mesura que el temps passa, la Història o millor dit el camp d'estudi d'aquesta matèria, es va ampliant i comencen a plantejar-se a l'historiador uns altres problemes que els derivats del coneixement i crítica dels documents —tot i tenint en compte que aquest no és un problema que es rebutji sinó que continua tenint la seva importància i així veim com comencen a discutir-se qüestions que tornen a plantejar problemes que pareixia que s'havien superat: el subjecte, l'objecte i les fonts de la Història. Es passa d'una concepció individualista a una que podríem qualificar de col·lectiva, per a la qual el subjecte de la Història és la societat, no l'home individual; l'objecte és la evolució de les societats; i les fonts per estudiar aquests dos components del coneixement històric, es van fent de cada vegada més àmplies integrant aspectes i manifestacions que suposen una novetat i al mateix temps un risc, perquè és

necessari un nou tractament que fugi de l'àmbit de les Ciències Auxiliars clàssiques. I d'aquesta manera s'inicia una nova problemàtica per a la Història: la seva **relació** amb les Ciències Socials. Aquest desenvolupament del mode d'estudiar la Història no es aliena al desenvolupament o a l'evolució del procés històric, ja que en menys de cent cinquanta anys es produeix un canvi molt gran que permet en primer lloc la participació i la col·lectivització de moltes de les activitats que abans es feien individualment i en segon lloc la universalització d'unes noves formes de vida i de comportament que permet aplicar el qualificatiu de **mundial** al procés històric que abans es localitzava a àrees geogràfiques més reduïdes.

El nou mode d'entendre la Història i els problemes generats per la universalització del procés, integren, per tant, noves perspectives per l'anàlisi històrica. Ara bé aquestes perspectives no són una creació de nova planta feta per l'historiador, sinó que es deriven de la mateixa realitat que volem estudiar, i és aquí que volem integrar la Cultura Popular. Com he dit al començament per mi la Cultura Popular és una manifestació de la convivència dels homes, ara i abans; però, sobretot, la veig més definida com la manifestació d'un tipus de societat que ha desaparegut o és en vies de desaparició. Es a dir, es tracta d'unes formes generades per la mateixa dinàmica social i que no suposaven, al seu moment, una exhibició, sinó un treball; actualment, si existeixen, hom les qualifica de folklore, d'espectacle que res té a veure amb el seu origen. Un exemple ens pot ajudar a definir millor el que acabem de dir: les nostres cançons pàgeses són objecte en l'actualitat del que es diu una revitalització; ara bé no es revitalitza el que les va fer possible com el batre amb mul o el reunir-se després de la collita d'oliva a la clastra de la possessió, perquè ja hi ha màquines que segueixen i baten al mateix temps, i perquè després de la collita de l'oliva —si se fa— els treballadors agafen cotxo o moto i se'n van al seu poble i no per reunir-se devora la foganya de qualque casa, sinó per anar a la discoteca més propera; les cançons pàgeses, doncs, són Cultura Popular perquè evidenciaven o manifestaven unes necessitats quotidianes, estaven integrades i o eren fruit d'un tipus determinat de relacions socials que avui en dia han desaparegut, o bé, si existeixen, no suposen més que un arcaisme dins la dinàmica sòcio-històrica. Ara bé, amb això no vull dir que les cançons populars siguin una cosa passada, sinó que en formar part del nostre propi cos social —i aquí a la Història li donam el sentit de procés continuat— formen part de la nostra identitat, i no com les cançons per si mateixes, sinó com a reflex de determinat sistema de relacions socials i-o de societat de què aquestes cançons eren una manifestació.

Amb l'exemple precedent pens que queden clares dues qüestions: el que

entenc per Cultura Popular i la seva relació amb el que entenc per Història: la primera és una manifestació del que volem conèixer de la segona. Ara bé, pens que una vegada establerta els mecanismes de la relació —respectes: la Cultura Popular com a manifestació de l'activitat dels homes en societat i la Història com a estudi sistemàtic de l'evolució, tant de les activitats com de la societat— cal puntualitzar, encara que sigui breument, l'essència d'aquesta relació, o millor dit el mètode que fa possible aquesta relació: si s'utilitza la Cultura Popular com a font pels estudis històrics, de quina manera cal definir aquesta font, o millor dit, quin mètode utilitzarem per a l'anàlisi històrica que permeti necessitar o utilitzar la Cultura Popular com a font d'estudi. La contesta continua essent molt personal, ja que el que seguidament diré és un dels camins possibles que pot seguir l'historiador per estudiar sistemàticament i metòdicament el passat, i que el faig servir no per una qüestió merament atzarosa, sinó per procés de consideracions sobre l'objecte d'estudi que m'interessa personalment: la història de Mallorca.

En una recent publicació, l'historiador anglès Peter Laslett ens presenta un estudi sobre l'evolució de la vida familiar anglesa abans de l'època industrial, introduint la necessitat d'una «sociologia històrica» com a mètode de treball. Per una altra banda E.P. Thompson, també historiador i també anglès, en un llibre clàssic, **The making of the English working class**, i en un important article, «The Moral Economy of the English Growth in the Eighteenth Century» (**Past and Present**, n.º 50, Febrer 1971) estudia la formació de la classe obrera anglesa i les transformacions de la mentalitat social que permet conèixer els canvis cap a una societat industrial, utilitzant elements que podriem qualificar molt bé com de cultura popular: cançons, memorials, pràctiques religioses, festes... Això implica, en principi, una doble perspectiva; per una part restringida: reduir —o començar— l'anàlisi històrica a l'estudi d'un grup social cap a noves formes de convivència i veure com es pot detectar el canvi de societat mitjançant les formes de comportament col·lectiu. Les dues perspectives tenen, evidentment, un gran atractiu per a l'historiador, i les dues impliquen la utilització de fonts qualificables de Cultura Popular (ja que estudiar la família implica necessàriament conèixer el sistema de valors predominants, les tradicions i els mecanismes que comporten la seva coherència, qüestions, totes elles, que tenen un mode de reproducció molt consemblant: la comunicació oral de generació en generació).

Optant per la primera de les perspectives —l'anàlisi històrica de cèl·lules reduïdes— crec que cal fugir de la tradicional divisió de la Història en social, econòmica i cultural, per utilitzar un altre mètode més d'acord amb el que Las-

lett qualifica de **sociologia històrica** i que suposa començar a conèixer mètodes alternatius representats per la Història Local, per la reconstrucció de comunitats històriques o per la història de la família com la cèl·lula bàsica de l'estructura de moltes societats. Això implica una sèrie de problemes de definició prèvia, dels quals seria un dels primers el concepte **comunitat**, tema d'estudi des de fa més de cent anys, i que un dels primers i principals sistematitzadors —Ferdinand Tönnies— descriu com el que hi havia abans de la societat industrial, definit per la sang (lligaments familiars), el lloc (lligaments geogràfics) i la mentalitat (sentiment de pertànyer a un grup); actualment els sociòlegs amb els seus treballs donen noves contribucions i com ens diu Alan MacFarlane —que utilitza els estudis de comunitat com a mètode històric— «el concepte de **comunitat** pot arribar a tenir prop de 90 definicions diferents... i totes tenen relació amb la gent; ara bé, més enllà d'aquesta base comuna, no hi ha acord de cap classe».

De la Història Local podem utilitzar l'objecte del seu estudi que, com ens diu H. Finbert no és un simple fragment de la Història (de qualsevol país...) sinó que tracta «d'una entitat social que té tot el dret del món a ser estudiada totalment». Alan Rogers ens diu que les unitats de la Història Local —les entitats socials de Finbert— no són conceptes artificials creats per l'historiador (com ho serien, per exemple, la cosa política, la cosa social, la cosa econòmica), sinó unitats orgàniques que en principi descriuen una realitat específica: la forma —o les formes— com s'han organitzat els homes formant famílies, comunitats, pobles... Una vegada establerta l'entitat social, ja es pot manejar amb més minuciositat la part o la totalitat de la unitat social que es vol estudiar, aplicant un conjunt de tècniques que inclou una àmplia perspectiva: arqueològiques, escrites, orals...

L'historiador que segueix aquest camí es troba davant moltes possibilitats, i no pocs obstacles. Perquè la Cultura Popular entesa en el seu sentit ampli, està constituïda per les cançons populars i els proverbis, apareix darrera les faules, dels contes i de les supersticions, però també comprèn les eines de treball, els instruments de la vida quotidiana, les formes de vestir, les formes de viure, l'hàbitat, el joc i l'esplai, el que implica organitzar tot aquest ric material disponible amb un cert ordre derivat de l'objectiu de l'estudi.

Aquesta darrera consideració ens du a aplicar, encara que sigui com a inici o com una simple declaració de principis, les possibilitats que tenen aquests nous plantejaments metodològics per a l'estudi de la nostra història. Partint d'un apriorisme, o d'una hipòtesi de treball —evidentment criticable— crec que la Història de Mallorca s'hauria d'enfocar

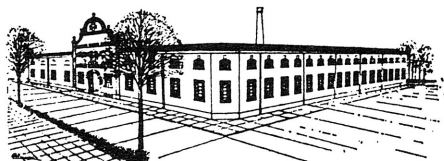
des d'aquesta perspectiva, ja que ni és possible aplicar models aliens a la nostra propia realitat, per molt atractius que siguin, que per mi és més important primer estudiar el model o la societat illenca, per veure després quines són les similituds o diferències que té amb el model general; ni construir el model mallorquí a partir del que passa a Palma, ja que això suposa distorsionar la realitat històrica illenca. La Història de Mallorca és la història dels habitants de Palma, és veritat; però, sobretot, és la Història de l'establiment d'una societat —que inclou la ciutat i els pobles—, de la lluita

per la seva supervivència i de les formes que va anant generant per possibilitar els canvis que s'han anat produint al llarg dels segles. I, precisament, una de les fonts documentals més importants i suggerents són les derivades del que hem establert com a Cultura Popular. Es ver que comptam amb documentació escrita suficient per a conèixer el nostre passat; però també comptam amb tota la riquesa de les nostres tradicions que ja comencen a ser objecte d'estudis seriosos i de gran utilitat: així el treball que ha arribat a fer en Guillem Rosselló-Bodoy al Museu de Muro, els cançoners del

Pare Ginard, els estudis de Joan Miralles, la tasca continuada d'Antoni Artigues i Biel Majoral. Tot són elements que no cal deixar de costat ni permetre que funcionin com unitats aïllades, sinó que integrat-los dins una perspectiva globalitzadora ens ajuden en gran manera a conèixer la nostra Història, d'un poble que ha intentat sobreviure així com ha pogut, i, mentrestant, ha creat coses evidentment belles: la casa de pagès o el ca de bestiar, per exemple.

ISABEL MOLL BLANES

Ciutat, Maig 1980

FÀBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón - Telèfon 50 19 00

I N C A

VERJO

s'oli gustós d'abans

encara es fa avui

OLIVA
CAIMARI

Per un concepte viu i combatiu de la cultura popular

per Isidor Mari

CULTURA POPULAR O CULTURA COLONITZADA?

No sé si parlar de colonització referint-se a les nostres illes sorprendrà algu. Supòs que no, perquè no seré el primer a fer-ho. Recordar quines són les conseqüències del colonialisme sobre la cultura dels pobles colonitzats pot resultar especialment saludable per veure fins a quin punt el nostre cas és equivalent al d'aquells països. No vull dir amb això que les nostres illes es trobin en una situació típicament colonial. Més aviat m'inclinaria a parlar de colonialisme interior, en el sentit que ho ha fet Robert Lafont referint-se a les nacions oprimides de l'hexàgon francès. O si voleu, podem parlar de situacions para-colonials, en les quals es compleixen algunes condicions del fenomen colonial, si totes no.

Que les nostres illes tenen alguna relació amb la situació de les colònies és obvi: són una societat marginal; econòmicament explotades en règim de monoconreu turístic, desenvolupades desigualment (i no amb harmonia) en funció d'interessos més externs que propis; políticament dependents encara, fins al punt que es decideix des de fora quina és l'autonomia que els convé (!); culturalment sotmeses a un procés secular de marginació i assimilisme, en el qual la cultura oficial té totes les oportunitats i la cultura pròpia viu de les misèries que cauen de la seva taula...

Situats en aquest context, la cultura popular ha fet —li han fet fer— uns papers bastant desagradables. Convé descobrir les manipulacions que el poder ha exercit sobre la nostra cultura popular, si no volem que es perpetui en el futur, ara que tant es parla de recuperar la normalitat de la cultura pròpia, base de la nostra identitat.

Si, precisament ara és essencial obrir els ulls i anar vius, perquè justament qual els pobles creuen sortir de la situació de dependència (és el cas també dels processos de descolonització), el poder sol trobar lligams més subtils de control,

tan eficaços com els d'abans, aprofitant que el poble dominat es refia i es dona per satisfet amb alguns canvis més aparents que reals.

LA CULTURA POPULAR NO ÉS TOTA LA NOSTRA CULTURA

Aquest és el primer punt a tenir present, i no penseu que es tracti d'una banalitat, no! La simplificació de creure que el nostre poble no té una cultura completa, plena i sencera, sinó que tan sols disposa de «folklore» o cultura popular (únics factors diferencials), encara perdura. És com si de Cultura en majúscula, de Cultura pròpiament dita, només n'hi hagués una, que seria l'oficial. Les altres a tot estirar, serien cultures regionals, autòctones, popular-folkloriques. Poca cosa més que les consabudes «peculiaridades regionales»: un simple afegitó.

Segons això, fàcilment podríem establir unes oposicions dualistes, tan llargues i detallades com es vulgui, que començarien així:

NACIÓ (Estat)
cultura «nacional»
llengua «nacional»
.....

REGIÓ (o Nacionalitat)
cultura «regional»
llengua «regional»
.....

Aquesta cultura «nacional» és una curiosa selecció d'elements extrets dels territoris de llengua castellana, principalment. En comptes de considerar que existeixen a l'estat

LLUC

**Bolletí
de
subscripció**

NOM .....

DIRECCIÓ .....

POBLACIÓ .....

es fa subscriptor de la revista **LLUC** (350 ptes. per tot l'any 1980), quantitat que pagarà

..... enviant gir postal o taló bancari barrat

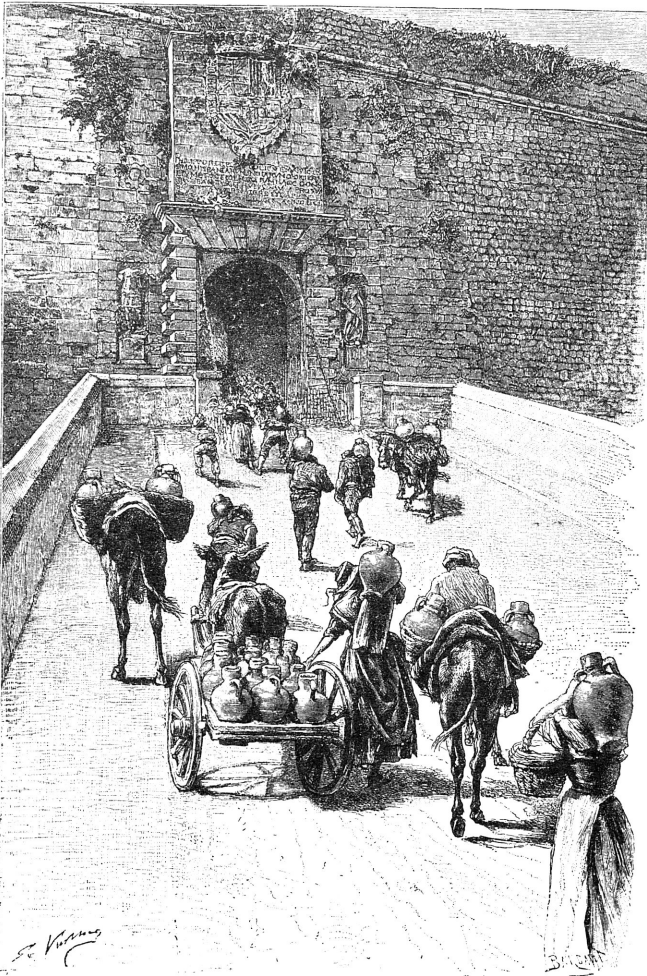
..... contra reembossament (o al cobrador domiciliari si viu a Ciutat de Mallorca)

..... per un rebut domicialitat a Banc o Caixa .....

Marcau amb una X la forma de pagament que us interessi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a **LLUC, apartat de correus 619, Palma de Mallorca**, i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

Els aiguaders d'Eivissa
(Dibuix de G. Vuillier)

diverses comunitats lingüístiques i culturals igualment meixedores de respecte, s'estableix una clara distinció de «categories». Naturalment, es tracta de la millor política «separadora» (fomentadora de separatismes): si la llengua o la cultura d'un poble no són considerats «nacionals de ple dret», és lògic que els foragitats de la «nació» no s'hi sentin integrats. És com tenir convidats i no deixar-los menjar més que un mos de cada plat!

Perquè la cultura «nacional» és l'única plenament protegida i fomentada per l'administració central, la qual procura que s'estengui fora dels territoris d'on és originària cada una de les seves components: compara la promoció del flamenc amb la de les muñerías, per exemple.

Per altra banda, només aquesta cultura «nacional» és concebuda com un sistema global i sencer, que comprèn des de les manifestacions més especialitzades i complexes de la ciència o les humanitats fins a les més senzilles i elementals expressions de la creativitat popular.

La (nostra) cultura «regional», en canvi, no rep de l'administració central una promoció pressupostària o institucionalitzada equitativament proporcional a l'aportació fiscal que fa. És abandonada a la sort de les subvencions i les limitadíssimes hisendes autonòmiques o locals. Tota altra cosa és favor excepcional, i ha de ser agraït.

Més: la introducció de la cultura «nacional» a qualsevol regió és un deure patriòtic; la comunicació i la coordinació entre regions de cultures afins, per contra, és una complicitat suspecta o un imperialisme indignant (!!).

Finalment, i aquest és l'aspecte més interessant per a la cultura popular, la cultura «regional» no és un sistema glo-

bal, sinó una juxtaposició fragmentable d'elements. El primer dels ingredients que es pretén separar és la llengua, perquè se sap que és el ciment que uneix i lliga tots els altres. Una cultura sense llengua pròpia s'esmicola fàcilment. Per això s'argumenta que la cultura «regional» és independent de la seva llengua «regional», i que pot expressar-se en un altre idioma (naturalment, és l'idioma «nacional»). Fixau-vos, emperò, que la cultura «nacional» no és separable de la llengua «nacional»: les llengües «regionals» no són dignes d'entrar als reductes reservats en exclusiva a l'idioma «nacional» (les excepcions confirmen la regla). Pensau en la programació «nacional» de RTVE, estrictament monolingüe, en l'Administració central, el Parlament, el festival d'Eurovisió, etc.

La cultura «regional» és fragmentària i subsidiària: serveix per cobrir els buits que deixa la cultura «nacional». Una cultura «regional» no ha de pretendre tenir centres especialitzats d'investigació (no ha d'aspirar a fer física nuclear, recordau?), ni universitats (només algunes assignatures o una branca d'estudis). La cultura «regional» consta bàsicament de literatura («regional») i cultura popular. Aquest és el gran perill de la cultura popular: que la facin passar per tota la cultura, que la converteixin en un simulacre o succedani de cultura.

Concretant un poc més: promocionar la cultura popular (el folklore) d'una regió pot ser la manera de fer creure que es promociona tota la cultura, quan en realitat només es presta atenció a aspectes marginals i accidentals, deixant que el gros de la cultura d'un poble es deteriori fins a desaparèixer. La mitificació de la gastronomia, les danses i músiques tradicionals, l'artesanía, etc. té una doble funció: satisfer els innocents que mengen gat per llebre (sublimació compensatòria: tenim el millor folklore del món, així que podem deixar-nos destruir la resta de la cultura), i tranquil·litzar les consciències dels col·laboracionistes del país. Alhora, és productiu de cara al turisme!

La primera qüestió a tenir present, per tant, és que pot foment de la nostra cultura popular ha d'anar emmarcat en el foment global de **tots** els aspectes de la nostra cultura.

LA CULTURA POPULAR ÉS UNA REALITAT VIVA I EN EVOLUCIÓ CONSTANT

Aquesta és una segona afirmació imprescindible, perquè normalment el paper subsidiari i enganyós que acabam de veure, significa al mateix temps que la cultura popular és una cosa morta i aturada en el temps.

No negarem que en la cultura popular —com en la cultura tecnològica— hi ha aspectes que caduquen. Un costum o una eina poden arribar a ser tan periclitats com una locomotora de vapor, i és convenient que se'n faci una recopilació tan meticulosa com es pugui, abans que desapareguin del tot. Els arxius i museus són necessaris.

Però no és això que volia dir. No és que alguns aspectes de la cultura popular es considerin acabats i propis del passat. És tota la cultura popular, que es pretén reduir a peça de museu. I això, naturalment, equival a un certificat de defunció general.

Segons aquesta actitud, se suposa que la cultura popular té un moment sagrat de puresa immaculada i que tota evolució resultaria corrupció sacrílega. El purisme no admet que la cultura popular es posi al dia. S'estima més que mori en un holocaust numanti abans que ser transformada.

Això vol dir que, per exemple, les danses tradicionals s'han de ballar amb els vestits tradicionals (i no canviàssiu el seu disseny o la tela amb què són fets). I s'han d'acompanyar amb la música tradicional, tocada amb els instruments tradicionals (sobretot, no usàssiu instruments electrònics). El resultat és que aquestes danses perden tota relació normal amb la vida del poble: deixen de ser vives i populars per convertir-se en espectacle a observar passivament.

El purisme aconsegueix que les noves generacions ballin altres músiques i es distancin cada vegada més d'unes danses on tota creativitat i tota aportació individual són proscrietes.

Però encara que parlem de les danses, el fet es pot estendre a tots els camps de la cultura popular: igualment podríem parlar de l'arquitectura, el mobiliari, l'artesanía, etc.

En tots aquests camps, l'evolució es considera corrupció. Usar nous materials o fer variacions de disseny és mal vist. El passat s'ha convertit en norma i la cultura popular ha quedat congelada, al marge de les transformacions generals de la vida: pot ser substituïda peça a peça per elements de procedència exterior, però no és modificable. En una paraula: és condemnada a fer de mòmia.

No crec que faci dir que, si volem que la nostra cultura popular es mantengui viva, activa, en plenitud, és imprescindible invertir aquest purisme asfixiant: la nostra cultura popular ha d'evolucionar (a partir del seu propi caràcter i sense caure en la desvirtuació total).

Es precisament adaptant-se a les noves formes de relació social i de comunicació tecnològica, que la nostra cultura popular es mantindrà fidel a si mateixa: la finalitat més important és que no perdi la seva funció social, la seva presència entre el poble.

D'altra manera, el concepte purista de la cultura popular és el millor aliat de la substitució de la cultura pròpia (que no només és «regional» i parcial, sinó que a més és «estàtica» i «passada»).

UNA RESPONSABILITAT COL·LECTIVA?

De totes aquestes idees que hem dit, se'n dedueix un programa molt senzill i fàcil d'entendre (no tan fàcil de dur a la pràctica):

a) La normalització de la cultura popular s'ha de dur a terme en el conjunt d'una política cultural que es proposi la normalització de TOTA la cultura, a partir de la convicció que el nostre poble té una cultura pròpia tan respectable com qualsevol altra i de cap manera subordinable a la cultura oficial de base castellana (que té tot el nostre respecte, però no és la nostra).

b) La cultura popular ha d'adaptar-se constantment a les noves condicions pròpies de la societat tecnològica, a partir de l'estímul de la pròpia creativitat (evitant, natural-

ment, les aberracions). D'altra manera, tota la cultura popular serà d'importació.

Posar en pràctica aquest programa implica tenir present que la cultura popular no és tan sols responsabilitat dels individus particulars. La difusió de la cultura popular compta avui en dia amb uns puntals d'importància transcendental, sense els quals tota cultura popular malviu i acaba per ser destruïda.

Els poders polítics (Ministeris de Cultura i Educació, Conselleries d'Educació i Cultura, Regidors de Cultura dels Ajuntaments) no se'n poden rentar les mans: o promouen la cultura pròpia d'aquestes illes, o la destrueixen pel fet d'abandonar-la.

Els poders econòmics (Caixes, Bancs, Fundacions), exactament igual.

Els qui controlen els mitjans de comunicació, encara més: On és el canal de televisió en la nostra llengua? On són les emissores de ràdio en la nostra llengua? I els diaris, què esperen a sortir en la llengua del país? I la programació de cines i teatres? I la promoció de festivals populars?...

Tothom protestarà que estimen la nostra cultura (popular) com el qui més, que fan tot allò que poden... No és cert, sempre es pot fer més! Per citar només una sèrie de coses que es podrien fer fàcilment: doblatge de telefilms i pel·lícules populars en català, increment progressiu de programes radiofònics dedicats a nostra cultura popular, pàgines populars infantils i juvenils en català a tots els diaris (ara que els nins l'aprenen a l'escola, seria d'una utilitat inestimable), cicles dedicats al cinema i al teatre en català (i promoció de la producció i el doblatge), programa de festes en què cada poble es preocupi dels jocs, els balls i les cançons pròpies de les nostres illes (i no només Camilos Sestos), etc.

O hi ha molt poca imaginació al poder, o passa com als països colonitzats (o neolonitzats): els qui controlen el poder són precisament els representants (col·laboradors) del poder colonitzador.

Quina felicitat, si algú m'arribava a demostrar que no tenim res a veure amb les cultures colonitzades!!

ISIDOR MARI

4 Gats
Galeria d'Art

c/. sant sebastià, 2 i 3
tel. 22 64 93
ciutat de mallorca.

Sempre
a l'avantguarda
de l'art

Llorenç Prats i Canals

La cultura popular com a objecte d'estudi

La Cultura popular ha estat sempre tractada des de fora, des del que en podríem dir la cultura no-popular. Això ha afavorit un seguit d'apropriacions ideològiques, de molt diversa índole, que cal sotmetre a una estricta revisió en el procés de constitució de la cultura popular en objecte científic.

El camp semàntic de la cultura popular, i d'altres conceptes afins i derivats, ha arribat fins a nosaltres tal com l'han configurat bàsicament els folkloristes. Els folkloristes, procedents o integrats en llur immensa majoria en una tradició culta, han confegit, en general, a través d'una producció molt extensa, d'una manera explícita o implícita, un sentit essencialista i estàtic a la cultura popular. A les obres dels folkloristes cultura popular equival a tradició i aquesta tradició és l'expressió dels valors essencials i inamovibles de l'esperit del poble. La tradició és entesa com un seguit de pervivències del passat, de les essències immutables del poble i de la pàtria, que cal recopilar urgentment, amenaçades d'una ràpida extinció en una societat que està vivint un indeturable procés de transformació menat per la industrialització i la urbanització. La cultura popular resta restringida a aquells elements de la cultura del poble procedents del saber tradicional, transmesos de pares a fills per via oral o consuetudinària i fixada en uns arquetipus, bàsicament rurals i pre-industrials, de la cultura tradicional, per als que hom no admet altra transformació que les meres variacions formals pròpies del procés de transmissió. La tradició deixa de ser tradició en el moment que evoluciona.

Aquesta visió restrictiva de la cultura popular, identificada amb les diverses manifestacions d'una cultura tradicional arquetípica, rural i pre-industrial, portadora, en certa manera, de les essències morals de la pàtria, és la que ha perdurat d'una manera més general fins als nostres dies. Una visió de la cultura popular orientada, conscientment o inconscientment, des de criteris nacionalistes i conservadors a ultrança.

D'altres tractaments de la cultura popular han incidit en aquests mateixos aspectes amb signe ben divers. Podríem recordar la utilització del concepte per part de les instàncies oficials, a l'Estat espanyol, durant el franquisme. La política que fou desenvolupada en aquest sentit mantenia, d'una banda, en línies generals, la identificació de la cultura popular amb la tradició, una tradició que era recollida, depurada pels estaments oficials i tornada al poble. D'altra banda, aquesta tradició era homogeneïtzada, negant les tradicions específiques de cada poble. Aquí la tradició continuava representant les essències pàtries, només que ara el concepte de pàtria era un altre i les tradicions que tendien a negar-lo eren considerades subversives. Altrament, el franquisme fou creador de cultura popular, una cultura po-

Dibuix de G. Vuillier

pular entesa no com a cultura del poble, sinó com a cultura per al poble, imposada en forma de festivals, certàmens, etc., com a productes de consum.

Aquesta darrera línia, la de la cultura per al poble, afegeix un element d'una gran complexitat a l'estudi de la cultura popular. Tot i no constituir una via recent d'apropiació de la cultura popular (pensi's només en el paper de l'Església en la penetració dels valors de la cultura no-popular entre el poble), ha començat a jugar un paper primordial a partir de la difusió de l'economia de consum i dels mitjans de comunicació de masses. Una i altres han anat desplaçant els elements tradicionals de la cultura popular i substituint-los per nous elements, materials i morals, produïts des de fora de la cultura popular i obeint interessos aliens als del poble. Altrament, els temes i productes de la cultura popular tradicional han estat utilitzats com a recolzament publicitari dels productes industrials, en un joc d'oposicions en què s'atribueix a la cultura tradicional els valors positius corresponents a les mancances generades pel procés d'industrialització-urbanització.

Darrerament, si més no en el context dels Països Catalans, estariem assistint a un procés d'apropiació ideològica de la cultura popular de signe invers al que suara descrivíem com a característic del franquisme. Consistiria aquest procés en una represa de l'interès per la cultura tradicional, entesa aquí com a base de la cultura nacional. Un procés en definitiva de retrobament de la identitat nacional, enfront d'una pretesa identitat supra-nacional imposada, que cercaria en la cultura popular (i no-popular) les seves arrels. Ara bé, és lícit en aquest cas parlar d'apropiació ideològica? Ho veurem més endavant.

Però, a tot això, on queda la cultura popular? Què cal entendre per cultura popular? Com cal estudiar la

cultura popular? Fins aquí hem circumscrit el camp sense abordar el problema de definició que planteja: Què entenem per cultura? Què entenem per poble?

La primera evidència és que la cultura popular es defineix per oposició. És a dir, la seva sola formulació presuposa l'existència d'una cultura no-popular, una cultura reservada, una cultura d'èlite, la Cultura, en definitiva, que no necessita cap adjectivació perquè és la cultura dels grups que han formulat aquests conceptes, la cultura de les èlites de la societat. Així, la cultura popular es podria definir com la cultura dels que no estan integrats en la cultura no-popular, en la Cultura, i és evident que estar-hi integrat, en aquest cas, pressuposa quelcom més que saber llegir i escriure. La cultura popular esdevé doncs la cultura de tots aquells estaments socials que no tenen accés a la cultura.

Formulada així, la dicotomia cultura popular-cultura no-popular és tan antiga com la mateixa estratificació social i, en certa manera, consubstancial amb ella. Ara bé, la cultura popular i la cultura no-popular no són dos compartiments estancs (no caldria esmentar per a abonar-ho sinó l'origen no popular de moltes danses populars o l'origen popular de moltes obres literàries) ni estàtics, sinó que han viscut, a través de la història, una relació dialèctica, com la que han mantingut entre si les cultures de diversos pobles. Tant la cultura popular com la cultura no-popular són realitats vives i, per tant, canviants, sense que una major o menor celeritat en els canvis ens pugui fer caure en el miratge de l'estàtica. Res, tret d'un apriori ideològic, no justifica doncs la substracció de la cultura popular tradicional a la història ni el fet d'identificar la cultura popular a uns determinats arquetipus sincrònics, ignorant, no només tot el procés evolutiu sofert per la societat tradicional fins aleshores, sinó el mateix procés de canvi a què en aquell moment estava sotmesa i la seva evolució posterior. Les pràctiques tradicionals que hom pugui trobar

vigents en un determinat moment entre la cultura popular, no poden ésser interpretades com a simples pervivències, sinó que cal cercar el paper que juguen en l'estat actual del grup social on es produeixen. Altrament, finir els seus elements segons l'evolució global del grup social que l'engendra, difícilment s'hi pot recolzar cap essència immutable, que no seria, en tot cas, sinó l'expressió dels valors, més o menys perdurables, d'un determinat estadi del decurs social. Valors, altrament, molt difícils de determinar si hom examina només determinats aspectes de la cultura dels estaments populars, aquells que s'identifiquen amb la tradició.

El fet d'immergir la cultura popular en la història no ens n'il·lumina només el passat, sinó el present. Si la cultura popular canvia i si la cultura popular és la cultura dels estaments que no tenen accés, en un sentit real, a la cultura no-popular, ¿què ens permet de continuar reduint la cultura popular exclusivament a la cultura popular rural? ¿què ens permet d'excloure'n la cultura dels estaments populars urbans en una societat en què els estaments populars ja no són predominantment rurals? I, tanmateix, podem lícitament considerar cultura popular tots els elements procedents dels mitjans de comunicació de masses que constitueixen la base del corpus cultural dels estaments populars urbans (i ja no només urbans)? Podem etiquetar com a art popular els objectes industrials produïts en sèrie, emprats com a elements decoratius en moltes vivendes de treballadors i en moltes cases de pagès? Evidentment topem amb el problema que exposàvem més amunt. La necessària distinció entre la cultura produïda per al poble (amb finalitats alienes a les del poble —el guany, el manteniment de l'estatus que ideològic i de retruc econòmic i socio-polític— o imposades al poble) i la cultura produïda pel poble i per al poble, pot ésser considerada lícitament cultura popular, juntament amb aquells elements produïts per la cultura no-popular —ja sigui per a ús intern o destinats al poble a través de la cultura de masses— que han estat apropiats pel poble, reelaborats, redefinits i reubicats en el context més ampli de la cultura popular global. Amb això, la cultura popular quedaria definida com a cultura de l'especificitat dels estaments populars, com a cultura autònoma dels estaments populars enfront de la imposició de la cultura de masses.

Com cal estudiar aquesta cultura? Tal com ha quedat definida, aquesta cultura només és comprensible en el seu context social. Només de l'estudi de les relacions socials, dels valors ideològics, de les relacions d'aquests aspectes entre ells i amb la base de subsistència econòmica d'un determinat grup social, de la ubicació d'aquest grup en un context social més ampli, etc., se'n pot desprendre què és i què no és cultura popular en una situació determinada i quin paper aconsegueixen aquests elements en l'estructura i en la transformació del grup i de la societat.

És a dir, s'imposa la necessitat de reconsiderar el concepte de cultura. De res no ens serveixen les recopilacions de trets descontextualitzats. Cultura és tot allò que hom ha après des del naixement, tots els valors interioritzats, totes les normes i hàbits de conducta, totes les habilitats adquirides, la manera de viure i de veure el món, tot el que l'home fa, diu i pensa pel fet de pertànyer a un determinat grup social. I la cultura, entesa així, en un sentit ampli, no restrictiu, ha de ser estudiada amb tot el rigor dels mètodes i les tècniques de les Ciències Socials. La cultura popular esdevé ob-

Porxadades de Lluc (1888)

jecte d'estudi de les ciències socials i, particularment, de l'antropologia cultural.

Ara bé, per la mateixa raó, la cultura popular no pot ja ser estudiada en abstracte, com una cultura universal independent del context social concret que la genera. La cultura popular és la cultura de cada grup cultural, de cada forma de vida, de cada àrea geogràfica, de cada moment històric, que han d'ésser estudiats en tota llur complexitat i en tota llur especificitat.

L'opció de l'antropologia cultural no pot representar una nova apropiació ideològica, sobre una base científica, de la cultura popular. Les diverses aproximacions de la cultura no-popular a la cultura popular que hem vist fins ara tenen un sentit manipulador i mistificador de la cultura popular. En general, s'inscriuen en el marc d'una doble contradicció: El salvament d'elements concrets sobre un fons generalitzat de destrucció i expoliació, i la valorització de determinats aspectes sobre un fons generalitzat de menyspreu. Un estudi de la cultura popular que pretengui defugir aquesta con-

tradició ha d'entroncar amb l'exigència de redreçament dels estaments populars. Aquest redreçament, que passa necessàriament per aquesta cultura autònoma, cal entendre'l, en el context dels Països Catalans, en un doble sentit nacional i de classe. És a dir, no s'inscriu només en l'oposició cultura popular-cultura no-popular com a exponents de dues classes asimètriques i antagoniques, sinó en la de cultura popular, com a part integrant de la cultura nacional, en oposició a cultura estatal i supra-estatal (enteses aquí com a cultura no-popular imposada). És en aquest sentit que hom no pot considerar una apropiació ideològica la identificació cultura popular catalana-cultura nacional, sempre que aquella sigui estudiada amb tot el rigor que convé i hom defugui els paranys que anteriors apropiacions ideològiques puguin pararli.

LLORENÇ PRATS I CANALS
*del Seminari de Cultura Popular
de l'Institut Català d'Antropologia.*

COSES A LLEGIR EN VACANCES

Poggio Bracciolini. LLIBRE DE FACÈCIES. (Anecdolari italià del segle XV).

Pere Capellà. SA PESTA.

Pere Morey. RONDALLES PELS QUI LES SABEN TOTES.

Miquel Àngel Riera. LA BELLESA DE L'HOME.

Josep Rosselló. BROSTEJAR L'AHIR.

Jaume Santandreu. CAMÍ DE COIX.

Manuel Santos Sánchez. RAPSODIA NOCTURNA.

Són publicacions de l'EDITORIAL MOLL

Distribució: LLIBRES MALLORCA. Fortuny, 5. Palma

Dialectologia i cultura popular

1. La cultura popular va lligada estretament a la llengua; per això, molts de problemes de lingüística històrica troben, a la llum d'aquella, la seva solució. Igualment, si ens allunyem em de preocupacions historicistes, l'estudi de la cultura popular d'una comunitat humana permet de conèixer —damunt molts antropològics i estructurals— la seva visió del món i de la vida i de veure com aquesta és plasmada en la llengua, especialment en el lèxic, que conté un sistema peculiar diferenciat, d'alguna manera, dels de les altres comunitats. Des d'ambdues perspectives, la històrica i la descriptiva —aquesta, amb un abast de generacions, ja esdevé una mica històrica també—, la relació amb la dialectologia és evident. Voldria, en aquestes pàgines, il·lustrar-la amb algunes mostres.

2. Els grans àmbits de la cultura popular són, com ha dit Joan Miralles (1), «coneixement de la naturalesa, cultura popular material, cultura popular oral, formes de vida i creences». Però aquesta, després d'una vida mil·lenària, de lenta evolució, es troba en vertiginosa decadència davant l'impacte de la revolució industrial, amb derivacions lingüístiques que es manifesten en un progressiu empobriment del cabal lèxic expressador d'aquesta multiforme i rica cultura, acumulada segle rera segle. Així, a la societat rural era freqüent la fabricació del pa a la pròpia casa; d'aquesta manera cada família coneixia els termes diguem-ne tècnics d'aquesta operació: **cerndre, fènyer, fenyedor, (pa) tou, (pa) curt de tou, (pa) besat, escombrar (es forn), tenir bon sòl**, etc. Avui, en canvi, se sol comprar el pa al forn i alguns dels mots esmentats comencen a caure en l'oblit per manca d'ús. El mateix podriem dir dels jocs infantils (**baldufa, conillons, raia, tim-tam Madò Rumbera**, etc.), tan vivaços fins a l'època pre-turística, però avui escassament —o nul·lament— practicats a causa de l'abassegadora atracció de la ràdio, la televisió i el cinema, que absorbeixen els lleures que hom dedicava als anteriors esplais.

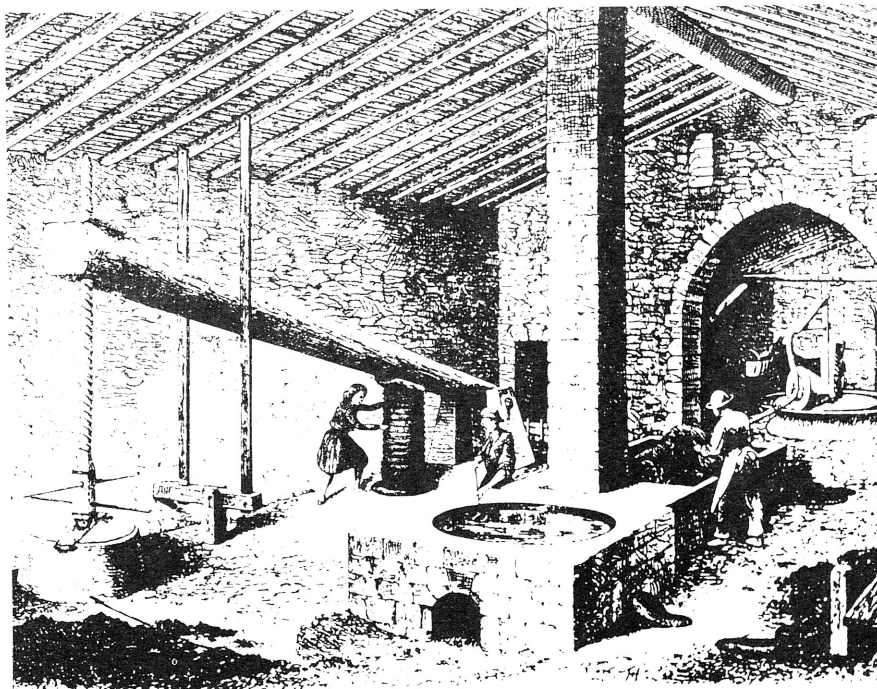
3. Vegem ara cadascun dels àmbits al·ludits, tot començant pel del coneixement de la naturalesa, és a dir, el món dels animals, les plantes, els temps atmosfèric, l'astronomia, etc., vists i analitzats per l'home. És indubtable que els

coneixements d'astronomia popular d'un mariner o d'un pastor, necessaris durant molts segles per al seu ofici com a guia horària o bé com a senyals d'orientació, han estat amplis i aguts: avui ens estranya més la coneixença que ells tenen —o tenien— de les constel·lacions (**Ses Cabrelles, Els Bordons, Es Set Frares, s'estel des bovers**) que la ignorància que en mostren els nostres joves. En botànica, la visió particular de la comunitat mallorquina es nota en algun detall lèxic, com la manca d'un mot genèric per a les tal·lofites sense clorofil·la (cat. general **bolets**) enfront de la varietat de mots específics per a cada espècie (**esclatasang, bolet, gírgola, pixacà**, etc.), o bé en la matisació que es fa de la **pinya** (del pi); anomenada **xot, bou**, etc., quan està closa, distinció que no he recollit en el català continental i que podria estar en relació amb jocs infantils. Aquest coneixement de la naturalesa dona lloc a metaforitzacions emprades a èpoques i dominis diversos: si els romans van anomenar el 'biceps' **musculus**, tot comparant-lo amb els moviments vius d'una 'rateta', els balears, repetint independentment la comparació, l'han anomenat igualment **rata** per les mateixes raons. En el camp zoològic, la dialectologia pot ajudar la cultura popular i, fins i tot, la història cultural (de les Illes, en aquest cas): avui l'esquirol (cast. **ardilla**) és desconegut a les Balears; l'ús d'aquest mot, amb valor metafòric, aplicat a un tipus de llebre molt lleugera, caracteritzat per l'agilitat dels seus salts, i també a una baldufa que saltirona (**que esquiroleja**), sense «assentar-se», fa pensar que, temps enrera, dequè existir a Mallorca aquest rosegador simpàtic, però que fou exterminat per l'home, bé perquè era perjudicial, bé per aprofitar-se de la seva pell; l'ús translàtic del mot és aquí per donar-nos-en testimoni.

4. Els estudis de cultura popular material tenen en l'obra de l'Arxiduc Lluís Salvador, **Die Balearen** (1897), el seu gran peoner. Hi podeu veure descrits i il·lustrats estris de cuina i tipus de llums, premses i tafones, mobles i eines del camp, peces de ceràmica i aljubs, vestits i arts de pesca, etc. Pocs anys després de la publicació d'aquesta obra, apareixerà a Alemanya, com a reacció contra l'excessiu foneticisme dels Neogramàtics, la revista **Wörter und Sachen** (1909) (Paraules i coses) que, impulsada per

Meringer i Meyer-Lübke, esdevindrà el nom d'una escola que dona tanta d'importància a les coses com als mots que les designem. Schuchardt, romanista polifacètic, estudiós dels temes lingüístics més dispars, de l'etimologia a l'origen del llenguatge, de les llengües romàniques al basc i parlars criolls, ja apuntava la necessitat de la creació d'un museu etnogràfic on estiguessin representats els estris i atuells més significatius de la cultura neollatina. Si el seu desideratum no es va acomplir a un nivell general, si que s'ha aconseguit, en canvi, dins àrees més restringides; en el nostre domini són força complets els museus de cultura popular de Cervera (Segarra), Perpinyà (la «Casa Pairal») i Muro (Mallorca), només per esmentar uns exemples. Aquesta metodologia va aconseguir aviat adeptes als Països Catalans (Mn. Grieria, Violant i Simorra, Amades). Els mateixos estrangers hi feren bon assaigs, com F. Krüger, autor de **Els Alts Pirineus** (1935-1939), l'escandinau Rokseth (sobre el cultiu dels cereals a Mallorca, 1923), Spelbrink (sobre la casa eivissenca, 1937), etc. És indubtable que, tot i la seva estabilitat secular, aquesta cultura ha experimentat alguna evolució, especialment en el darrer segle, amb el desig de millorar les eines agrícoles, renovar el mobiliari o substituir estris casolans. He tingut ocasió, per exemple, de fotografiar jous de tub metàl·lic, no de fusta; l'arada romana, «de fust», mil·lenària, ha estat reemplaçada per modalitats més avançades (**arada giratòria, de pala, amb rodes**, etc.) per tal d'aconseguir una llaurada més profunda i més còmoda.

La utilitat d'aquest tipus de treballs de cultura popular material és òbvia per a la lingüística històrica: ens ajuden tant a aclarir punts obscurs referents als presèctics com a trobar la motivació, l'etimologia d'un mot, o a perfilar-ne els seus canvis semàntics. A Menorca, especialment a Maó, abunda un balcó cobert de vidrieres anomenat **boinder**; els anglesos, que van dominar l'illa el s. XVIII, hi van introduir aquesta novetat arquitectònica i, amb ella, el mot originari anglès (**bow window**). Però les dades de «Paraules i coses» posseeixen sobretot l'interès d'establir un pont semàntic que enllaça el significat primitiu amb el modern. És el cas de **rusc** i **buc** que, en català, són dos dels diversos mots usats pels apicultors per designar la «casa d'a-

Una tafona segons gravat de l'Arxiduc Lluís Salvador a «Die Balearen»

belles»: s tracta de dos mots cèltics: **rusc** volia dir 'escorça' i **buc** 'tronc'. Entre aquests significats i l'actual hi ha un buit semàntic que és omplert gràcies a la cultura popular material que ens demostren que, encara avui, és corrent de fer les «caeres» amb el tronc o l'escorça de certs arbres (figuera, alzina surera, etc.).

Una tercera faceta és la de la cultura popular oral, coberta per un ampli ventall d'aspectes (rondalles, proverbis, acudits, juraments, comparances, etc.). Els mallorquins A. M. Alcover (en el camp de la rondallística) i Marià Aguiló i el P. Rafel Ginard Bauçà (en el camp del cançoner) són figures cimeres en la recollida de materials d'aquest tipus. La relació amb la llengua té múltiples direccions i no les puc analitzar ni exemplificar totes. Resulten suggestives, a les rondalles, velles fórmules que són testimoni de la influència d'un poble convivent amb el nostre, com l'expressió d'origen àrab **per la fat i fa(t)**, que apareix en contes balears i que és presa de la primera sura de l'Alcorà, a la qual eren atribuïts valors màgics. L'experiència de les comunitats, comuna en el seu contingut, té sovint en el pla de l'expressió realitzacions diferents, així, per indicar que costen més les coses accidentals, secundàries, que les principals, en mallorquí se sol dir **pujar més sa corda que es bou**, en valencià **pujar més l'espart que l'escurada** i al Principat **pujar més el mall que l'enclusa**. Coneixem la freqüència de denominacions d'auells basades en la imitació del seu cant: el **sebetlí**, el **cutut**, etc.; però els parlants van sovint més enllà i arriben a fer-los parlar, formant frases mimològiques, com les apli-

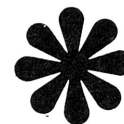
cades a la guatlla (set per vuit, blat segat, blat colrat, etc.) que, tot i tenir com a punt de partida el ritme trisil·làbic del seu cant, coneix variants segons les comarques.

5. Les formes de vida comprenen l'estructura de la propietat, transports, classes socials, oficis, activitats, esbarjos, espectacles, etc. El tipus de transport està relacionat amb el relleu; no cerqueu carros per contrades accidentades ni, per tant, la terminologia de les seves peces. La manera de transportar l'aigua en atuells (al cap, a l'espatlla, al costat, amb la mà, amb perxa) a la Península la Itàlica ha permès a Rohlf s la formació d'un mapa amb diverses isoglosses etnogràfiques que són posades en relació amb antigues habituds dels diversos pobles assentats a aquella península. La divisió del treball agrícola, a les masies, comportà una rica terminologia segons l'activitat de la persona llogada (brassers, missatges, parellers, oguers, porquers, cabrers, etc.) que avui, amb la reorganització del treball del camp, està declinant. En canvi, la parcel·lació de la propietat és causa, des dels darrers segles, d'una proliferació toponímica, especialment ostensible a Mallorca, on la fórmula **Son o Can antropònim** ha estat especialment productiva. Pel que fa a la religió, la participació de la comunitat en els actes de l'església provoca enriquiments lingüístics, que poden ésser privatis d'una àrea. El **fasser** és, a Mallorca i Menorca, sinònim de 'palmera'; sense els actes litúrgics de Setmana Santa aquest significat no existiria actualment: el mot s'ha format so-

bre **fas** 'branca de palmera', sentit que adoptà a partir de l'expressió **fer es fas** fer soroll a l'església amb branques de palmera al final de les matines dels dies sants'. Per la mateixa via s'explica l'òsmosi d'expressions llatines als sistemes dialectals (mall. **a laudates** 'tard', men. **fer pistecu**-llat. **pax tacum** 'donar una bufetada', eiv. **a portu inferi** 'a un lloc llunyà).

6. Finalment, dos mots sobre les creences, religioses o màgiques, sovint d'arrels antiquíssimes. La por davant certs fenòmens de la natura, el respecte a les forces misterioses, el desig de fer-les propícies, etc., són actituds que afluïren una producció lèxica d'ordre divers. Aquestes creences poden, avui, estar extingides o en decandiment, però no era així segles enrera, quan es va anar formant i afaïçonant la llengua que en senti la influència. Actualment la gent catalana no confereix valor augural als esternuts, però a l'Antiquitat i a l'Edat Mitjana, dins el món romànic, hom li concedia aquest caràcter de predicció, d'auguri; d'aquí ve que el mot llatí **auguri** hagi pres en el seu derivat balear **uis** el sentit de 'esternut'. D'aquesta manera una àrea unitària catalana corresponent a **esternut** ha vist obrir-se una fissura dialectal per motivacions supersticioses. Igualment certes marques sortides al cos d'un nin, interpretades com un desig insatisfet de la mare encinta, han fet que el mot **desig** hagi servit per designar el senyal mateix.

7. No dispòs de més espai per fornir més mostres i estendre'm lingüístic de la cultura popular, a vegades homogeni, a vegades variat, segons les contrades. També són suficients per prendre consciència tant de la importància d'aquest tipus de materials així com de la preemtorietat de la seva recollida. La càrrega humana i històrica que porten en fan l'estudi altament suggestiu i apassionant.

(1) Joan MIRALLES I MONSERRAT. **La investigació de les fonts orals. Guia didàctica. Aspectes històrics i etnogràfics**, Mallorca, 1980, p. 8.

Cultura popular i dinàmica educativa

per Gabriel Janer Manila

CAP A UN INTENT DE DEFINICIÓ

Tres significacions solen atribuir-se a l'expressió CULTURA POPULAR i que podem trobar utilitzades indistintament sense que se'n precisi el sentit exacte. Generalment, entenem per Cultura Popular:

- a) L'esforç de promoció cultural entre els treballadors.
- b) Una acció cultural alliberadora o revolucionària.
- c) L'afirmació cultural d'un poble o d'una minoria humana.

Vull precisar que en parlar de la funció pedagògica de la Cultura Popular em referesc a la tercera concepció. Dins les dues primeres podríem integrar-hi les activitats pedagògiques del despotisme il·lustrat o aquelles accions que, programades es del poder, es condueixen a la promoció cultural de la classe obrera; també, els Ateneus obrers, la dinamització cultural dels barris i dels pobles i la «concientització» que pretenia Paulo Freire amb la seva pedagogia dels oprimits.

Quan parlem de la Cultura Popular en el sentit d'afirmació cultural d'un poble ens referim bàsicament al conjunt de tradicions (literàries, històrico-socials i científiques) i de formes de vida (materials i espirituals) d'un poble o d'una col·lectivitat humana (1). Ens referim a les formes de relació, a les institucions, als models d'expressió verbal, corporal i plàstica, als paradigmes de comportament, als mites de tota mena, etc., que han aparegut i s'han desenvolupat en l'entrenya del poble i precisament al marge de les classes dominants (2). Es tracta, per tant, d'una concepció antropològica de la cultura, perquè especifica que allò que la integra són els valors, els símbols, els models de comportament i tot quant constitueix i determina l'existència d'un grup social. Des d'aquesta perspectiva, la cultura és un **patrimoni col·lectiu**, una **herència de qualitats adquirides** (3), relacionada amb l'**inconscient col·lectiu** de Jung, entès com un conglomerat d'imatges ancestrals —arquetipus— que rau en les capes més profundes de l'inconscient.

Un patrimoni col·lectiu compost bàsicament per **elements abstractes**: valors, normes, regles, llenguatge... i **elements concrets**: objectes, eines, instruments, llibres, obres d'art, etc., transmès de ge-

neració en generació, modificat a través del temps. —Lorenz ha remarcat que les cultures operen per selecció, com les espècies, i que contenen tant de saber orgànic adquirit mitjançant la selecció com una espècie animal (4)—, i amb l'assimilació d'elements d'altres cultures. Per tant, ens referim a un producte col·lectiu que pre-existeix a l'individu i que el condueix cap a sentir-se part d'un determinat grup humà.

LA CRISI D'IDENTITAT

Sabem per ben cert que els mitjans de comunicació de masses —els grans manipuladors de les consciències i de les voluntats—, en mans dels grups que detecten el poder econòmic, actuen segons la lògica del profit. Els models de vida i de consum que proposen són els que han programat les classes hegemòniques i tendeixen a exercir una acció disgregadora i despersonalitzadora de l'expressió cultural originàriament popular de les classes subalternes, com s'agrada d'anomenar-les Antoni Gramsci. Això ha determinat i determina una crisi d'identitat que es concreta en el **rebuig de la pròpia cultura, de la pròpia identitat i de la pròpia autonomia**.

Als començaments dels anys seixanta començà a prendre força la teoria del creixent aburgament de la classe obrera i començà a dubtar-se de la seva capacitat de transformar progressivament la societat. Marcuse volgué teoritzar sobre la nova alternativa revolucionària a la societat capitalista. Una alternativa que només podia venir dels marginats: els joves, els aturats i les minories ètniques.

Del poder de commoció que posseïen els grups socials menystinguts i minoritaris, n'és una mostra ben evident l'espectacular florida dels nacionalismes i la reivindicació del dret a la diferència, l'atenció que es presta a la pluralitat cultural i l'afany dels pobles en la recerca de la pròpia identitat. En definitiva, el dret de les col·lectivitats a cercar les arrels particulars.

Hom ha descobert —ni que sigui d'una forma instintiva— que la cultura de masses serveix la societat de consum, afavoreix el conformisme i crea il·lusions de saviesa. Enfrontar a aquesta cultura programada —als grans negocis de la cultura—, el patrimoni cultural del

poble i els aspectes més vius de les col·lectivitats humanes, suposa reivindicar la pluralitat de les cultures «diferents» i l'existència de comportaments, de normes simbòliques, de pràctiques quotidianes que es resisteixen a ésser esborrades per la cultura dominadora.

LA RECUPERACIÓ DE LA CULTURA POPULAR

La recerca i l'estudi de la cultura popular travessat per diverses etapes, totes elles d'un interès notable. Els romàntics cercaren en els productes del poble l'exaltació de la creativitat popular per oposar-la a la cultura «cultura». Es tractava d'explicar, contra la concepció idealitzada de la cultura, que integra sota aquesta denominació els productes més «nobles» de l'esperit humà, que el poble era espontàniament creatiu. Maria Aurèlia Capmany ha puntualitzat clarament aquesta passió dels folkloristes romàntics: «Milà i Fontanals i Marian Aguiló, cada u des del seu sòlid assentament cultural, descobrien que la gent il·letrada havia estat capaç de crear bellesa, de conservar-la, de trametre-la, i quan sentien una cançó o escoltaven uns versos descobrien tota aquella deu de bellesa que els erudits provincians havien ignorat deliberament» (5). Es tractava, també, d'explicar que en el poble, en tot quant ha sortit del seu magí, hi radica l'esperit de la nació. Observaven finalment, la capacitat de la llengua de convertir-se en consciència d'una identitat.

Després de l'embranchida romàntica i en un començament coexistent amb ella, vingué una segona etapa que podríem anomenar filològic-positivista caracteritzada pel recull detallat i metòdic dels materials populars, marcada encara pels afanys que havien distingit els romàntics.

Posteriorment, podríem referir-nos a una nova etapa: la idealista, que vindria marcada per la idealització del món rural —generalment una idealització petit-burguesa—, que hom fa de la vida camperola sense acostar-s'hi, i per l'exaltació entusiasta dels valors rurals. Cal precisar que l'idealisme folklòric arribà a parar en un folklorisme deteriorat i mediocre.

Possiblement és arriscat parlar d'unes etapes successives en l'estudi o el trac-

tament de la cultura popular. De fet, bastants dels trets que he senyalat han coexistit molt sovint i perduren encara ara entre els qui des de diverses perspectives ens hem interessat per la vella cultura del poble. També el marxisme s'ha plantejat la qüestió folklòrica. El propi Gramsci (6) teoritzà sobre el sentit de la cultura popular entre el 1930 i el 1935 i analitzà àmpliament de quina forma a través del folklore les classes dominants escampen la ideologia pròpia (7). Emperò, la importància de l'observació de Gramsci radica precisament en la superació del concepte cultura popular com un fet pintoresc o curiós i la proposta d'una anàlisi profunda d'aquesta cultura amb la intenció de penetrar en la concepció que n'han tingut del món les classes subalternes.

En l'actualitat la recuperació de la cultura popular, el seu estudi i la seva reivindicació; pot considerar-se sorgida del treball d'intel·lectuals nacionalistes i de grups de base que han vist en la cultura del poble la possibilitat d'aprofundir en el coneixement de la pròpia realitat. Però també han sabut entendre que es podia encarar la cultura sorgida del poble amb la cultura massificadora que proposen els mitjans de comunicació de masses. Sobretot que, davant una cultura vertical, transmesa de dalt a baix, hom podia proposar una cultura capaç d'esser transmesa horitzontalment. Davant la passivitat, la participació. Les proposicions que han fet solen ésser nostàlgiques i conservadores, de vegades; altres, anti-burgeses i, sobretot, anti-imperialistes; dirigides sempre contra la colonització. Han descobert el dret a la diferència i el reivindiquen. N'han fet, sobretot, una dissidència de la cultura pròpia de la seva terra.

CULTURA POPULAR I EDUCACIÓ

Sabem, i la Psicologia no es cansa de repetir-ho, fins a quin punt l'estructuració de la intel·ligència està lligada a tot quant conforma la realitat més immediata. El destí de qualsevol nin —ens adverteixen els psicòlegs marxistes— està íntimament unit al destí de la classe social a què pertany. Jo hi afegiria que no és possible entendre el nin sense tenir en compte la seva realitat socio-cultural. És el seu entorn el que li ofereix els estímuls necessaris per a l'estructuració de la personalitat. Es tracta de veure fins a quin punt la cultura popular representa per a cada un de nosaltres una part essencial de l'instrument a través del qual descobrim i entenem tot quant succeeix sobre la terra.

Diferents són les raons per les quals la cultura popular ha de penetrar a l'escola. A un altre lloc vaig escriure: «La cultura popular ha d'arribar a l'escola per raons **estètiques**, perquè el poble hi ha abocat dia rera dia les conquestes de la imaginació i de l'enginy; per raons **intel·lectuals**, perquè configura d'una forma directa els estrats de la intel·ligència i de la imaginació; i, finalment, per raons **nacionals**, perquè en la recuper-

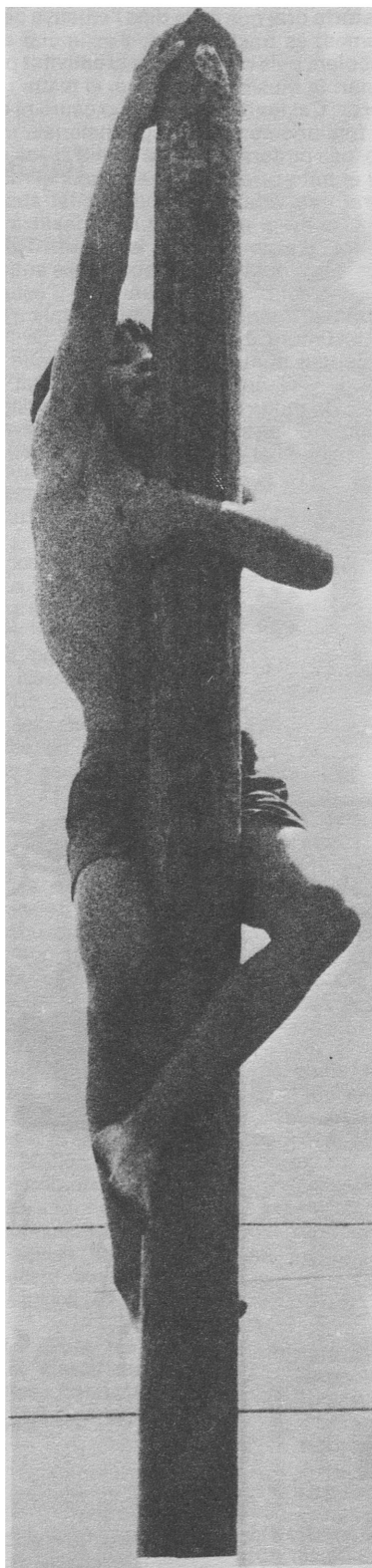

Foto Pere Escalé

ció d'aquesta herència de qualitats adquirides hom pot creure-hi implícita la recuperació de bona part de la nostra identitat col·lectiva» (8). I sempre que la Pedagogia ha girat els seus ulls —uns ulls certament tenebrosos, tot ha de dir-se—, vers la cultura i s'ha plantejat la possibilitat de la seva utilització didàctica en el marc de l'escola, ho ha fet per a recordar-nos la seva funció d'arrelament en la tradició, en allò que ha estat la col·lectivitat. En definitiva, com a instrument que ha de servir al despertar de la consciència nacional (9).

Utilitzar la cultura popular en el marc de l'escola és plantejar-se aquesta cultura com a camp d'indagació i de recerca. L'escola democràtica és, precisament, la que lluita contra l'exclusivisme cultural i contra la monocultura que ens imposen verticalment. Acollir l'«altra» cultura a l'escola, emperò, no és cantar una cançoneta popular molt adesiara ni explicar una rondalla durant l'última hora del capvespre. És, sobretot, integrar la cultura divergent en un programa de recuperació, d'anàlisi i de l'interpretació crítica. L'escola autoritària, l'escola classista que encara patim és enemiga del llenguatge popular, de les formes de cultura del poble. És, en aquest i en altres sentits, una escola excloent

(1) Veg. UDINA I COBO, J.M. «Cultura». *Gran Enciclopèdia Catalana*. Tom 5. Pàg. 821.

(2) Congrés de Cultura Catalana. Àmbit: L'Antropologia i el folklore. *La Cultura popular al País Valencià*. Eliseu Climent. València, 1977. Pàg. 18.

(3) LORENZ, K. *La otra cara del espejo*. Plaza y Janés. Barcelona, 1974. Pàg. 191.

(4) Veg. LORENZ, K. *Los ocho pecados mortales de la humanidad civilizada*. Plaza y Janés. Barcelona, 1973. Pàg. 78.

(5) CAPMANY, M.ª Aurèlia. «La Retòrica del sexe» pròleg a *Sexe i Cultura a Mallorca: El Cançoner*. Edit. Moll. Ciutat de Mallorca, 1979. Pàg. 8.

(6) ZANONE POMA, Eduardo. «Studi e interventi sulla cultura popolare in Italia dall'unità ad oggi» dins *Cultura popolare, iscuola, territorio*, a cura de Bianca Ciuti. stampatori didattica n.º 18. Torino, 1979. Pàg. 17-39.

(7) Veg. GRAMSCI, A. *Arte e folklore*, a cura de G. Prestipiano. Newton Compton. Roma, 1976.

GRAMSCI, A. *Quaderni del carcere*, edició crítica a cura de V. Gerratana. Einaudi. Torino, 1975.

(8) JANER MANILA, G. «La funció educativa dels contes populars». Homenatge a Francesc de B. Moll. *Randa*, n.º 10. (En premsa).

(9) AA.VV. *La cultura orale. Ricerche e proposte per la società e la scuola*. (Atti del Convegno di Ferrara) De Donato. Bari, 1977. COLUCCIO, Félix. *Folklore para la escuela*. Edit. Plus Ultra. Buenos Aires, 1965.

CORTÁZAR, Augusto R. *El folklore, la escuela y la cultura*. La Obra n.º 16. Buenos Aires, 1964. DE CARVALHO NETO, Paulo. *Educación y Folklore*. Casa de la Cultura Ecuatoriana. Quito, 1961.

LARREA PALACIN, Arcadio de. *El folklore y la escuela*. C.S.I.C. Instituto San José de Calasanz. Madrid, 1968.

(10). Cal, no obstant, que l'escola es prengui molt seriosament el folklore — adverteix Gramsci (11)—, no per erradicar les formes de vida que proposa ni tampoc per recuperar-les. Sobretot, per constituir-les en la base d'una nova cultura popular. Es tracta de comprendre la saviesa que el poble ha acumulat durant el seu pelegrinatge històric i de projectar vers el futur el sentit més profund de cada una de les conquestes del poble.

Es tracta d'acudir al **llenguatge** del poble i d'indagar el nom de cada cosa, de comprendre les imatges poètiques que creen els poetes populars, d'escatir l'enginy que s'amaga rera una endevinal·la, d'engresar-nos en les aventures que corren els personatges fabulosos dels contes, de penetrar en la profunda concreció d'un proverbi; es tracta de recercar en l'**ambient** el sentit de les tradicions, de les festes, dels vells costums, de comprendre les formes de les eines, dels models, dels vestits; els dibuixos dels brodats i la cerimònia de les anti-

gues indústries casolanes; es tracta de reconèixer els **béns culturals** de la col·lectivitat i de valorar tot quant els homes i les dones foren capaços de crear a força d'enginy; es tracta d'indagar la **història** oral que cova dins l'entanya dels homes; es tracta també, d'estimular els escolars pels camins de la **creativitat** popular: la música i la pintura, el teatre i el vers... Cal tenir esment de no caure ni en el folklorisme que aplega materials curiosos i pintorescs sense analitzar-los, ni en el mite ruralista que atribueix al món rural una vida d'or i una felicitat absoluta, ni en el populisme que idealitza el poble i li atribueix totes les virtuts. Tampoc, en la nostàlgia del bon temps antic.

Es tracta, precisament, de l'estudi d'un patrimoni de coneixement que n'és el testimoni d'una condició real de l'existència humana. Un patrimoni que el poble —el nostre poble— ha creat al llarg de molts de segles a força d'imaginació i d'enginy. Una cultura «divergent» que cal oposar des de l'escola a la

cultura uniformitzadora dels dominadors. No amb la intenció de rescatar les formes de vida d'un temps que no existeix; sinó per a posar-la en la base d'una nova cultura veritablement popular: dissident, arrelada en la tradició i alliberadora.

GABRIEL JANER MANILA
Son Malferit, abril de 1980

MOYA, Ismael. **Didáctica del folklore**. Schapire. Buenos Aires, 1956.
PASSAFARI, Clara. **Folklore y educación**. A. Estrada Edit. Buenos Aires, 1969.
TORNER, Eduardo M. **El folklore en la escuela**. Losada. Buenos Aires, 1946.

(10) Veg. CASTELLI, Franco. «Cultura popolare e didattica» (Ipotesi e spunti per l'uso critico e creativo di elementi tratti dalle culture subalterne) dins **Cultura popolare, scuola, territorio** Op. cit. Pàgs. 193-218.

(11) GRAMSCI, A. **Letteratura e vita nazionale**. Einaudi. Torino, 1964.

Fajas Reina CORSETERIA

J. Masdeu
Josep Tous Ferrer, 1 - Tel. 2160 33 - Palma de Mallorca

*al servei
de la dona
jove i elegant*

dona
corseteria

J. Masdeu
COLON, 62 - Tel. 216558
Palma de Mallorca

San Juan
de S'aigo

Casa fundada l'any 1700

Xocolata amb ensaïmades calentes
Gelats i quemullars
Obert tot'lo dia

C/. Sans, 10

Tel. 2116 53

Ciutat

Mallorquins i catalans:

assaig de psicologia social

per A. Sastre i R. Rosselló

Els esdeveniments que protagonitza i viu un poble en configuren la història i la cultura. Aquesta història i cultura sol ser estudiada des de perspectives distintes i per motius diversos. Una de les perspectives que menys s'estudien és el punt de vista de la psicologia social de l'home. Aquesta omisió no és que sia típica de Mallorca. Pobles més evolucionats i amb una plataforma política sòlida formen comissions per estudiar les causes de qualsevol esdeveniment que pugui tenir repercussions serioses. Dins aquestes comissions no hi figuren els científics socials.

La psicologia social pot presentar aportacions de gran interès en el camp interdisciplinar. La seva màxima aportació, que n'és l'objectiu de la seva funció, consisteix en una aproximació a les *vertaderes causes* que han originat un esdeveniment determinat. Si parlem d'aproximació, és degut a la complexitat de les causes i a la seva dificultat per a delimitar-les. El científic social pot obtenir respostes parcials que no satisfan les expectatives per mor de la falta de precisió, o també en pot obtenir de vàlides que tampoc interessin per esser prou conegudes. El cert és que qualsevol que sia l'aproximació a les causes vertaderes dels esdeveniments suposaran sempre uns costos elevats i un temps considerable.

Una segona aportació és l'intent per part de la Psicologia social de *descriure i confirmar* alguns dels principals elements o caràcters d'interès psicosocial. Aquest tipus d'aportació està més a l'abast d'investigadors principiants i és el primer tipus d'investigació que manca i cal que es dugui a terme a Mallorca. Tota ciència ha de mester un cos de coneixements per assolir el status de ciència. La Psicologia social, a Mallorca, abans d'intentar de donar respostes immediates als problemes plantejats, cal que tengui una sèrie d'investigacions bàsiques de llarg abast sobre les quals pugui recolzar les investigacions distintes aplicades que es vagin fent.

Dins aquest segon tipus d'aportacions, presentem les conclusions d'un petit estudi realitzat a Mallorca, en el qual pretenem d'investigar les opinions constants dels mallorquins. Partim del supòsit que la tipificació de les persones i grups és una pràctica comú i necessària per poder viure; ningú se'n pot sostreure. En aquest sentit, el nostre estudi ha estat destinat a descobrir imatges (estèreotipus) amb què es classifiquen uns grups determinats.

El fet que a Mallorca hi hagi minories o grups molt definits ha facilitat la labor i així han pogut classificar-se sis grups de subjectes (mallorquins, xuetes, catalans, forasters, turistes i hippies) amb prou facilitat per part de la població.

MALLORQUINS I CATALANS

En aquest article esmentarem i interpretarem solament els resultats que atenyen dos grups: mallorquins i catalans. Ho feim per diversos motius.

Respecte al grup de mallorquins no coneixem cap estudi que faci referència a estèreotipus que els siguin as-

signats. Pot esser interessant, per inèdit, conèixer com es descriu un home que viu a una regió amb unes característiques molt peculiars i bastant distintes a les d'altres regions: insularitat, dependència exterior, canvi vertiginós en la seva estructura social als darrers anys, etc.

Respecte al grup dels catalans, creim que també hi concorren motius suficients per tal que n'exposem els resultats. Per ventura el principal es derivi del paper àlgid que avui prenen les autonomies a l'Espanya política. Per als catalans, Balears han estat i són «les illes», una mena de fills menors del Principat. I certament no es pot oblidar l'origen català dels illerics.

Però, i sense avançar els resultats, sembla que els mallorquins refuen aquesta mena de superioritat del català i les seves ingerències en llurs assumptes.

Endemés, l'ús de la mateixa llengua i la proximitat geogràfica justifiquen plenament que parlem del grup de catalans.

Exposarem els resultats obtinguts en les taules, sense especificar aspectes tècnics de la investigació que podrien distreure la nostra atenció respecte al nostre propòsit inicial.

CARACTERÍSTIQUES MÉS ASSIGNADES

ALS MALLORQUINS			
Adjectius.	Tipus	N	%
1. Calmosos.	—	206	48
2. Desconfiats.	—	140	34
3. Treballadors.	+	142	33
4. Honrats.	+	136	32
5. Alegres.	+	112	26
6. Orgullosos.	—	106	25
7. Seriosos.	+	98	23
8. Religiosos.	+	90	21
9. Nobles.	+	84	20
10. Tímids.	—	82	19
11. Educats.	+	76	18

INDEX DE PREGNÀNCIA: 8'41.

CARACTERÍSTIQUES MÉS ASSIGNADES
ALS CATALANS

Adjectius.	Tipus	N	%
1. Industriosos.	+	236	54
2. Orgullosos.	—	214	50
3. Treballadors.	+	184	43
4. Cultes.	+	128	30
5. Exagerats.	—	107	25
6. Intel·ligents.	+	102	24
7. Educats.	+	95	22
8. Egoistes.	—	92	21
9. Seriosos.	+	83	19
10. Comediants.	—	78	18
11. Antipàtics.	—	68	18

INDEX DE PREGNÀNCIA: 7'12.

ANALISI I INTERPRETACIÓ D'AQUESTS RESULTATS

El mallorquí té un concepte alt de si mateix, com ho demostra el caràcter positiu de la majoria dels adjectius que s'atribueix (set del total d'onze). Encara que aquesta actitud no sia nova, puix les persones tendeixen a valorar el seu endogrup, sí que és digne de ser ressaltat almenys per iniciar aquest comentari.

Curiosament dins una escala de valors, els adjectius que s'atribueix en primer i segon lloc, CALMOSOS I DESCONFIAATS, poden considerar-se negatius. Però el que interessa saber és si per a la mentalitat de l'home mallorquí, tals adjectius han de ser qualificats com a negatius. Sembla que no.

L'atribut CALMÓS respon a un tòpic per excel·lència. Des de les descripcions a les cròniques de viatgers (G. Sand, Lluís Salvador) fins als eslògans publicitaris que serveixen de reclam turístic («Mallorca, illa de la calma»), la calma ha estat, la majoria de vegades, causa d'exaltació. El segon atribut, DESCONFIAATS, clarament de signe negatiu té també matisos positius per al mallorquí. És negatiu per quant la desconfiança ha condicionat el mallorquí en el propi individualisme i li ha impedit associar-se als altres per organitzar qualsevol tipus d'acció. Potser en l'inconscient del poble mallorquí prevalgui la idea que val més estar tot sol que mal acompanyat, al·ludint amb això als pobles que l'han dominat, a la seva permanent inseguretat, produïda per l'extensió de les seves costes i als recels vers aquelles gents que, venint de fora, poden alterar el seu status.

La desconfiança és positiva per al mallorquí perquè des de menut ha estat educat així: «Vés viu»; «Fé bona i alerta!»: «Viú i orelles dretes!». Aquestes expressions li queden gravades des d'infant i apelen al sentit de «vivor» en les relacions socials per evitar abusos, bebes, suborns, etc. El mallorquí és educat no per esser desconfiant, sinó per restar permanentment alerta. Tal volta aquest estat d'alerta s'hagi accentuat encara més amb l'allau turístic i immigratori i això fa que el mallorquí sia recelós enfront d'aquests grups i del tipus de relació que poden establir amb ells.

En la literatura mallorquina, principalment en les esmentades cròniques de viatgers, es fa referència en infinitat d'ocasions a la poca feineria del mallorquí. Tot i amb això, segons es despren dels nostres resultats, el mallorquí està convençut avui que és treballador i ho afirmaren rotundament sobretot els de la part forana, on aquest objectiu ha assolit el nombre més gran de vots, més que el de «calmosos».

L'honradesa, quarta característica atribuïda, ve a ser el contrapunt de la desconfiança: si el mallorquí no permet que hom l'engani, tampoc no vol enganar els altres. S'observa un sentit equilibrat de relació social. Després, amb percentatges inferiors, segueixen altres atributs de tipus positiu que majoritàriament són de tipus positiu. I és curiós observar, endemés, les característiques menys assignades als mallorquins.

CARACTERÍSTIQUES MENYS ASSIGNADES
ALS MALLORQUINS

1. Gats.	—	0	0
2. Bruts.	—	2	0,46
3.5. Insuportables.	—	4	0,9
3.5. Rics.	+	4	0,9
5. Mentiders.	—	7	1,4
6.5. Comediants.	—	12	2,8
6.5. Viciosos.	—	12	2,8
8. Artistes.	+	15	3,5
9. Malfeners.	—	18	4,2

El recompte d'aquesta taula ens permet confirmar la força amb què el mallorquí defensa el seu propi endogrup, atribuint-se característiques positives i evitant les de matis negatiu. Els únics adjectius positius de la taula anterior, RICS i ARTISTES, per a la mentalitat de l'home illenc són característiques atribuïbles a classes molt privilegiades de la població ja que ser ric o artista és a l'abast de ben pocs.

ELS CATALANS VISTS PELS MALLORQUINS

El català és descrit pel mallorquí amb una clara ambivalència: entre els onze adjectius més assignats li atri-

(1) Font: ROSSELLO-SASTRE, *Aproximación a la estructura básica de la personalidad de la sociedad Mallorquina 1980* (106).

(2) Font: ROSSELLO-SASTRE, 1980 (110).

(3) Font: ROSSELLO-SASTRE, 1980 (128).

llegiu

mallorca
socialista

la revista
de l'esquerra
mallorquina

PSM

Partit Socialista de Mallorca

carrer Temple, 7 Ciutat

bueix sis de tipus positiu i cinc de tipus negatiu. Els primers de matís més econòmic, els segons de matís més personalístic.

Si enumeram els adjectius positius per orde de punts (industrials, treballadors, cultes, intel·ligents, educats i seriosos) ens en temem que els catalans reuneixen les millors condicions pròpies de l'arquetipus ideal d'home a imitar.

Es pot dir que el català seria, dins la península ibèrica, el mateix que l'alemany és per a l'Europa occidental, segons es desprèn d'estudis realitzats amb grups de distintes nacionalitats (Kats, 1933; Pinillos, 1960).

Per altra banda, els adjectius negatius que apareixen devaluen considerablement aquesta imatge de tal forma que tot allò que és positiu queda anul·lat pel que és negatiu. Hi ha una espècie de recel, d'antipatia vers aquest poble del qual, malgrat tot, se'n reconeixen les capacitats.

Aquests resultats coincideixen totalment amb la interpretació que Josep Melià fa en el seu llibre *Els mallorquins* (1967, p. 145). Per als mallorquins «hi ha quelcom d'imperdonable en l'esperit de superioritat i en el nivell de vida regional dels catalans. I al mallorquí... el rebenta aquesta superioritat real o aparent, tant se'n fa, dels catalans del Principat... Al mallorquí no l'ofenen els defectes del català del Principat. Ben al contrari, són les virtuts el que el rebenten».

També és interessant observar, a la taula següent, les característiques menys assignades als catalans:

Adjectius	tipus	N	%
1. Retardats.	—	0	0,0
2. Gats.	—	0	0,0
3. Malfeners.	—	1	0,2
4. Religiosos.	+	2	0,4
5. Tímids.	—	6	1,4
6. Mentiders.	—	7	1,6

Tots, llevat d'un, són de caire negatiu. Les mínimes eleccions obtingudes per aquests adjectius manifesten la màxima coherència amb els objectius que obtingueren les màximes puntuacions, per ésser l'extrem oposat d'aquells.

En resum i pel que es refereix al grup de catalans, es pot afirmar amb rotunditat que el mallorquí l'admira com un poble més format, més culte i més intel·ligent

que el seu propi, i al mateix temps el dejecta, li molesta la seva superioritat i en recela.

Per a finalitzar hem de remarcar els índexs de pregnància, o sia, la coherència, el grau d'acord assolit pels subjectes en assignar a cada grup característiques típiques. Per al grup de mallorquins, aquest índex és de 8'41 adjectius, mentre que per als catalans és molt menor: 7'12 adjectius. S'explica aquesta diferència perquè el grup de catalans pareix ser que posseïa unes característiques molt pròpies per ésser estereotipat per tal com sempre ha tingut una certa superioritat sobre altres pobles i d'una manera especial sobre el poble mallorquí.

Aquest índex de pregnància, com a norma, serà més elevat a mesura que augmenti el coneixement del poble català per part dels mallorquins.

Ens cal augmentar la cultura del nostre poble entesa com a coneixement de la seva pròpia identitat per minvar aquestes categoritzacions i evitar discussions que separen més que uneixen dos pobles que tenen una mateixa soca, combreguen d'una mateixa cultura i parlen una mateixa llengua.

ANTONI SASTRE MORRO
RAMON ROSSELLÓ CERDÀ

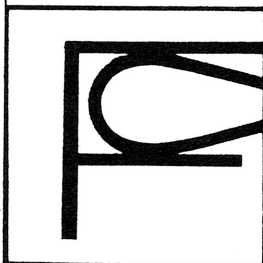
BIBLIOGRAFIA UTILIZADA

- ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR «Bosquejo del carácter mallorquín por S.A.I. Luis Salvador Archiduque de Austria» Museo Balear, n.º 3 (1884) Palma.
- KATZ, D. - BRALY, K. «Los estereotipos verbales y el prejuicio racial». *Rev. Psicología General y aplicada* núm. 68. Madrid, 1963.
- MELIA, J. *Els mallorquins*. Palma de Mallorca, 1964. Ed. Daedalus.
- PINILLOS, J. L. «Estereotipos raciales universitarios españoles, ingleses y americanos». *Rev. Psicología General y Aplicada*. Núm. 56. Madrid, 1960.
- RODRIGUEZ SANABRA, F. «Creencia subjetiva en los estereotipos». *Rev. Psicología General y Aplicada*. Núm. 72. Madrid, 1964.
- ROSSELLO, R. - SASTRE, A. *Aproximación a la estructura básica de la personalidad de la sociedad mallorquina*. Tesis Licenciatura. Barcelona, 1960.
- SAND, G. *Un invierno en Mallorca*. Palma, Ayer, 1971.

El present estudi es realitzà durant el curs escolar 1978-79 abarcant tots els mallorquins que tenien de 16 a 70 anys. La mostra enquestada fou de 428 persones. S'utilitzà la tècnica del mostreig per «Cuotas».

(4) Font: ROSSELLO-SASTRE, 1980 (138).

Fotogravats A. Comas

- FOTOGRAVAT
- OFFSET
- DEPARTAMENT DE DIBUIX
- CREACIÓ GRÀFICA
- FOTOGRAFIA INDUSTRIAL
- ARXIU FOTOGRÀFIC
- NYLOPRINT I
- FOTOCOMPOSICIÓ

C/. Emperatriu Eugenia - 1 - D - teléfans. 294650 - 54 - PALMA.

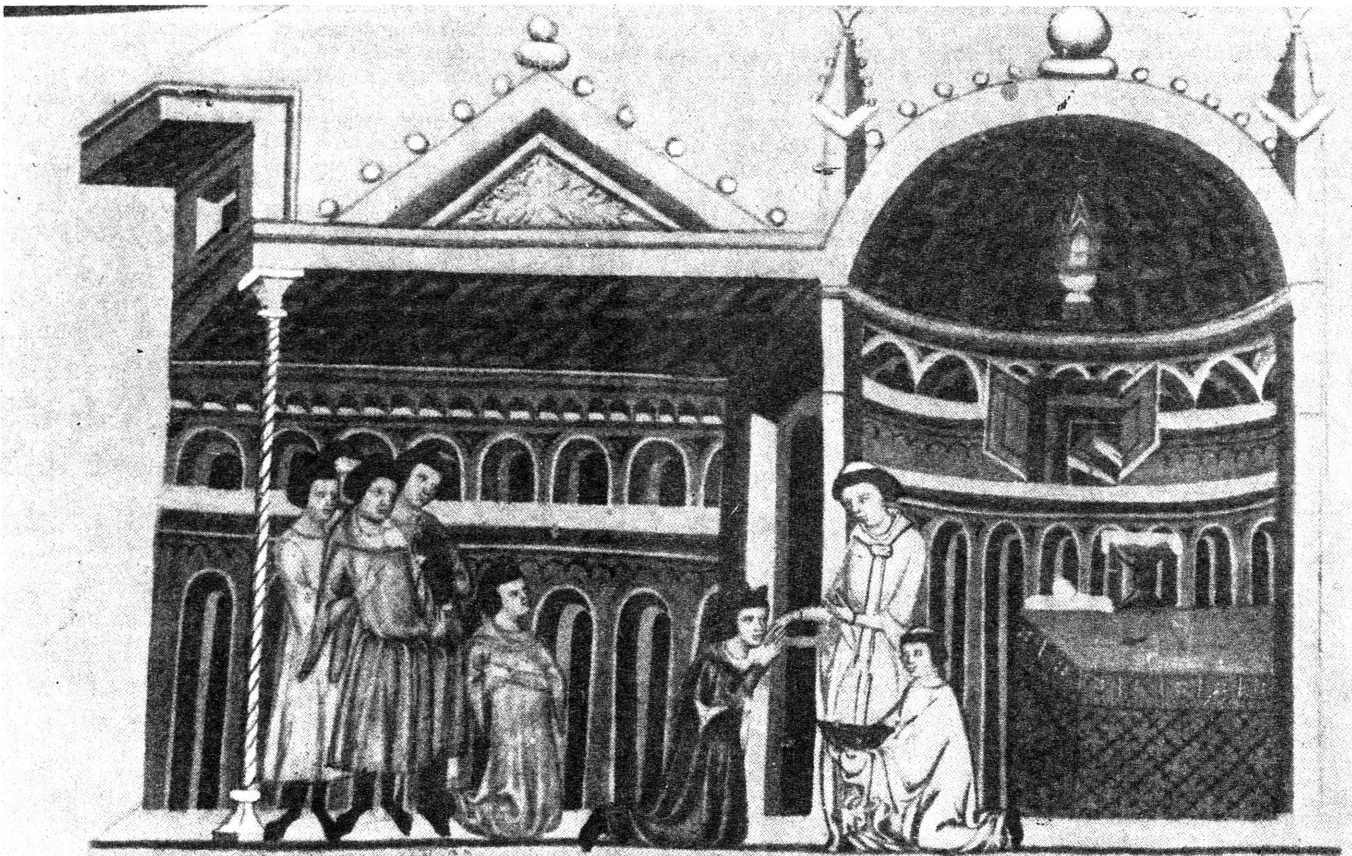
Diario de Mallorca

un diari

per a tots els mallorquins

Francesc de B. Moll

Una versió mallorquina inèdita del Romanç de «El conde Alarcos»

Il·lustració de les «Leges Palatinae» de Jaume III de Mallorca

Entre els manuscrits autògrafs de Mn. Antoni M.ª Alcover, existeix un llibre de notes molt primerenc (pel tipus de lletra sembla dels seus anys d'adolescència o no posteriors al 1882), molt petit —poc més d'un octau de foli—, escrit quasi totalment amb llapis molt fluix i que costa molt de llegir; però val la pena d'esforçar-s'hi, perquè és un aplec de cançons que fa cent anys encara es conservaven per tradició oral i que avui ja són cosa perduda definitivament.

No hi ha cap indicatiu de la font d'informació que tingué Mn. Alcover per a fer aquest aplec; però és segur que no copiava de cap text escrit, sinó que un o alguns recitadors li dictaven de memòria les gloses, codolades i romanços continguts en aquell llibret. Moltes d'aquestes cançons són completament mallorquines, però també n'hi ha d'origen castellà, que, recitades per mallorquins de poca cultura, resulten còmicament entremesclades de castellà i mallorquí, com ara aquesta:

*Yo soy venido de Palma
solo por hablar en ti;
si me quieres, digues «sí»,
Fransisquita de mi alma.*

Algunes estrofes formen una sèrie que el jove Alcover anomenava *copéos* perquè efectivament la disposició i mesura dels seus versos correspon al ritme del ball de copeo, i a vegades, per adaptar-los-hi més, accentuava gràficament la síl·laba final dels versos segon i quart de cada estrofa; per exemple:

*A la luna de enero
yo ti acomparó:
no hi ha luna más clara
en todo el año.*

Altres vegades deixava de marcar l'accent dels dits versos, com és ara en aquesta estrofa:

*A vesitarte vengo
sensa ninguna
porque tú lo mareses,
reyna del mundo.*

Enmig de la sèrie de cançons «de quatre mots» (quartetes), el volumet, conté diverses composicions llargues, entre altres una extensa codolada titulada «Història d'Enric», molt interessant, i un romanç més breu que és una versió de «El comte de Raixa», diferent de les publicades fins ara i que són clarament derivades del famós romanç castellà «El conde Alarcos».

Les versions catalanes d'aquest romanç conegudes del públic són, principalment, les que publicaren Manuel Milà i Fontanals, Francisc Pelai Briz i el P. Rafel Ginard. Aquest darrer, en el volum IV del seu «Cançoner popular de Mallorca», en dóna sis textos diferents i un gran nombre de variants. La versió recollida en el llibret de notes de Mn. Alcover té aproximadament l'extensió de les que en l'obra del P. Ginard duen els nombres 36 i 37, pe-

rò el text Alcover és més acostat al del nombre 35 del dit Cançoner. Per altra banda, el romanç recollit per Mn. Alcover conserva alguns mots castellans que no apareixen a cap de les altres versions, però encara són molt pocs en comparació de l'abundància que n'hi ha en la versió publicada per Milà en el seu *Romancero catalán*.

Vet aquí el text que ens ofereix el llibret de notes de Mn. Alcover:

—Oh mi padre lo meu padre
una madre qui tenia
va deixar en el testamento
que mi cercàsseu marido.
5 —Jo n'he cercat mon reynarme;
partit bo per tu no hi 'via,
només el comte de Raixa;
infants y muller tenia.
—Aqueix jo vuy, lo meu padre!
10 Aqueix jo vuy, padre mio,
perque com n'éram xiquitos
los dos ja nos prometiam.
Mon pare, feys un dinar
y convidau es comte un dia;
15 mentres n'estireu en taula
n'hi parlareu de part mia.
El rey va fer un dinar
y convidà es comte un dia;
mentres estaveu en taula
20 n'hi va parlar de sa fia.
—Comte, mata ta muller,
te casaràs amb ma filla.
El rey va quedar content
y el comte quedà entristido.
25 Trobà la seua comtessa
rosa i fresca colorida.
—¿Què té de nou lo meu comte
que se'n ve tan entristido?

¿que ha jugat y ha perdut?
30 Mon adot bé empraria.
—Ni he jugat ni he perdut
ni tal pensament tenia;
anau-me a apareyar el sopar,
seria fam que tendria.
35 —Ja està apareyat, mon comte,
així com estar solia;
feys-me part de la tristor
així com jo d'alegria.
Es plat allà on menjava
40 tot de llàgrimes l'omplia,
y sa cadira a ont seya
tot de penes la croizia.
—Feys-me part de la tristor
així com jo d'alegria.
45 —Anau-me a apareyar lo llit.
Seria son que tendria!
—Feys-me part de la tristor
així com jo d'alegria.
—Ja us ne faré, ma comtessa,
50 ja us ne faré, esposa mia,
perque si el mal rey ho sap
a tots dos mos mataria.
El mal rey m'ha dit que us mat
i jo em casaré amb sa fia.
55 —Tancau-me dins una cuyna,
jo de cuynera faria;

criaré els vostros infants
millor que sa qui vendria.
—No se pot fer, ma comtessa;
60 no se pot fer, esposa mia,
que si el mal rey heu sap,
a tots dos mos mataria.
—Tancau-me dins un boscatge
y jo d'herbetes viuria;
65 criaré els vostros infants
millor que sa qui vendria.
—No se pot fer, ma comtessa,
no se pot fer, esposa mia,
que si el mal rey heu sap,
70 a tots dos mos mataria.
—Xaume dir tres parenostres,
també tres avemaries,
una per l'ànima vostra,
també per l'ànima mia;
75 una per sa qui vendrà,
que no hey dur sinós un dia.
Y mentres tres paraules deya,
una veu del cel sentia:
—Comte, no mats la comtessa,
80 que el rey és mort y sa fia.
El rey se'n anirà a dins fern
i sa filla a porgatori.
El comte anirà an el cel
y la comtessa a la glori'.

Cal fer algunes observacions, seguint la numeració dels versos:

5 *Reynarme* és segurament una deformació de *reialme*.

30 En el manuscrit Alcover deia «Mon adot bé empraria», però aquesta frase queda anul·lada per una retxa i substituïda per unes altres paraules, escrites amb llapis diferent, que són: «o ha fet cap valentia?».

33-34 Hi ha una segona redacció, també feta amb llapis, que diu: «vamos, vamos a sopar, veam si és fam que tendria».

77 «Y mentres tres paraules deya...», segurament és una errada per «y mentres *tals* paraules deya». En la versió n.º 35 del P. Ginard, diu: «Mentre el parenostro deia, una veu del cel sortia».

81 *Dins fern* és una deformació de *dins infern*. En el parlar mallorquí de la gent vella pagesa és freqüent emprar el mot *infern* sense l'article: «Mira, que anirà a *infern!*». És probable que el recitador fes la contracció de *dins infern* en *dinfern*.

Es sorprenent l'abundància de versions que hi ha dins Mallorca, d'aquest famós romanç que, típicament hispànic, apareix espargit per tota la península Ibèrica, pel Nord d'Àfrica, al Piemont, entre els sefardites de Grècia i Turquia, a l'Índia portuguesa i a Amèrica meridional (Xile, Brasil...).

El nom del comte apareix amb molt diverses formes, sobretot a les versions portugueses: *conde Alberto*, *conde Elarde*, *conde Yano*, *conde Alario*, *conde de Alado*, *conde Olario*, *conde d'Alba*, etc. (1) A terres catalanes continentals és freqüent trobar-lo anomenat *comte Floris*, i a Mallorca apareix amb els noms de *Comte d'Alarca*, *comte de Arcos*, *comte Flor* i *comte de Raixa*. (2)

Però el cas més curiós de canvi de nom del comte l'he trobat a una versió asturiana, on el protagonista sembla haver estat un senyor de Mallorca o d'un país molt conseqüent de nom amb la nostra illa:

La infantina està muy mala
llena de melancolia
por no dejarla casar
con el cond' de *Mayorquia*. (3)

1 J. M. Viqueira, *El Romancero, vinculo hispano-lusitano*. Revista «Biblos», XXXI, 266-267.

2 Vegeu R. Ginard, *Cançoner popular de Mallorca*, IV, 360-366.

3 Luciano García Lorenzo, *El tema del conde Alarcos. Del Romancero a Jacinto Grau*. Madrid, 1972, pàg. 212.

El Pare Rafel Ginard

La Vila de Sant Joan va tenir l'honor d'esser el bres del gran arplegador folklorista Rafel Ginard i Bauçà. Va néixer el 27 de Juliol de 1899 i va morir a Artà, on va viure durant molts d'anys, dia 15 d'Octubre de 1976.

És conegut sobretot per la seva gran labor de recollida, per tots els indrets de la nostra Illa, de cançons populars que, una vegada ordenades i classificades, varen esser publicades en quatre volums amb el títol d'El Cançoner Popular de Mallorca. El gran valor etnològic i cultural d'aquesta feina exigeix que es pugui posar al costat d'altres grans obres del nostre món cultural, com són les Rondalles mallorquines i el Diccionari Català - Valencià - Balear.

Va escriure també un altre llibre que va esser publicat l'any 1960 amb el mateix títol que la seva gran obra (Cançoner popular de Mallorca), que resulta esser de gran interès principalment per als investigadors de la nostra cultura popular, ja que hi explica com va realitzar la seva feina, freqüentment dificultosa, i com es va formar el Cançoner.

De la seva estada a la Vila llevantina, conservadora de moltes tradicions populars, i de l'amor que sempre va sentir per aquest poble («estic enamorat d'Artà», ens diu al Pòrtic) ens deixarà Croquis artanencs (1929), sota el pseudònim de Fèlix. És un recull d'articles, alguns dels quals havien aparegut als periòdics comarcals Llevant i Bellpuig, on podem trobar descrits tots els aspectes de la bellesa del terme i del poble d'Artà: paisatges, costums, festes populars, etc.

També va treballar amb les obres de Ramon Llull. S'ha publicat el Pròleg a Blanquerna i un altre Pròleg al volum XXI de les Obres completes de Ramon Llull. Altres treballs sobre el Beat, inèdits, són: Semblances entre R. Llull i Sant Francesc, Sermons, alguns estudis i també traduccions.

Va donar variades conferències sobre personatges del nostre món cultural, alguna d'elles publicada a «Separates». Entre altres, podem ressenyar: «Mallorca y Santa Catalina Thomàs» (Conferència llegida a Roma, dia 21 de Juny de 1930, amb motiu de la canonització de la Santa), «En defensa de la poesia» (Ateneu R. Llull de Lluçmajor, 14 de Març de 1950), «L'obra literària de M.ª Antònia Salvà» (Caixa

de Pensions de Lluçmajor, 8 de Maig de 1952), «Aspecte folklòric o popular de la poesia de Mn. Costa i Llobera» (en el cinquantenari de la seva mort; Artà, 22 d'Octubre de 1972).

Va participar a alguns certàmens literaris, on aconseguí esser premiat i va publicar articles diversos a l'«Heroldo de Cristo», «Correo de Mallorca» i a «La Almudaina».

S'ha de tenir sempre present que estam davant una persona que va dedicar tota la seva vida al treball folklòric. Ja fos a Ciutat, Lluçmajor o Artà, Madrid o Roma, sempre tenia el pensament a la nostra terra i va treballar continuament per donar a conèixer tot el que forma part del nostre patrimoni cultural.

No ens ha de venir de nou, per tant, la constatació que hi hagi molts fulls i col·leccions de quaderns emmagatzamats que esperen una mà amorosa que es dediqui a llur ordenació i classificació per retornar-los al poble, d'on sorgiren.

Voldríem retre un petit homenatge, ben merescut —que no pot faltar a un número extraordinari de LLUC dedicat a la cultura popular— a aquest gran home, recollector del «Cançoner», donant a conèixer, d'una forma molt breu, alguns dels materials que resten inèdits. Són escrits que necessiten «alar i cofar» ja que la majoria han anat «del cor a la ploma, del pensament al paper», com ens diu ell mateix, i moltes vegades hi notam una manca d'illa-ció i sobre tot d'estructuració, fruit de la improvisació.

Per a adornar-nos millor de la varietat d'aspectes que, dins la cultura popular, varen esser estudiats pel Pare Rafel, en senyalam a continuació alguns d'ells:

«SINONIMS I ASSAIG DE DICCIONARI IDEOLÒGIC». «DE LA NOSTRA LENGUA». Col·lecció d'una trentena de plaquetes, que són una mena de Diccionari, on s'intenta conservar i resuscitar les paraules i expressions de la nostra llengua que, o han desaparegut o són poc usuals dins la parla col·loquial, però que són verament populars i nostres.

«VIDA DE SANT ANTONI ABAT». Biografia popular bastant extensa del Sant, repleta de contarelles, anècdotes i creences recollides del poble.

«FLORS VENTURERES». Col·lecció de poemes que, extrets d'entre altres,

varen esser presentats amb aquest títol al premi Joan Alcover.

«DIARI». És l'amic a qui conta tot el qui li passa. Hi trobam descrites, amb mil detalls, totes les seves vivències, les seves crisis i també els moments d'eufòria. Vint plaquetes obligatòries per a qui vulgui conèixer la seva autèntica personalitat.

«PAGINES VISCUDES». Es tracta d'una autobiografia escrita durant el temps lliure i que li servia de repòs i d'esplai, com ell mateix diu. Hi ha un bon tros passat a net, amb el títol «De la meua infància», on recorda els seus primers anys a la vila que el va veure néixer.

«PENSAMENTS I FRAGMENT S». Una quarantena de plaquetes molt variades i escrites al llarg de molts d'anys. Hi trobam opinions, crítiques, comentaris i notes a tots els nivells: des de la crítica literària fins a l'opinió d'algun sistema de govern, passant —per descomptat— per estudis d'algun aspecte de la cultura popular.

«NOVENES». «SERMONS». Hi ha també bastant de material emprat a les seves predicacions, essencialment sobre R. Llull, la Verge i els sants de forta tradició popular.

Això és, com ja hem dit, part dels treballs inèdits, més bé desconeguts que, uns més i altres manco, poden semblar interessants.

Per altra banda, voldria remarcar que una de les coses que més ens sedueix, en llegir qualsevol full del Pare Rafel, és el llenguatge senzill, pla-ner, popular; que reviscola amb nova força quan passa per la seva ploma. Encara que algun tema pugui semblar poc interessant o anacrònic, la lectura dels seus escrits te'n diu pels camins de la bellesa amb un llenguatge poèticament popular.

Finalment, com a mostra concreta i tangible del que s'acaba de dir, transcrivim un comentari informal sobre les cançons populars (Com tornen verament populars les cançons) i una rondalla (Es drac d'es racó) que va esser arplegada a viva veu, durant alguna de les seves passetjades de recerca; i és que, com ens diu el Pare Ginard, aconsellant als folkloristes, «cal anar sempre orella oberta i ploma en mà, per allò que la cera l'han d'aplegar com cau».

JORDI VALLESPIR
Ciutat, abril de 1980.

Com tornen verament populars les cançons

(30 abril 1955)

Les cançons populars no són encara populars quan brollen de la boca dels glosadors, ni tampoc ho foren els romanços en sortir de la ploma dels trobadors. Per tenir la saba, l'infantilisme, la gràcia i la savoria del lèxic, cal que passin anys i anys, per boca del poble. Inconscientment el poble les modifica, les poleix, els injecta sang i ànima col·lectiva i les deixa moltes vegades, fetes son petit joiell. Els còdols que rosseguen, segles i segles, pel llit de la mar o dels torrents prenen formes llises, mòrbides, suàvissimes, sense deixar d'ésser còdols. Així, les cançons, en passar pel fons oceànic de l'ànima popular. Les cançons de tot d'una aspres, cairades, fan lletrada. Fruïtes grenyals que esmucen. Per assaonar-se, els cal, com a les serves, «temps i palla». Que la gent les mastegui, que hi posi vibracions de sang, viure a sol i serena i abeurar-se d'aromes sanitosos camperols.

Les cançons que ens resten, ens referim a les curtes, on hi ha col·laborat el poble i les ha pastades i refetes amb sang, penes i alegries, amb sol i vent. Les cançons que ens resten que són una selecció o triadella que, per instint, no per reflexió, ha fet el poble, entre l'enfilall de gloses que componien els glosadors en temps primer. Ha escollit les que ja vingueren a son moment de plenitud de gràcia, i aquesta gràcia inicial, les salvà de l'oblit. Les cançons que ens han pervingut semblen fragmens, trossos, grans de rosari despesos, deslligat d'antigues glosades, de les quals el poble només en recollí el que és vital, les partícules i els filaments d'or.

Notem que la vertadera vida d'un poema no és per tal com està als llibres que són coses mortes, tombes i museus del pensament, sinó per tal com és viscut, recitat i està incorporat a les penes i alegries i al treball col·lectiu; quan ja és de tothom i tothom n'és un poc l'autor. Escrits els poemes populars als fulls vitals de la memòria, mai prenen formes definitives (allò que no es mou participa un poc de la mort) sinó que es belluga, flueix, canvia, malgrat ésser sempre igual, com canvien les flames d'un fogueró, el bellugueig d'un corrent, la riulla innúmera de la mar. I això és el privilegi i també el perill (els avantatges sempre es compren a preus d'inconvenients) de les cançons populars conservades de memòria.

Cap poema ni cap obra mestra literària s'és incorporada totalment ni fins i tot als qui se'n diuen devots. No s'hauria pogut conservar cap poema docte per tradició oral, de memòria, sense el reforç de l'escriptura. Vol dir això que no ha gaudit de vera immortalitat.

En canvi, l'immens *Cançoner Popular de Mallorca* s'és conservat, segles i segles, íntegre, de viva veu, fora llibres, en el llibre viu de la memòria, no en fulls morts, i ha viscut i vibrat, amb immortalitat autèntica, cents d'anys. Renovellat cada dia. Quina, obra ha gaudit de tan indiscutible vera immortalitat?. I quins poemes, fora dels més grans, són els més estudiats i comentats i preuats pels doctes?. Si és així, es tracta,

doncs, de coses que valen. Qué més pot desitjar un autor que sàpiguen i que cantin de memòria la seva obra, incorporada a la col·lectivitat?. Allò que mai ha aconseguit un autor, ni el millor de tots, és estat patrimoni del C. P. M. L'humil és el més bell i fort, el més entrañable i que posa arrels a totes les gotes de sang. És el més autèntic perquè és el més ver.

RAFEL GINARD T.O.R.
† 1976.

RONDALLA

Es drac d'Es Racó

Es drac d'Es Racó se va aixecar un dia dematí i va fer un pet molt gros i va dir: —Ventura, avui!

I parteix p'Es Racó i va trobar sa madona damunt es portal qui tenia un ninet damunt es braç.

—Bon dia, madona! Teniu un ninet molt gras —diu ell—. Jo el m'hauria de menjar.

I ella li diu: —Sí. Jo ho vui que el te mengis; però, com que es nin és petit i tu tens sa panxeta molt grossa, no te bastarà. I jo tenc sa llet damunt es foc i en menjaràs unes quantes escudelles i llavò te menjaràs es nin.

Llavò sa madona posa es nin dins una cambra i li va dir:

—Calla, no diguis res, perque aquell animalot te vol menjar.

I es drac va entrar dins sa cuina i seia devora es foc i, quan sa llet va brollir, sa madona li va tirar sa llet amb un cuierot d'aquells tan grossos per sa cara, i ell pega espolsada, i fuig cap a sa carrera i sa madona li tanca ses portes.

I, com es drac va esser p'es Coll d'Es Racó, per amunt, hi va trobar una trutja amb una guarda de porcellets molt grassos i diu:

—Oh, trutja, quins porcellets tan grassos! Los m'he de menjar.

I sa trutja li diu:

—Que sí! Los te menjaràs, però no són batiats.

—¿I com ho hem de fer per batiar-los?

—Anirem a Sa Font Soberana. Hi pujaràs a damunt i los banyaràs es cap d'aigo, tant com jo los te donaré, i ja los te podràs menjar.

I es drac puja damunt Sa Font i ja se col·locava, i sa trutja li pega grufada i el va tirar dins Sa Font, i ell allà esperonejava per porer sortir. I sa trutja se'n va anar amb sos porcellets i, quan es drac va sortir, ja no va sortir, ja no va trobar trutja ni porcells.

I parteix per avall, p'Es Coll Rubiol, i trobà una ego amb una pollina i li va dir:

—Ego, quina pollina tan grassa! Jo la m'he de menjar.

I li diu:

—Sí. Jo ho vui que la te menges. Però som coixa. Tenc un escarràs a sa pota i el m'hauries de llevar abans de menjar-la-te.

I ell li diu:

—¿I com ho hem de fer per llevar-lo-te?

S'ego diu an es drac:

—Hi ha un abeurador a Sa Cova, i tu hi pujaràs a damunt i jo te donaré sa pota i me llevaràs s'escarràs.

—Idò, sí.

I parteixen i, quan hi són, es drac puja damunt s'abeurador i ella li dóna sa pota i li dóna una coça, i el tira allà dedins. I, es temps que esperonejava, s'ego i sa pollina se'n van per avall i ell, quan surt, no troba ni ego ni pollina.

I es drac se'n va baix de sa soca d'un pi. I a damunt es pi, hi havia pujat un home per exequiar-lo i tenia una destral. I es drac va dir:

—Quina ventura, avui, amb aquest pet que he fet, com me n'he anat an Es Racó, que he trobat sa madona amb so nin i li he dit: Jo el m'hauria de menjar! No hagués esperat sa llet i n'hagués menjat es nin! Si no hagués bastat es nin, sa madona, i no hagués esperat sa llet i no me n'hagués duit s'escaldada que me n'he duita! I, quan me n'he anat per amunt i he trobat sa trutja amb sos porcells, jo m'hagués menjat es porcells! I, si no haguessen bastat es porcells, sa trutja! I a mi, ¿qui m'ha fet Vicari per batiar porcells? I no m'hauria tirat dins sa Font i, com he estat defora, ja no he trobat ni trutja ni porcells! I, quan he trobat s'ego amb sa pollina (a mi, ¿qui m'ha fet menescal per curar escarrassos?) m'hagués menjat sa pollina! I si no hagués bastat sa pollina, s'ego! I, ara, què he mester jo? Una destral a damunt es cap i que em matin!

I aquell homo agafa sa destrall i li dóna sa direcció an es cap d'es drac i el va matar.

I jo me'n vaig venir i ells, si no són morts, són vius.

(La contava el Sen Joan Ferrer, alias Cremat, avi matern de Madò Margalida Alzamora Ferrer, alias Gato, que la me va repetir.)

RAFEL GINARD, T.O.R.

† 1976

RÀDIO POPULAR

una amiga de tot lo dia

C. O. P. E.
MALLORCA

Santuaris i devoció mariana a Eivissa

Senyors:

Lo primer de tot vull, demanar perdó per aquesta humil exposició emprant sa forma dialectal eivissenca, ja que per fer-ho en català pur i literari, em manquen una preparació i uns coneixements lingüístics com requereix sa presència des qui m'escolten, sa major part, és de suposar catalans de socarel, i coneixedors i estudiosos a fons de sa llengua catalana, que a's cap i la fi, és sa nostra, maldament ses variants dialectals que es puguin trobar

SANTA MARIA D'EIVISSA

És s'any 1235, amb motiu de sa reconquesta d'Eivissa de sa dominació islàmica, que s'arquebisbe electe de Tarragona, Guillem de Montgrí, es comte Nuno Sanç i s'infant Pere de Portugal, feudataris d'En Jaume I, es Conqueridor, que acordaren una vegada conquistada s'illa, dotarien una parròquia en honor de Déu i de la Verge Maria. Sa conquesta s'acabà dia 8 d'agost, i un mes i set dies després, es 15 de setembre, es seus delegats firmaren s'escriptura de donació de s'església de Santa Maria d'Eivissa, començant es seu culte a sa mateixa mesquita musulmana, situada a's cimero de sa ciutat, fins que entre es segles XIII i XIV es va convertir en un preciós temple gòtic, que és es mateix que hi ha ara, si bé al llarg des temps ha sofert no porques i lastimoses restauracions i transformacions. Després, per ser sa festivitats més propera, es 5 d'agost, l'anomenaren Santa Maria de les Neus, i també Santa Maria la Major, en recordança de sa basilica romana d'aquest nom.

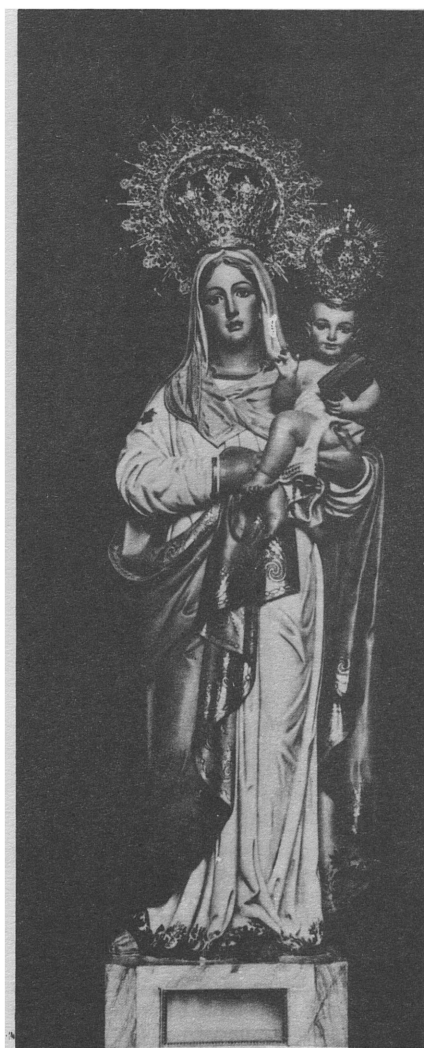
També, a la Mola, a Formentera, es segle XIII, en es monestir que aixecaven es agustins, sa primera esglesieta es va dedicar a Santa Maria, en aquest cas, de Formentera. Des monestir ja no en queden més que pocs i dubtosos vestigis, però a la Mola hi ha una nova església de la Mare de Déu del Pilar, que tampoc és sa mateixa, i que el 1785 va ser erigida parròquia.

No consta enlloc es número des conqueridors, si bé és de suposar que eren pocs, ni tampoc es volum ni es destí de sa població mora, que també devia ser minvada, i per descomptat, sense mica de fe en ses devocions cristianes. Per tant, sa devoció, encara que fos encesa, havia d'estar reduïda an es pocs catalans, de prompte. I es va anar extenent, poc a poc, a mida que anaven arribant funcionaris administratius i altres gents, familiars des soldats i afectes an es tres con-senyors per ocupar ses terres i vivendes que cada un d'ells concedien, de sa part que els havia pertocat en es repartiment de ses illes.

tant a Mallorca com a Menorca, a Eivissa i a Formentera.

As mateix temps, pens que en cap de ses maneres significa una descortesia, abans al contrari, pugui servir més bé com una manera de comparança entre lo literari i lo dialectal i com una demostració que amb tot i malgrat totes aquestes petites diferències, sa comprensió és perfecta.

Aclarit aquest aspecte, anem, de manera abreujada, i sense pretensions oratòries a sa qüestió que mos ha ajuntat aquí.

La imatge actual de Sta. Maria a la Catedral

Sa majoria d'habitants, per motius de seguretat, es va concentrar dins sa vila emmurallada. A dalt de tot, hi havia s'església de Santa Maria i es cementeri; a un costat es castell, a s'altre s'Universitat i a s'altre sa casa de sa cùria, sa llonja, sa casa rectoral (avui palau des bisbat), enquadrant sa placeta des Mirador; i allí es concentraven quasi totes ses activitats. Dins es temple, a's peus de la Mare de Déu, varen reunir-se es hòmens més representatius per acordar ses llibertats de sa terra, i allí es feien ses juntes i assemblees per discutir tot allò que afectàs a sa vida des poble. En es seu altar juraven es seus càrrecs es jurats de s'Universitat (ajuntament de tota s'illa), i es lloctinents del rei i des con-senyors per obligar-se a respectar es usatges i privilegis, i també hi acudien a fer ses juntes es gremis artesanals. Allí s'hi celebraven totes ses festes; i a sa placeta, quan eren d'aire civil i popular.

S'imatge de la Mare de Déu va ser tallada el 1809 per s'escultor català Adrià Ferrà i va ser destrossada durant sa guerra civil del 1936. Sa que hi ha ara és una reproducció.

No hi mancaren tampoc ses devocions a la Mare de Déu (aquí, poques vegades es diu la Verge Maria) amb altres advocacions. Una d'elles era la Immaculada Concepció, o la Puríssima. I una altra, la Mare de Déu de Montserrat. Per cert que relacionat amb ella es donà un cas curiós. Hi havia a s'església de Santa Maria (en aquell temps única parròquia de s'illa, fins a sa restauració des bisbat, a darrers des segle XVIII), uns quants caixonets per almoines, administrats per s'Universitat (també, com he dit, únic ajuntament de ses illes) i entre ells, n'hi havia un per la Mare de Déu de Montserrat. Idò l'any 1410 va venir aquí en visita pastoral en Juan Siete Castillos, enviat per s'arquebisbe de Tarragona. I acabada sa visita va publicar un escrit en es qual donava s'absolució a ses moltes persones que aquí hi havia excomunicades per haver anat an es monestir de Montserrat o haver enviat almoines en temps de s'altre prior, que, per lo vist, estava tocat de cisma. I deia així: «Per tal com en la dita illa ha ben tost molta

gent la qual és excomunicada o vedada per anar a nostra Dona Sta. Maria de Montserrat per fer-hi almoïna en temps del altre Prior predecessor de aquest Abat qui huy és, per ço com era scismàtic».

Avui encara dura aquesta devoció i pocs són es eivissencs que van a Barcelona que no vagin a veure la Mare de Déu de Montserrat.

També hi hagué, es segles XVI i XVII, a s'església de Santa Maria una capella (que li deien capella de la Rosa) amb una imatge de la Mare de Déu del Roser, una Confraria del Roser, amb es mateixos estatuts que sa de València. I una altra, amb es mateix nom, a s'esglésieta de Nostra Dona de Jesús, el 1580, fundada pes dominics, tot just arribats aquí. Era prou sa devoció que ja en es segle XIX encara era costum de certes famílies principals apuntar-hi es seus fiús quan els feien sa partida de batiament.

I es culte i sa devoció a Santa Maria que arribà a ser Patrona d'Eivissa i Formentera, va presidir des de sa restauració, segle darrer segle, tota sa vida religiosa, social i política per espai de molts d'anys.

Darrerament, amb sa fundació de sa Germandat de Santa Maria, el 1923, després d'un període de decadència a partir des segle XIX, motivada per corrents nous des liberalisme, reviscolà sa devoció. Sobretot amb molta vistositat des de l'any 1940 que s'instauraren ses festes patronals de la terra i que, una mica reglamentàriament i amb una certa oficialitat, es feia a la tarda des dia 5 d'agost sa visita processional a sa patrona, a la Catedral, a sa qual hi assistien col·lectivament tots es ajuntaments de s'illa, amb banderes i música popular, fent-li sa tradicional ofrena de flors, seguida d'una festa molt polida de cant i ball pagès a sa mateixa placeta.

ALTRES ADVOCACIONS MARIANES

Es primer de gener del 1572, s'Universitat proposa sa fundació d'un convent de religioses, baix de s'advocació de la Immaculada Concepció. I sa mateixa Universitat tenia per costum fins a darrers des segle XVIII, d'encapçalar es seus llibres, sobretot es de ses actes, amb aquesta fórmula mariana: «En nom de nostre Senyor Déu Jesuchrist y de la Santíssima Verge Maria mare sua, consebuda sens pecat original. Amén».

En es segle XVI existia sa confraria de la Immaculada. I en es segle XVIII n'hi havia una de la Puríssima a s'església de Sant Agapit de la Companyia de Jesús.

S'església de s'antic Hospital, anomenada de l'Hospitalet, l'any 1425, estava dedicada a la Mare de Déu de Gràcia, i el 1679 al Patrocini de la Mare de Déu.

Hi hagué, l'any 1506, a sa barriada mariner de sa Penya, una església dedicada a la Mare de Déu del Socors, que va ser enderrocada el 1545, per tal d'evitar que s'hi emparassin es moros que més d'una vegada en ses seves incursions l'havien saquejada i n'havien fet punt fort per combatre sa Vila.

La Mare de Déu de l'Esperança fou titular de sa capella que, l'any 1484, es gremi de Teixidors va tenir a s' carrer del bisbe Torres, pujant cap a la Catedral, i que està tancada des de mitjans des segle XIX.

L'Assumpció de la Mare de Déu, en es segle XVIII, tenia capelles dedicades a diferents esglésies i n'eren testimoni dos imatges que eren exposades cada any a s'església de Sant Domingo (que avui li deim el Convent) i a sa de ses Monges, en es novenaris de l'Assumpta.

També la Mare de Déu del Remei va tenir una església o capella pública, l'any 1506, de sa que sols hi ha referències documentals i no se sap on va estar situada.

La mare de Déu dels Dolors va tenir, a la Catedral, una capella dedicada, segons senyala el reverend Miquel J. Osso, en sa seua visita parroquial l'any 1577, de sa que diu: «ab un retaule que ara s'acabà en Mallorca, molt bo, que ha manat per un Nicolau de Quint». També hi havia capelles a altres esglésies.

La Mare de Déu de la Soledat tenia capella pròpia a la Catedral, i a altres esglésies es segles XVIII i XVIII. Tenia molta devoció a sa parròquia del Salvador (St. Telm), abans de ser cremada durant sa guerra civil. Darrerament se n'ha posat una nova imatge a la Catedral.

La Mare de Déu de Loreto tenia capella, es segle XVII, també a Sant Telm.

La Mare de Déu des Desemparats, es segles XVII i XVIII, tenia capella a algunes esglésies de Vila i del camp. Sa placeta d'aquest nom, dalt vila, tenia ja es segle XVIII sa capelleta que encara hi ha enlairada a una de ses parets exteriors.

Com també en té, una, de capelleta exterior, a s' carrer de la Mare de Déu, en es barri mariner de sa Penya, amb una imatge que suposam que és sa del Carme.

La Mare de Déu del Bon Aire, amb capella a Sant Telm (parròquia del Salvador), a sa barriada de la Marina, banda fora ses murades, es segle XVIII, tenia molta devoció de sa gent marinera, sa qual tenia allí es seu Gremi.

La Mare de Déu de Betlem, l'any 1760 tenia altar a s'església forana de Santa Eulària.

La Mare de Déu «de Pópulo» tenia una altar dedicat a s'església de Jesús, en es Pla de Vila.

La Mare de Déu del Pilar, a la Mola (Formentera), té església pròpia, que va ser feta fer pes primer bisbe d'Eivissa, Fra Manuel Abad i Lasierra, en 1785. Darrerament va ser dedicada a s' culte una imatge de sa mateixa advocació a s'església de Sant Domingo (El Convent), dalt Vila.

La Mare de Déu de la Consolació té una capella i una imatge molt polida a s'església de ses Monges des mateix nom.

La Mare de Déu de la Mercè de temps antic es venera a s'església del Convent i a sa capella de sa presó.

La Mare de Déu de l'Amor Hermós, fins a sa seva destrucció durant sa guerra civil, tenia Arxiconfraria i era molt venerada, també a s'església del Convent.

Fins aquí mos hem limitat a resumir, condensar i traduir ses notes purament històriques referents a sa devoció mariana que mos va deixar es millor historiador que ha tengut Eivissa, mossèn Isidor Macabich Lobet, que a més de canonge i prelat domèstic, era un bon poeta, un enamorat des costums de ses illes i, per molts anys, arxi-

ver de la Catedral. Es a dir, tota una autoritat.

Amb tota intenció hem deixat per lo darrer ses tres advocacions de la Mare de Déu que més veneració han tengut dins es poble i que, en certa manera, han tengut i tenen encara ara una saba particular i unes maticacions populars costumistes i de romiatge pròpies de la terra.

LA MARE DE DÉU DE JESÚS

La Mare de Déu de Jesús (avui sols es diu Jesús; es poble de Jesús, s'església de Jesús... segurament per simplificar), té una esglésieta petita, en es Pla de Vila, que avui pertany an es municipi de Santa Eulària; dia 23 de juny de l'any 1466 s'Universitat demanà que l'aixecassin i ja estava feta el 1493, segons tertimonis documentals, i habitada per frares, possiblement franciscans. I del 1580 al 1587, per dominics. I també, segons es papers veis, no sempre anaven en bona harmonia aquests frares i ses disputes i baraiies que armaven ells amb ells arribaren a ser escandaloses. Allà pes segle XVI, davant es perill de ses freqüents invasions des pirates moros i turcs, es varen suprimir es custos i priors de totes ses esglésies de fora Vila (que tenien un sou anual de s'Universitat), però va continuar a Jesús «per esser frecuentada dels mariners i altres feels cristians», com diu el reverend Miquel J. Osso, en sa seua Visita pastoral l'any 1577. Costum i tradició que s'ha mantengut fins no fa gaire.

I és veritat que era es lloc de més devoció marinera. Encara recordam com a sa capella de la Mare de Déu sempre hi havia candel·les enceses. I ses parets estaven plenes d'ex-vots, sobretot quadrets de naufragis i barques, i també vestidets d'infants, crosses, mans de cera o de guix, fotografies amb inscripcions de gràcies, manadets de cabeis i altres ofrenes que, abans de sa guerra civil hi solien portar dones, hòmens i infants per complir promeses fetes a la Mare de Déu en moments anguniosos.

Però no sols era lloc de devoció i de promeses. També era lloc de ses festes camperoles de més tradició i més concurrència. Era un verdader romiatge. Es carros pageosos de tota s'illa, ben mudats, amb sos coixins de festa i ses nules amb s'empicarolada tota lluenta, anaven i venien de Vila, carregats de gent, des matí fins a la nit. A s'església ni hi cabien es devots que anaven a veure la Mare de Déu; a sa placeta, sa gent anava a caramulls a s'entorn de ses taules des rifadors i rifadores que rifaven, amb cartons de quatre cartes, barres de torró eivissenc de mel i ametla, flaons de formatge tendre amb ous i herbassana, ben ensucrats, i venien cacahuets, avellanes, pets de monja, amargos, xufles, confits... I ses botigues, es cafès, i tots es voltants anaven plens que quasi ni es podia transitar. A sa tarda, sa porfessó que portava a la Mare de Déu s'ofrena des fruits de la terra. I mossènyer que solia convidar sa gent a menjar oreietes i a beure vi amb es porró... I, a vegades, a son de flauta.

Avui, encara que molt minvada, s'aguanta sa tradició, si bé acompanyada de festes modernes i actes esportius. Hi anàrem no va gaire: feren unes rifes per treure

Processó típica de Sants a Eivissa

unes barres de torró... que era d'Alacant, ja no era torró pagès. De flaons, ni senya. Gent, n'hi havia, però no aquella gentada. Carros pagesos, ja no n'hi ha. Autos, molts. Sa porfessó i s'ofrena de fruites, igual, però més esquifida. Encara, això sí, es mossènyer mos va convidar a menjar orietes i a beure un glop de vi amb es porró.

LA MARE DE DÉU DEL CARME

En es segles XVII i XVIII ja figuren capelles de la Mare de Déu del Carme a algunes esglésies de Vila i la pagesia.

Però és en Es Cubells on el Pare Francesc Palau, carmelita català de Lleida, junt amb un germà seu i altres dos religiosos, va aixecar s'ermita que més tard arribà a convertir-se en sa parròquia de la Mare de Déu del Carme, o des Cubells.

Aquest Pare, de s'orde des Carmelites, fundador de s'Escola de la virtut, desterrat de Barcelona per ses seues enceses activitats catequístiques, considerades com a subversives per ses autoritats liberals, arribà a Eivissa l'any 1854. Aquí, un pagès devot i acomodat, que li deien de Cas Berris, li va donar un bocinet de terra en aquest lloc des Cubells; i ell, amb s'ajuda des seu germà i des qui l'acompanyaren en es desterro, hi va alçar una caseta i una capelleta; hi va posar una imatge de la Mare de Déu del Carme i, tot seguit, es va dedicar a predicar amb una tal força i vehemència que aviat va estendre una devoció molt grossa per aquesta Mare de Déu no sols per venda des Vedrà, com es deia aquest indret per aquell temps, sinó que arribà a tota s'illa.

Era el P. Palau, segons uns, un home molt humil i encara hi ha memòria des seus sermons, des quals fins i tot se'n va fer tema per llargues cançons pageses i que es cantaven o es recitaven en ses vetlades hiverniques. Ell i es seus companys es mantien de lo que els produïa es conreu des bocinet de terra i amb ses almoines que els feia sa gent. I acabà per fer vida d'ermità solitari a una cova de s'illa des Vedrà, en-

mig de la mar, just enfront des Cubells, on es seus companys solien portar-li amb una barqueta alguns queviures cada tants de dies. Allí, sense més companyia que ses cabres salvatges i ses gavines, feia meditació contínua, fins que la reina Isabel II li va aixecar es desterro, es desembre de 1857... per tornar-lo a desterrar a Eivissa, a s' poc temps, per tres anys més.

Per una banda es deia del P. Palau que era un triat de Déu, amb poders de preveure es futur, de fer miracles i curar malalts, d'aturar ses plagues i calamitats des camps... I per una altra, com que havia predicat i tengut contactes amb es carlins durant sa guerra i atacava fort ses llibertats, es liberals l'acusaven de fanàtic i mentider, se subversiu, de conspirador i d'element perillós...

For lo que fos, lo cert és que va encendre sa devoció mariana i s'Ermita des Cubells era un lloc de pelegrinatge de molta gent que allí anava a complir ses seues promeses i a portar-li ofrenes i a penjar ex-vots per ses parets. I arribà que era tanta sa devoció en la Mare de Déu des Cubells, dins s'ingènua mentalitat d'aquells temps, que hi havia pagès que quan tenia una somera o una egua a punt de parir, invocava sa seva protecció i feia sa promesa, si tot anava bé, de portar-li sa coia i sa mare a veure-la i a donar-li ses gràcies. I atenyent lo promès, els portaven en es portal! Maldament des des poble de San Josep a s'Ermita hi hagués set o vuit quilòmetres de mal camí i s'haguessin de passar dos torrents.

Avui, s'Ermita ja no hi és i en es seu lloc s'ha aixecat una esglesia parroquial a la Mare de Déu del Carme, i una carretera asfaltada ha esborrat es vei viarany i ja no hi van pelegrins a peu ni amb carros de mules, ni es fan a penes promeses ni, molt menys, s'hi porten ofrenes ni ex-vots.

LA MARE DE DÉU DE LLUC

I ja que a LLuc mos trobam i a la Mare de Déu de Lluc fa referència, he deixat per lo

darrer sa tercera devoció mariana que tenia i tenen encara els eivissencs, tant es de Vila com es de fora, i que era a la Mare de Déu de Lluc, de Mallorca. Ve ja de molt antic que es eivissencs li facin promeses i que sovint embarquin cap a sa serra mallorquina per complir-les. Un temps per mor des moros i turcs, amb llauts i xabecs i ara amb vapors i avions.

No sabem per quin motiu, però, l'any 1910, d'Eivissa hi va venir una pelegrinació molt nombrosa, presidida p'En Jaume Cardona Tur, bisbe de Sion, i En Joan Torres Ribas, bisbe de Menorca, dos eivissencs il·lustres. Noltros hem vist, no fa gaire, sa placa de bronze que hi ha a s' cimanol des pujolet des Misteris, darrera es monestir de Lluc, amb una inscripció en llatí, commemorant es fet.

Per altra banda i dins es camp miraculós, és coneguda sa llegenda (que ja fa temps contàrem a sa revista *LLUC*) d'aquell matrimoni que va prometre que si tenien un infant, el portarien a veure la Mare de Déu. A la fi tingueren un al·lot i, ja d'uns mesos, s'embarcaren en un xabec cap a Mallorca per complir sa promesa. I pes camí un colp de mar els va prendre s'infantet. Encara que molt atribulats, en arribar a Palma, aiximateix volgueren complir sa promesa, i anaven a Lluc a veure la Mare de Déu. I allí, tots sorpresos, a s' seu costat, es varen trobar s'infantet tot content. Així ho contenen, almanco.

Com es conta també, i no sabem lo que hi pugui haver de veritat en això, que molts anys enrera una senyora eivissenca, molt devota de la Mare de Déu de Lluc, va pagar sa construcció d'un camí en es voltants des monestir i, potser relacionat amb aquest fet, es pelegrins eivissencs, per espai de molt de temps, tingueren es privilegi de tenir en es monestir llit per jeure, foc, oli i vinagre, totalment de franc.

UN COSTUM DESAPROVAT: DEVOCIÓ I DESORDRES

I, per acabar, encara que no faci una referència directa a sa devoció mariana, si bé és de suposar que alguna part hi tendria, apuntaré, traduït, aquest fet curiós que ressenya n'Isidor Macabich Llobet a s'*Historia de Ibiza*, VII tom, cròniques (s. XVIII):

«21 d'agost 1726. Visita de l'Arquebisbe de Tarragona, Don Manuel de Samaniego i Jaca. Va privar, amb pena d'excomunió, diferents tractes usuraris. Com aiximateix, amb altres pràctiques superspicioses, sa de *rodar la terra* en la següent forma: Això és de visitar les esglésies de la Vila i Quartons consecutivament en virtut de promesa, pel qual efecte s'ajunten molts hòmens i dones, i lo que és devoció i pietat es converteix en profanitat, balls, cançons, i en quedar-se repetides vegades en la campanya davall d'es arbres es hòmens i ses dones, de lo qual han resultat greus danys. Privam absolutament amb pena d'excomunió aquesta introducció de *Rodar la terra*, i relaxam totes i qualssevol promeses que fins ara s'haguessin fet, i baix de sa mateixa pena d'excomunió manam al Rvd. Rector que ni de dia ni de nit els obri ses portes de s'església d'aquí endavant, per quant no s'ha de permetre que amb motiu de devoció

s'executin es desordres que s'han experimentat».

Amb lo qual, és de suposar, que es va acabar aquest estrany costum d'ajuntar ses diverses promeses de diferents persones i amb motius variats, per anar-les a complir en pelegrinació col·lectiva i que, per lo que es desprèn, solia allargar-se per uns quants dies i nits i, a vegades, era més motiu de festa que de devoció religiosa.

DUES ALTRES ERMITES

Hi ha dues ermites més, molt anomenades: una, sa d'En Ribes, a's cim del puig des costat des puig Cirer a un lloc escabrós entre Sant Josep-Sant Antoni, feta per un tal Vicent d'En Serra, l'any 1919, per atànyer una promesa feta, no es sap perquè, quan va tornar de l'estranger. S'hi ha

d'anar a peu per un mal viarany que s'enfila par amunt i per amunt. Hi ha dues bones hores de camí des de quilòmetre sis de sa carretera de Sant Josep. S'ermita és petita, blanca de calç, amb un Sant Crist al fons. I maldament es llarg i mal camí, encara hi sol anar gent, de manera particular a complir promeses i a portar-li candeles i alguns ofrena. A ses parets hi ha alguns ex-vots; sobretot rosaris i «gorros» de soldats i mariners de sa nostra guerra civil.

I s'altra, sa creu d'En Ribes, a Santa Eulària, en una muntanya, a's costat des poble, avui poc visitada i que tampoc no cuida ningú. Té sa seua llegenda. Conten que la va fer un llenyater, fa molts anys, que es va lliurar del dimoni quan, enfadat per no poder taïar un pi, s'hi va jugar l'ànima i el va desafiar a veure si ell era capaç de taïar-lo. El dimoni hi comparagué, el va taïar amb un

tancar i obrir d'uis i llavors li va demanar sa paga, que era es rosari que portava a sa cinta per emportar-se'l a cremar a l'infern. Es llenyater el va posar damunt una penya, el va tapar amb es moscador i li va dir que l'agafàs ell mateix i quan el dimoni el va anar a agafar, li va estirar es mocador, el dimoni va posar sa mà damunt sa creu des rosari i, tot rabiós, va rebentar amb una gran fumeralla i va desaparèixer. I es llenyater, tot espantat i penedit, va fer sa capelleta i hi va posar una creu a dins, just a's mateix lloc que hi havia comparegut el dimoni.

JOAN CASTELLÓ GUASCH

* Conferència pronunciada a Lluç en la trobada dels Santuaris des Paisos Catalans (tardor 1978).

Vint anys de folklore religiós*

Fa gairebé vint anys que vaig publicar a una revista de caràcter nacional el primer article de folklore religiós. Jo duia interès en la matèria de temps enrera. Els primers articles a una revista especialitzada en història d'ordres religiosos havien estat els mitjans d'aconseguir una beca d'investigador a Alemanya...

Però la dificultat estava en el fet que jo duia una formació autodidacta. Havia passat per universitats espanyoles i italianes però no havia fet més que cursets i seminaris d'etnologia religiosa. No estava integrat en cap grup o escola amb professor i revista pròpies...

Com saltar a la vida? Pels anys 1960 el folklorisme a Catalunya no tenia càtedra ni revista ni res consemblant. Hi havia amics folkloristes autodidactes com Joan Amades, gran persona que vaig tractar. Venia de família de drapaires o pedacers, com deim a casa. A Violant i Simorra, que tenia merceria per viure, no el vaig conèixer mai. Agustí Duran i Sanpere, director de l'Institut d'Història de la Ciutat de Barcelona que he tractat molt després, tenia moltes altres coses que fer. I de Castella l'única cara coneguda era Julio Caro Baroja, que d'estudiant havia vist a Barcelona a una conferència a l'Institut d'Història de la Ciutat. També amb els temps ens hem tractat prou.

Doncs, mirau, com es va presentar l'ocasió: Jo havia enviat un article sobre la nomenclatura popular de la cultura dels talaiots al professor Antonio García Bellido, director del «Archivo Español de Arqueología» a qui havia consultat a les voltes de paraula i per correu. Estant a Mainz, com estipendià a un Institut d'Història Europea, vaig rebre carta seva dient que havia passat la meua nota a una revista més escaient que la seva: la «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares» que dirigia el bibliotecari de la Reial Acadèmia de la Llengua, aquell home humaníssim i llestíssim que fou Vicente García de Diego.

«Caminante, no hay camino; se hace camino al andar». L'entrada del primer article o nota curta, que en Francesc de Borja Moll va jutjar amb benvolença en el «Bolletí del Diccionari» (aleshores sortien les recensios a les cobertes interiors), em va donar empena per començar a tenir perspectives de fer alguna cosa. Perquè dins la meua filosofia personal no val avui, en el segle XX, la pena d'escriure si no ha d'esser

utilitzat pels altres. Podria contar la prehistòria d'una sèrie d'obres de folklore mallorquí, escrites i perdudes i esvortades per sempre. De forma que si s'escriu és per publicar; si no, sols s'investiga i s'espera...

Entretant vaig fer alguns cursets i seminaris més de folklore a Mainz tant a Història com a Filologia Germànica (que és on solen estar allà centrats els estudis folklòrics). Hi havia de tant en tant sessions comunes o conjuntes de seminaris. Guard bon record d'Anton Brückner i de Lutz Röhrich; el primer, bibliotecari del Seminari Arquiepiscopal, i el segon, ara, gran figura a Freiburg del folklore europeu.

Això de trobar una revista per publicar va esser determinant per les meves investigacions: les d'un religiós sense recursos, més que la nit i el dia i els permisos dels superiors. La raó és la següent: un article de folklore religiós en l'estat en què es troba la matèria avui en dia a Espanya necessita normalment de figures. I qui paga els gravats? A part que una revista, com per exemple el «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana» et vulga publicar un article de folklore o de zones de frontera entre el poble i l'expressió òptica popular, la revista té doblers per pagar la tipografia però no en té per treure els teus gravats. Això ha estat un gran «handicap» dins el meu treball d'aquests anys. I sols la «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares» on col·laboraven també Amades, i Violant i Simorra, allà a Madrid, va resoldre la papereta difícilíssima que tenia enfrontada.

«Caminante no hay camino. Se hace camino al andar». Vaig partir del supòsit del qual volia començar: des de zero, encara que alguns temes haguessin estat tractats per altres perquè sempre hi afegiria noves dades i empraria documentació comparativa de bibliografia europea menys coneguda a casa o elements d'arxiu recentment trobats. Per això un article meu pot esser que no satisfaci ara, però ha estat sempre el que ha duit l'estat de la investigació en el moment donat de la seva aparició.

Bé. I què he fet en aquests anys? He tengut els ulls oberts. He llegit llibres. He entrevistat gent. He consultat arxius. Quan he cregut que no podria afegir més a un tema, he escrit l'article corresponent.

La majoria dels meus articles han sortit a «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares» de l'Institut Miguel de

Cervantes del CSIC. Alguns altres a la revista planera de Mallorca que fou un temps de Bartomeu Barceló, catedràtic de geografia, home de gran comprensió científica, el «Boletín de la Camara Oficial de Comercio, Industria y Navegación de Palma de Mallorca». En Barceló em permeté treure aquí alguns articles il·lustrats, fins que després va sortir «Mayurqa». De totes maneres he de dir que entre «Mayurqa» i els «Treballs del Museu de Mallorca» de Guillem Rosselló Bordoy vaig poder fer una petita falca d'entrada a Mallorca dels meus treballs sobre folklore religiós. La bibliografia completa fins fa dos anys va sortir a les «Fontes Rerum Balearium» que dirigeix amb un esperit exemplar Llorenç Pérez, bibliotecari de la Biblioteca Bartomeu March.

Naturalment algú es preguntarà quin interès pot tenir això d'estudiar «Folklore religiós» (en alemany «Religiöse Volkskunde»). He de contestar que des de la meua perspectiva personal pens que és el mateix que dir fer la Història del poble de Déu fins el més entranyable que té: les seves relacions encunyades dins uns motllos naturals o ancestrals que són les formes tradicionals. Es una Història de les Religions en petit, perquè és sols el cristianisme. Es una Història local religiosa en gran, perquè permet arribar a uns arquetips de conducta que tenen dimensions a nivell de cultura i mes enllà de religiositat humana. Es fer de Mircea Eliade en miniatura, per als qui coneixen aquest autor. I és fer d'Huizinga en gran, per als qui saben el que aquest home es proposava.

Dins l'Església és ja moda teològica. Jo he estat esperant el moment durant dos decennis. Perquè jo el veia venir. I vigilava. Com en la Bíblia: «Sentinel·la, què veus en la nit?» I a la fi arribà el moment en què el que el Concili Vaticà II deia del Poble de Déu, començà a ésser vist també dins la seva arrel històrica. Primer amb grans precaucions... Després amb gran reserves. Encara avui els nostres treballs semblen contaminats. Jutjats com a supersticions indignes pel món del teló d'Orient. Considerats realitats sobrepassades o a extingir dins certs sectors d'Occident. Però per als qui hi treballam són realitats vives, llenegadisses, que si les treus per la porta, et tornen entrar per la finestra. A Amèrica del Sud, pastoralment, Puebla els ha dat carta d'existència. A Amèrica del Nord, Harwey Kox, les ha consagrades. A França i Alemanya es posen en major moviment, després de l'aparició d'obres de tanta vàlua com el gran Lèxic d'Iconografia de l'editorial Herder.

La cosa ha arribat a l'extrem que àdhuc s'ha volgut fer un estat de la qüestió a tot Europa, per l'editorial Pustet de Regensburg: Entre el Concili i ara, què n'és estat de la religiositat popular del poble de Déu? Jo no he volgut col·laborar a un llibre com aquest perquè no tenc temps per perdre fent compte de coses que son com les ufanes que surten en temps de pluges de rectors estimadors de la terra i es tanquen quan arriben preveres o seglars que tenen el cor sec de la saba que raja entre l'església i la casa o el carrer...

Perquè de fet la pietat popular és la religió de canastra, són els menuts de la litúrgia, són les formes de viure en Crist de cada dia, de cada hora, de cada situació.

I em dirà qualcú que això no té interès?... Que no en té la vivència de l'evangeli a la vida quotidiana de la història del poble casolà, de la plaça, del cos (o l'estadi) i del carrer, del treball i de la feina?

Es una gran tasca de l'altar i de la llar el recerchar pels estrats de la sociologia d'un poble la cançó que canta a Déu dins l'interior. Com deia Eichendorff, una espècie de Joan Alcover alemany:

«Dorm una cançó, dins totes les coses que somnien ací i allà, i se sent el seu ressó quan trobes la paraula encantada per a fer-lo despertar».

GABRIEL LLOMPART

* Per als qui tinguin curiositat de saber què dimonis és en concret aquesta disciplina, els aconsell que vegin l'article, corresponent (del prof. Josep Romeu Figueras) al «Diccionario de Historia de la Iglesia de España» l'Institut Enrique Falórez del C.S.I.C. Està prou ben articulad i duu una copiosa bibliografia.

Llibreria Jovellanos

UN SEGLE AL SERVEI DEL LLIBRE
I DE LA CULTURA

Jovellanos, 1

Tel. 22 14 66

CIUTAT DE MALLORCA

ÚLTIMA HORA

El Drach

BIJUTERIA DE NOVETAT

OBJECTES TÍPICS DE MALLORCA

Sant Domingo, 11

CIUTAT

Corregudes en el còs (Montuiri, Sant Bartomeu 1979). Foto Pere Escales

B. Jocs d'adults: a) Jocs gimnàstics i b) Jocs intel·lectuals. (14)

Valeri Serra i Boldú esmenta els jocs en parlar de les cançons d'esplai i de joc com a un dels components de la cançonística, i en un extens apartat de «Vària» de la primera branca titulada «Literatura oral popular» col·loca els jocs infantils en general. (15)

Rosend Serra i Pagès amb motiu de l'Exposició Internacional del 1929, en la seva proposta d'ordenació d'un museu parla de «Jocs de criatures amb accions, desenrotllades cantant o amb parlaments», en l'apartat d'«Art popular». També, fa menció dels «jocs i joguines de criatura» i dels «jocs de grans» en l'apartat d'«Esbarjo» en general. (16)

Francesc Maspons i Labrós en el seu volumet titulat *Jocs d'infants* divideix el material de la següent manera: 1. Jocs amb el parc i la mare; 2. Jocs amb companys; 3. Cançons i jocs per a quan aneu a estudi; 4. Jocs ballets. (17)

Aureli Capmany i Mn. Francesc Baldezelló en *Cançons i Jocs cantats de la Infantesa* fan la següent classificació: 1. Cançons i entreteniments per a alegrar els petits; 2. En començar dels jocs per a fer a qui toca amagar; 3. Cançons per a dansar; 4. Cançons per a jugar. (18)

Joan Amades estudia els jocs catalans en l'apartat «Cultura i Jocs infantils», en el *Folklore de Catalunya. Costums i Creences*, vol. III en parlar del cicle de la vida («Del bressol a la tomba»). Vegeu-ne la tirallonga: Moixaines i entreteniments, dedicats als infants, cançons eliminatives, formes electives simples, per a determinar qui comença el joc o n'és el rei, etc. Segueix després amb els jocs estrictament corporals: jocs amb els dits, jocs de rotlo en moviment, jocs d'amagar, jocs de córrer, jocs de força, jocs de rengle, jocs de cacera i de pesca, jocs de rotlo quiets, vària. Segueix després amb: jocs amb joguines, jocs amb elements naturals, jocs amb elements in-

dustrial, jocs fets a base d'un traçat. Continua amb els passatemps de paper, els entreteniments amb animalets i vegetals, indústria infantil, la monedra infantil, i el fur infantil. (19)

Pel que fa a les classificacions del nostre àmbit illenc mallorquí tenim la classificació que fa l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria en la seva gran obra sobre les Balears en parlar dels costums mallorquins. Cita, en primer lloc, els jocs de fadrins, com és ara, a polsejar o a tòrcer dit o mà; els jocs d'al·lot, com el jocs d'anòlits, a la baldufa, etc.; els jocs de nines, amb juguetes o sense, com a tiro, a minyons, etc.; i el jocs d'ambdós sexes, com a l'anell, a estira i amolla, etc. També, fa esment especial de les corregudes d'al·lots, fadrins, homes, i d'animals; i, així mateix, s'ocupa dels jocs o entreteniments propis del Carnaval. (20)

El folklorista artanenc Andreu Ferrer i Ginard considera els jocs com a una de les classes generals de la seva forçada classificació del folklore, que, com és sabut, pretén aplicar a ultrança el sistema decimal a aquesta matèria. Col·loca els jocs i esports com a un dels ordres del tema dels «Entreniments de l'home», i els divideix de la següent manera: Jocs infantils, nins; Jocs infantils, nines; Jocs infantils, mixtes; Jocs d'adults; Objectes dels jocs; Regles de jocs i esports; Vestits i ornaments; Premis i càstigs dels jugadors i Expressions referents a jocs. (21)

Pel que podem deduir d'aquestes classificacions crec que és remarcable la tendència a «col·locar» els jocs formant part dels costums, de la vida social, i junt a la música popular, les danses i la literatura popular. D'altra banda, constatam que en general les «distincions» més sobresortint són les següents: jocs casolans o d'interior i jocs a l'aire lliure; llocs purament corporals i jocs interpretats amb l'ajuda de qualque estri o traçat; jocs infantils i jocs de fadrí o de gent adulta;

jocs cantats o recitats i jocs sense text; jocs d'atzar i jocs que no tenen relació amb la sort; jocs de destresa corporal o manual i jocs orals; jocs gimnàstics i jocs intel·lectuals, etc.

Per la meua part haig de dir que, com s'esdevé en totes les classificacions en general, en rigor no és convenient partir de posicions massa apriorístiques. En el cas que ens ocupa crec

1. Una primera aproximació a la classificació dels jocs és inclosa en el meu *Questionari sobre Història i Cultura Popular de Mallorca* ap. «Fontes Rerum Balearium» vol. II (1978) n.º 3, 587-588.

2. Segons traducció de la versió castellana *Homo ludens*, Alianza Editorial (Madrid 1972), 43 i 44.

3. Ens basam en l'ordenació i classificació dels materials etnogràfico-folklorics que dona a conèixer Joan Amades en la *Iniciació al folklore*, que apareix com a epíleg de la seva obra magna *Folklore de Catalunya. Costums i Creences*, vol. III (Barcelona 1969), 1279.

4. Ap. Amades, *Iniciació*, 1281.

5. Ap. Amades, *Iniciació*, 1282.

6. Ap. Amades, *Iniciació*, 1283.

7. Ap. Amades, *Iniciació*, 1286 i 1287.

8. Ap. Amades, *Iniciació*, 1288.

9. Ap. Amades, *Iniciació*, 1290, 1291 i 1296.

10. Ap. Amades, *Iniciació*, 1297.

11. STEWART CULIN: *Games of the North American Indians*, B. of American Ethnology, Report 24 (1902-03), 1907.

12. Utilitzam la versió castellana, *Introducción a la etnografía*, Ediciones Istmo (Madrid 1971), 154-160.

13. Segons la versió castellana, *Juegos de todo el mundo*, Edilan (Madrid 1978), amb bibliografia a la pàgina 279.

14. Ap. Amades, *Iniciació*, 1301.

15. Ap. Amades, *Iniciació*, 1303.

16. Ap. Amades, *Iniciació*, 1307.

17. F. MASPONS i LABRÓS: *Jocs d'infants*, Ed. Barcino (Barcelona 1933).

18. AURELI CAMPANY i MN. FRANCESC BALDELLÓ: *Cançons i jocs cantats de la Infantesa*, «Col·lecció Minerva» (Barcelona 1923).

19. JOAN AMADES: *Folklore de Catalunya. Costums i Creences*, vol. III. (Barcelona 1969), 96-240.

20. ARCHIDUQUE LUÍS SALVADOR: *Costumbres de los mallorquines (Artesanía y Folklore)*, (trad. de l'alemany per J. Sureda Blanes), vol. II (Palma de Mallorca 1955), 109-123.

21. ANDREU FERRER GINART: *Aplicació del sistema decimal a la classificació del folklore*, «Folklore Balear», vol. III (Artà 1924), 29. Els altres treballs sobre jocs mallorquins que coneix no duen cap classificació pròpia dita. Per exemple, A. POU: *Jocs populars*, Ed. Bruño (Palma 1979); ANTONIO POL: *Mallorca y su folklore*, tom II (Palma 1955), 47-62, etc.

que és millor que una vegada feta l'arreglada dels jocs, i una vegada ja ben descrits, haurem de cercar els components, les característiques, o, millor dit, les variables que intervenen en aquests jocs d'una manera «pertinent» o «funcional». Veurem ara les variables que crec que poden contribuir a establir la filiació genuïna de cada joc en particular i de tot l'aplec en general. Abans, però, advertiré que els he agrupat en tres seccions, segons si es refereixen als jugadors com a tals, als jocs en si o a la intervenció del cos o de la ment.

D'altra banda, a l'hora d'aplicar aquestes variables caldrà tenir en compte que:

1er. Pel que fa a les possibilitats de realització de cada una de les variables dependrà de cada recull de jocs, i, per tant, només un examen a fons de cada joc en particular podrà establir de manera més o menys exacta aquestes possibilitats.

2on. Naturalment, a l'hora d'establir les possibilitats de realització de cada variant ens haurem de basar en un recull coherent i homogeni pertanyent a una època i lloc determinats. Lògicament, com més en precisem l'abast, temporal i geogràfic, més precisa ens sortirà, després la classificació, i així mateix, la distribució percentual.

3er. Cal dir que per a retrobar les diverses possibilitats de cada variable, ens trobarem amb problemes de molt diversa solució. Així, lògicament, no hi haurà problemes a l'hora de descobrir les possibilitats de la variable en funció del sexe dels jugadors. Però, les coses seran prou diferents a l'hora d'establir de manera precisa les possibilitats referents a la variable d'extracció social d'aquests mateixos jugadors.

I. VARIABLES REFERENTS ALS JUGADORS COM A TALS

1. *Segons el nombre de jugadors.* Pot variar entre un totsol i un nombre indefinit de jugadors d'acord amb esquemes molt diversos: 1/1; 2/2; etc.

2. *Segons el sexe.* Hi ha jocs que han estat propis de jugadors masculins, d'altres, per contra, són interpretats per jugadors, i, un altre grup es propi de jugadors d'ambdós sexes. En molts casos un mateix joc, que en un determinat lloc és propi de nins, en un altre pot ésser propi de nines, o viceversa. En tot cas les raons de la diversitat de tractament són d'ordre cultural i no biològic.

3. *Segons l'edat.* Pot variar des d'un any escàs d'edat, en els jocs del pare o la mare amb l'infant, fins a l'edat madura. Naturalment, predominen els jocs interpretats per nins/nines o allots/allotes fins a l'època del fadrinatge.

4. *Segons l'extracció social.* Hi ha jocs que sembla que han estat més o menys interclassistes. D'altres, per contra, han estat propis, més tost, de certes classes socials, estaments o oficis determinats.

5. *Segons l'àmbit de procedència, familiar o no.* És evident que en els jocs de la primera infància és el pare, la mare o els avis, en tot cas membres d'una mateixa família, els qui juguen amb l'infant. Més tard, el fet de pertànyer a la mateixa família no té incidència considerable en els jocs.

6. *Segons la formació cultural.* Per a la immensa majoria dels jocs tradicionals mallorquins no calia tenir massa estudis. No hi feia res, fins i tot, que els jugadors fossin analfabets. Però, és evident, no obstant això, que per a certs jocs de càlcul o d'intel·ligència, era mester un cert grau de formació cultural.

II. VARIABLES REFERENTS ALS JOCS EN SI

7. *Segons l'antiguitat del joc.* Hi ha jocs antigüíssims, que fins i tot poden datar d'alguns milers d'anys abans de J.C. Per contra, n'hi ha d'altres que per la seva mateixa constitució no posen ésser anteriors a la present centúria.

8. *Segons la difusió.* Alguns jocs són difosos per tota la mostra civilització cristiano-occidental, i fins i tot més enllà d'aquesta. D'altres no deuen sobrepassar la nostra àrea cultural.

9. *Segons el lloc on hom el juga.* Cal fer, d'entrada, la distinció entre jocs d'interior i jocs a l'aire lliure, d'altres són jocs urbans o rurals, de vila o de fora vila, de marina o de muntanya, de pati d'escola o de carrer, d'estadi o de plaça pública, etc.

10. *Segons el temps o època.* D'antuvi, cal referir-se als jocs diürns i als jocs nocturns. També, pot ésser pertinent diferenciar els jocs de dies feners i de dies de festa. L'estació o la temporada és també important. Alguns jocs són exclusius de certes festes molt asenyalades, com és el cas de les festes patronals.

11. *Segons el grau de ritualisme.* Alguns jocs es troben lligats íntimament al calendari litúrgic, de tal manera que fora d'aquest no tenen existència per si mateixos, per exemple, el fet de «serrar sa jaia» a mitjan quaresma o de «matar jueus» en la Setmana Santa.

12. *Segons la permissibilitat.* Hi ha hagut jocs que sempre han gaudit de l'anuència o, si més no, de la tolerància per part de les forces vives, civils i eclesiàstiques. Per contra, n'hi ha hagut d'altres que, sobretot en períodes totalitaris o en certs períodes litúrgics etc., han estat prohibits.

13. *Segons si és públic o privat.* Alguns jocs són propis de dies de gran festa, i són executats a la plaça davant un públic més o menys nombrós amb possibilitat de participació per part del públic assistent. D'altres són jugats més o menys en privat, en petits grups, sovint sense espectadors.

14. *Segons la complicació del reglament.* Predominen els jocs de reglament més tost senzill. En d'altres, sobretot en els de destresa, de càlcul o

d'intel·ligència, les regles de joc poden oferir una certa complicació.

15. *Segons la duració.* Hi ha jocs molts breus que en penes duren un minut. D'altres poden durar dies sencers, com és el cas de certes partides d'es-cacs de competició.

16. *Segons el tipus de començament.* En general per als jocs de competició es fa necessari, d'antuvi, tractar de determinar per sorteig o qualque altre sistema, qui ha de començar el joc o quins n'han de ser els principals protagonistes. En d'altres, això no és necessari i hom comença directament sense preàmbuls.

17. *Segons la influència de l'atzar.* En alguns jocs l'atzar és el principal component que entra en joc. En d'altres hi és pràcticament absent, i el resultat es deu a d'altres raons d'índole diversa.

18. *Segons el grau de competitivitat.* La competició és pròpia de bona part de jocs. Pensem que el joc-esport es fonamenta precisament en l'oposició entre uns jugadors que d'acord amb una igualtat d'oportunitats i d'acord amb unes regles van a la recerca del triomf. Per contra, sobretot en els jocs individuals, el joc pot ser un mer passatemps o entreteniment.

19. *Segons el grau d'erotisme.* En la major part de jocs avui no hi és palès cap connotació eròtica, si bé, originàriament, la càrrega eròtica, en alguns jocs, podia ser-hi més o menys consubstancial. Però, en alguns casos és evident que els jugadors són conscients que existeixen unes certes «possibilitats» d'activitat més o menys eròtiques, i per això són aprofitades certes ocasions en què hi ha relació entre ambdós sexes, com en el cas del joc d'«es-pardanyeta pas pas».

20. *Segons el grau d'humorisme.* En alguns jocs pot ser-hi absent. En d'altres, sobretot en els de caire eròtic, d'atzar o d'engany l'humorisme hi és prou considerable. Igualment, en els jocs entre la mare i l'infant l'humor hi és present.

21. *Segons el grau d'enuig.* En alguns jocs és el vertader leit-motiv. Es tracta d'enujar el contrari per mitjà de la burla, l'engany, etc.

22. *Segons el premi.* En bona part dels jocs no hi ha cap premi pròpiament dit. Es tracta només de participar-hi activament. En d'altres hi pot córrer la moneda, o, senzillament, el jugador hi rep la sola gratificació de ser considerat el millor.

23. *Segons el càstig.* Hi ha jocs en què no hi ha cap tipus de càstig. En d'altres el perdedor ha de pagar, o bé moneda o qualque altre objecte, de vegades de valor estrictament simbòlic. A vegades, així mateix, és objecte de burla verbal, o de càstig físic, o, senzillament, en té prou de constatar que les seves facultats han estat superades pel contrari.

III. VARIABLES REFERENTS A LA INTERVENCIÓ DEL COS I DE LA MENT

24. *Segons la posició del cos.* Hi ha jocs en què el cos està més o menys quiet, assegut, dret, inclinat amb el cap cot, etc. En d'altres el cos és en moviment més o menys ràpid, sigui corrent, caminant, botant, etc.

25. *Segons si el joc és purament corporal o hi intervenen objectes, traçats, etc.* Hi ha jocs en què intervé purament el cos, que pot estar més o menys quiet o en moviment. En d'altres hom utilitza objectes de molt diversa índole, naturals: pedretes, copinyes, etc., o artificials: baldufes, naips, bolles, etc. N'hi ha que són jugats a base de traçats geomètrics, en terra o en la pa-ret.

26. *Segons el grau d'activitat o passivitat.* Hi ha tota una gradació entre la «passivitat» de l'infant en jugar amb la seva mare i aquells jocs en què el cos és en ple moviment.

27. *Segons l'esforç físic.* En alguns jocs l'esforç físic és mínim, com en els jocs d'intel·ligència o càlcul. D'altres tenen llur raó d'ésser en tant que exercicis en què el cos ha de rendir al màxim.

28. *Segons l'agressivitat física.* En certs jocs hi és totalment absent, però en d'altres és el factor determinant del triomf del més fort.

29. *Segons el grau de destresa o habilitat.* En alguns jocs, com en els d'atzar, no hi intervé, pràcticament. En d'altres la destresa es pot demostrar en la major o menor habilitat, manual o corporal.

30. *Segons l'esforç intel·lectual.* Sembla que la major part dels jocs tradicionals mallorquins no exigeixen un notable esforç intel·lectual, tret d'alguns casos molt concrets, com és el cas de certs jocs de cartes, o de càlcul.

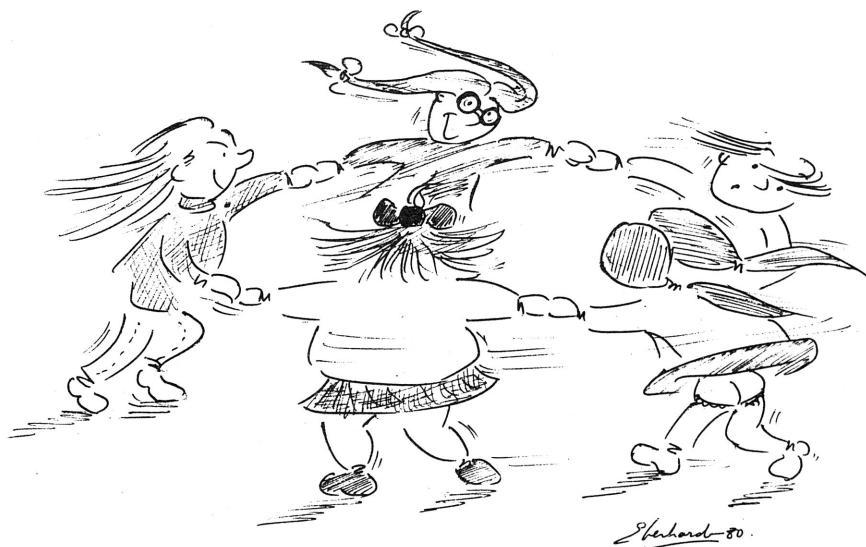
31. *Segons l'activitat verbal.* Hi ha jocs que no exigeixen activitat verbal. En d'altres, sobretot en certs jocs femenins, majorment en els que hom balla tot fent rotllana és imprescindible el recitat o cantat de certes composicions versificades. Cal pensar, també, en els jocs de paraules, embarbussaments, etc.

32. *Segons la relació amb la dansa.* Ni ha un conjunt de jocs, generalment femenins, que són vertaders jocs-ballets, sobretot és el cas dels jocs ballats en rotlo en moviment.

JOAN MIRALLES I MONSERRAT

Mallorca, 13 de març del 1980

Un estudi sobre els jocs tradicionals a Sencelles

Roda, roda Sant Miquel

Aquest article està basat en un treball que férem sobre els jocs d'infants i adolescents que es jugaven a Sencelles encara no fa tants d'anys, a la Mallorca pre-turística i que ja quasi han desaparegut.

A l'hora d'elaborar aquest estudi ens vèrem en la necessitat d'informar-nos sobre certs aspectes del joc: calia conèixer els seus orígens, la inserció que té entre els anomenats productes culturals, el caràcter específic i la seva funció, per tal de tenir els elements de judici necessaris per intentar una comprensió profunda del nostre poble i la seva cultura, a través de l'activitat lúdica que desenrotlla.

Huizinga (1) assenyala tres característiques primordials de l'actitud lúdica: primerament, es tracta d'una activitat lliure. Una segona característica és que el joc representa una fuga de la vida corrent i se situa a una altra esfera; aquest fet ve remarcat pel caràcter desinteressat del joc. El joc representa un moment en què la vida quotidiana queda interrompuda per un temps dedicat a l'esplai i a la diversió. La tercera característica és el tancament del joc en si mateix. El joc comença i, en un determinat moment, acaba, però, i això és un dels trets més positius, el joc es pot tornar a repetir. La indefugible li-

mitació temporal es veu compensada per la possibilitat de repetició, amb la qual cosa el joc assoleix una sòlida estructura com a forma cultural, i encara més, els elements de repetició (cançons, tornades, etc.) constitueixen les baules d'una mateixa cadena dins l'estructura interna del joc.

Cada joc es desenvolupa dins un camp, les limitacions del qual estan marcades per endavant, i on existeix un ordre propi i absolut: la més petita desviació d'aquest ordre desfaria el joc.

Finalment, cal fer referència al factor de la tensió del joc: el jugador tendeix cap a una meta que no sap si assolirà. En aquest intent intervenen la força, l'habilitat o, simplement, l'atzar.

El nostre treball va sorgir davant la necessitat, cada dia més urgent, de recollir les diverses expressions culturals del nostre poble que desapareixen ràpidament, i es basa sobre entrevistes realitzades a persones, l'edat de les quals està compresa entre els 89 i els 66 anys.

Aquesta entrevista tenia dues parts: — Una fitxa personal de l'entrevistat amb les dades següents: nom i malnom, edat, professió, primers records d'infantesa, primer viatge a Ciutat i/o fora de Mallorca, estudis, malalties que ha tengut, possessions on estigué llogat i observacions.

-- Explicació dels jocs que va practicar.

De les diverses entrevistes realitzades, vàrem obtenir la següent classificació dels jocs, que s'ha fet segons dos criteris fonamentals: el contingut i les circumstàncies externes:

A) *Segons el contingut:*

- Estris (agulles, baldufa, bolles, corda, pedres, pilota)
- Cavall fort
- Dibuxos geomètrics
- Jocs d'encaçar
- Jocs d'engany
- Jocs d'enginy
- Jocs d'enuig
- Violents
- Diversos

B) *Segons les circumstàncies externes:*

- Sexe dels jugadors
- Utilització d'estrís o del propi cos
- Amb fórmula verbal (recitada o cantada) o sense
- Individuals o collectius
- Classificació temporal: època de l'any o hora del dia
- Classificació espacial: lloc on es jugava
- Premi, càstig o simple entreteniment
- Edat dels jugadors
- Grau d'activitat: sedentaris, mitjana activitat o actius

A la vista de les classificacions aplicades als 58 jocs recollits, vàrem treure les següents conclusions, les quals poden ésser modificades o completades per futures aportacions:

Els nins i les nines solien jugar per separat.

Els jocs violents i els que tenen càstig són majoritàriament realitzats pels nins, com també ho són els jocs d'enuig. Per contra, els jocs de rotlo són exclusius de nines.

Tots aquests fets ens permeten, a nivell sociològic, remetre'ns a l'educació típicament sexista, la qual comporta:

a) Un repartiment de les funcions entre els dos sexes, segons el qual l'alloth ha d'ésser agressiu, preparant-se per a la responsabilitat que haurà de tenir a la seva vida d'adult. La nina, en canvi, ja que té assignat un paper secundari dins la vida, pot dedicar-se a activitats més fútils.

b) Una separació entre el món masculí i el món femení ja des de la infantesa.

Cal remarcar que les úniques mostres de castellanització les hem localitzades als jocs de nines, principalment a les cançons, on, a més, es fa palesa la manca de coneixements d'una llengua que els és aliena, a través de nombroses deformacions de lèxic i sintaxi.

Dins el camp de la llengua també hem constatat els noms i fórmules dels jocs l'ús de l'article literari en lloc del dialectal.

També hem pogut observar que els estris utilitzats són objectes molt senzills, fins i tot confeccionats pels propis al.lots.

Els jocs més nombrosos són els que no tenen cap tipus de premis, als quals tan sols es pretén una activitat lúdica. Entre el reduït nombre de jocs que tenen premi, veim que aquest és sempre d'escàs valor, predominant els productes naturals i de fàcil accés als nins. Tot plegat ens demostra la manca de mitjans econòmics que patia la societat rural mallorquina de principis de segle.

Per una altra banda, tenim dos fets que ens proven que el joc és una activitat eminentment social: Els jocs són collectius i es realitzen principalment al carrer, lloc més propici per a l'activitat de grup i obert a la incorporació de nous participants.

Veim que la majoria de jocs són concebuts per a infants en edat escolar i realitzats fora de les hores lectives i que es poden dur a terme a qualsevol època de l'any, car l'infant sempre necessita l'esplai que el joc li proporciona. Segons les fitxes personals dels entrevistats, comprovam que el període escolar és molt breu, ja que, en general es veuen obligats a posar-se a treballar des de molt joves.

En entrar els al.lots al món laboral, l'activitat lúdica sofreix un canvi d'orientació, augmentant, per una banda, els jocs de tipus sedentari i, per altra, els d'enuig.

Avui, molts dels jocs que encara hem estat a temps de recollir ja no es juguen. Esbrinant les possibles causes d'aquest fenomen, hem de fer referència a l'amillorament econòmic de la societat, que ha arribat fins i tot a la pagesia, facilitant el seu accés a la societat de consum, fomentada pels nous mitjans de comunicació i, sobretot, per la totpoderosa televisió: aquesta és la principal culpable de l'estandarització i alineació dels pobles.

PETITA MOSTRA DE JOCS RECOLLITS

«Bufar anell»

Es ferma una tumbaga a un fil que es penja del sòtil. Els jugadors l'envolten i van bufant per tal que l'anell no els pegui a la cara. Si qualcú es desista i la tumbaga el fer, ha de posar una penyora.

«Estira ganyons»

Un al.lot gran tira una peça de dos cèntims en terra i tots els més petits procuren agafar-la; quan un l'agafa, els altres li estiren els cabells a fi que l'amolli. De vegades, cansats de sofrir estirades, tira la peça i tots s'hi aboquen per tal d'agafar-la, aleshores tornen a estirar els cabells del qui la té, i així una vegada i una altra. Si el que té la peça aconsegueix tocar el qui l'ha tirada se la queda.

«La lluneta del pagès»

Es juga generalment al carrer, els vespres de lluna plena, generalment a l'estiu, encara que també es pot jugar a l'hivern, durant la lluna de gener. En aquest joc hi ha una jugadora que

posa i és la que encaixa les altres. però només les pot agafar quan són a llocs on hi ha ombra, és a dir, si són a un lloc il·luminat per la claror de la lluna, no es poden agafar. Quan la que posa toca una de les altres, és aquesta qui encaixa.

«Roda roda Sant Miquel»

Les nines en rotlana s'agafen de la mà i mentre volten van cantant:

«Roda, roda Sant Miquel
tots els àngels van al cel
carregats amb un bagul
tira de cul!»

En aquest moment, totes les nines se tiren de cul en terra.

ASPECTES DIDACTICS QUE CAL TENIR EN COMPTE

De la nostra experiència en aquest treball, hem pogut constatar una sèrie de factors que caldria tenir en compte a l'hora d'efectuar futurs estudis d'aquest tipus:

— És molt important trobar un enllaç que ens pugui introduir en el poble objecte d'estudi, per tal de posar-nos en contacte amb les persones més adequades.

— És imprescindible trobar uns bons informadors, és a dir, que tinguin bona memòria, claretat mental i, si l'estudi vol abastar aspectes lingüístics, que no tinguin defectes de pronúncia.

— S'ha d'intentar aconseguir una mostra prou representativa, tenint en compte l'edat dels entrevistats i el sexe. Seria interessant entrevistar persones de diverses generacions per tal de seguir l'evolució del joc a través del temps.

— Cal que la descripció dels jocs sigui exahustiva, clara i precisa, amb la finalitat que qui ho llegeixi pugui ésser capaç de dur-ho a la pràctica.

— Per facilitar la tasca de l'informador, és important estimular la seva memòria mitjançant preguntes concretes. Per exemple, en lloc de demanar-li «a què jugava», és millor «jugava amb bolles, agulles, etc.?», «com hi jugava?».

En la nostra experiència, hem pogut constatar una certa estranyesa demostrada pels entrevistats davant el nostre interès per conèixer l'aspecte lúdic de la vida cultural, ja que la majoria ho considerava una cosa mínima i sense importància, sense adonar-se'n que els jocs són una expressió de la cultura del seu propi poble que s'està perdent i que cal recollir abans que desapareixin del tot.

FRANÇOISE MUROY
MARGALIDA PARPAL
MARGALIDA REUS

De les matances n'hem parlat molts, perquè es un fet social i en distints indrets i dins la nostra pagesia s'han conservat, fins fa poc, molts dels rituals: el ribell amb brec de para-sa-sang, al qual la madona havia de llevar la ràbia; el ribell de pastar la sobrasada i el pastador, home de mans fredes; ribells que sols s'empraven per fer matances; les guinavetes, l'acorador i la desxuadora; l'obrir la xuia, de coll a coa; la pondració de la gruixa que tenia, i l'arribada de la madona amb el plat de les figures seques millors de la casa i una botella de vi blanc, de seca o resolis, el que assaborit pels matancers, donaven el seu parer, tant de la gruixa de la xuia, com de la bondat d'aquelles figures i del glopet del que fos.

Ritual també eren les tastades del botifarró, de la varia i de la sobrasada, quan la madona, pelleta i una forqueta de fusta amb mà, dava a tastar a tothom, perquè hi diguessin la seva, de com estava cada una d'aquelles mescles, de sal o d'espícies.

Ritual era la cuïta dels botifarrons i varia, a càrrec de la madona vella; la caldera havia de bullir, però no massa; cuidar-se que no fos el girant, perquè, en tal cas, tot s'esclatava i quasi es fonia.

Ritual era la preparació dels presents a parents, benefactors i veïnats; es repartia una bona tallada del porc aquell dia, però es tornava recuperar a poc a poc.

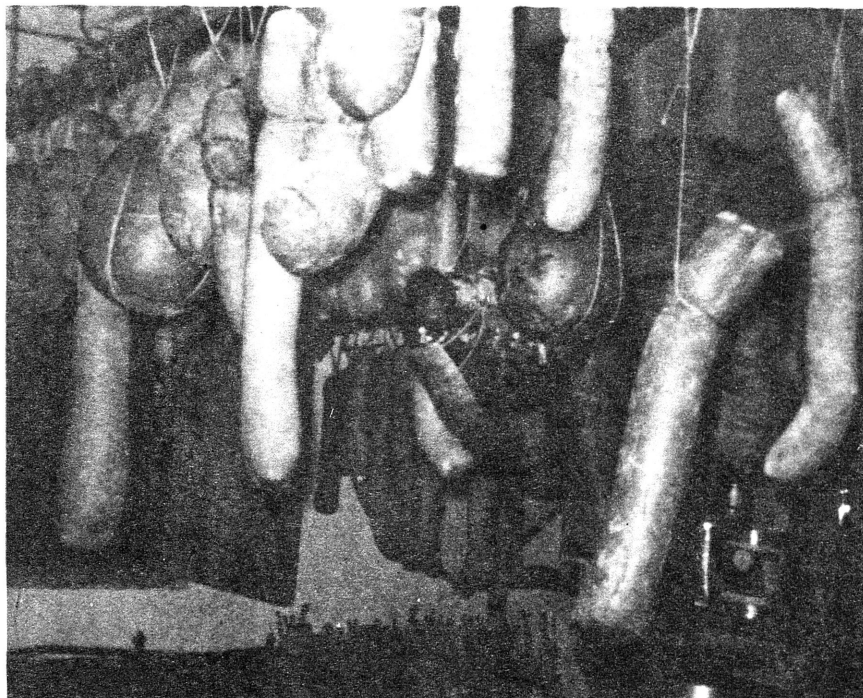
Passem un poc per damunt aquells berenars de frit i sobrasada vella, per demostrar que el porquim de l'any passat, havia arribat al novell; el dinar de sopes de matances amb tallades o mongetes i pilotes; l'al·lorea, el capvespre, anar en comparsa a passetjar pel poble, cantant la tonada pròpia, encendre mixtos de fer pets i tirar qualque test per dins les cases; el sopar, on hi havia de tot i bo, arròs brut amb caça, aguiat dolç, escaldums, sobrasada frita amb mel, lesques de pa, ametles torrades, anous... bon vi i vi blanc i mistela a voler i tot el que de fruita hi hagués a la casa, que la madona havia cuidat de guardar.

Després de ben sopar, que mai es poria dir amb més veritat que el dia de les matances, la jove compania cadires i bancs per fer el rotlo del ball, com més gran la casa ho permetés, deixant lloc pels guitarrers, guitarroner i violiner; mentrestant ells havien afinat com millor sabien i podien els instruments, canviant-los les cordes necessàries i ja tot trempat, el ballador que més confiança tenia o el més espavilat treia a ballar la filla de la casa o la madona i enllestien una bona partida de mateixes i copeos i llavors ja n'eren partides colles i més colles, teixint entre voltes i revoltes i qualque bot de bergants bon balladors, dotzenes de mateixes, copeos i «cotes»; fins que els colors de roses mesclades amb roses, com diu Mossèn Riber, tenien les galtes de les dones i la suor no faltava pels fronts dels joveçans. Arribat a aquest punt, el revetler o el que duïa el ball arrambava la botella als sonadors i era l'hora de fer qualque entre-més o joc de matances, segons es tengués a mà personal per una cosa o l'altra.

De jocs-entremesos en vers, entre altres que hi ha, Mossèn Antoni M.ª Alcover en descriu tres en la seva contarella «Ses Matances», que són: Mosson Pitja, l'Amo de sa Cabana i En Furiol i en Bufamessens i hi

Jocs de matances

per Antoni Galmés i Riera

podem afegir, entre altres, En Llorenç Mal Cassadís, El Soldat i la Criada i S'Anima Condemnada... totes aquestes petites peces de dos a quatre personatges, en vers i en quasi totes el Batle resol o intenta resol-dree els plets: en aquell temps quan el Batle ho deïa, ben dit estava.

Els jocs de matances, eren més ximplers, més curts, més bons de fer; la gràcia, un poc grossera a vegades, que tenien, era tant pel que es feia o deïa, com del qui ho feia i ho anava dient; sempre la improvisació comptava prou i no miraven prim a l'hora d'interpretar els jocs: la cosa era fer riure la gent i ho solien aconseguir. «Pareixia que feien un joc de matances», era la dita quan els que representaven «El Rey Herodes» o altra comèdia o entremés, no els sortia bé.

JOCs

«JO EL T'ENCENDRÉ...»

A un joveçà desxondit se li fermava a sa corretja, faixa o a la colga dels calçons un pedaçot d'uns tres pams de llarg i a damunt un paperot un poc més llargaroí i ben estufat, el porqueret o qualsevol altre joveçot, armat d'un llum d'encruia o d'una llumeta de petroli, pequè feia la flamarada més llarga i a més feia molt de fum i això també era bo; ja estava tot a punt per començar.

El llumeter cantava: *Jo el t'encendré an el tio, tio; jo el t'encendré an el tio paper; L'al-*

tre responia: No el m'encendràs an el tio, tio; no el m'encendràs an el tio pedaç, amb unes bones remanades de cul per veure si li apagava el llum o llumete; el llumeter, atracant-li la flamarada al paper i per allà on podia, per fer-li pegar qualque bot: *jo el t'encendré...; no el m'encendràs... i així fins que li havia apagat el llum, entre la bulla de la rotlada, se li havia encès el paper i llavors sí que la bulla era grossa per apagar-lo entre manotades, batculades i capellades.*

La tonada del *Jo el t'encendré...* és la primera part del «Copeo Matancers», melodia que figura amb el num. 19, plana 88 del meu llibre: «Mallorca, Menorca, Ibiza».

ES BORINOT

Un dels matancers, fora manies, capell posat, com tots en aquell temps, en convidava dos més per fer el joc i els feia avinent que el borino que anaven a fer, era «ros», perquè no tenguessin por, ja que els borinos negres duïen mala sort: se'ls posava, un a cada costat, una passa enfora, comes a mica aixencades, sense porer moure els peus, fent-los posar sa mà girada damunt la galta de la part del que feia el borino; aquest duïa el capell posat a s'enrevés, perquè fos més bo de tomar i un poc passat perquè s'aguantàs bé, amb sos dos punys feia el borino; uuuuu... uuuuu... de mitjant cuixes per amunt i en arribar allà on no deïm i tots pensam, més de dues joveçetes feien aquelles mitges rialletes... i el borino

per amunt i quan li pareixia, que qualcun d'ells estava distret, l'hi etzibava galdada, lo més fort que podia i el galletjat feia el possible per tomar-li el capell amb una bufetada i la cosa seguia, fins que un li tomàs el capell, que a les hores passava a fer el borino. Quasi sempre el que començava a fer el borino en solia sebre prou i no se deixava tomar el capell i els altres dos solien roman-dre amb les galtes ben vermelles i sense ressavis de mal de queixal, si en tenien gens, amb gran rialler de la rotlada.

ES MOLINET O ES MOLINETE

Ormejos que, per endiuemjar aquest joc, se necessitaven: una tauleta baixa de menjar quatre persones, una manta de llana de guàrdia, un sac buit i un pilonet de trencar olives, un tros de tronc qualsevol o un mac com es puny.

Personatges: un moliner que té el molí venal, home venturós i de moltes paraules; un comprador que al seu moment surt de la rotlada, i un altre, arrufat damunt la taula i que tapat amb la manta fa de molí a la força de cops damunt la dita taula i amb una cama arromengada que va dins el sac, fent de roi de farina.

El moliner, capell posat, anomenava una volta i altre les bones qualitats del seu molí i entre elles, feia notar prou, com era bo de fer que era posar-lo en marxa i aturar-lo, solament dient: «Això és el punt, això és la teca», en marxa, *molinete*, amb un cop damunt el cul i un cop damunt les espatles; el molí, tup a tup, començava a marxar; per aturar-lo: «això és el punt, això és la teca, párate molinete», no oblidant els cops, i el molí s'aturava.

Marxant el molí, el moliner mostrava sa cama que anava dins el sac, com un roi de farina i el tocava un poc més amunt, devers la cuixa i si tenia pessigolles, el molí tot s'engronsava i el ritme dels cops anava tot desbaratat; alabava tot quant sabia i un poc més aquell molí de sang, per veure si li sortiria un comprador, amb tantes de paraules, que pareixia un viatjant català.

Arribava a sortir de la rotlada un bergant disposat a comprar-li el molí; se peguen de barrina i la barrina se fa per cent-cinquanta sous, que havia ofert el comprador, amb gran pesar del venedor, que n'hi havia demanat cent, després de moltes tires i amolles; tot seguit li mostra com se posa en marxa i com s'atura i deixa el nou moliner d'allò més gojós; però quan el vol aturar, bé perquè li diu capgirats el punt i la teca, bé pel que fos, el molí no s'atura i el venedor compareix i amb els cops i les paraules màgiques, el molí s'aturà i donades les explicacions del cas, el venedor se'n torna.

El nou moliner quedà altra volta tot content amb el molí amb marxa, més essent ja ple el sac de farina, no el pot aturar i encara que cridí el venedor no hi compareix i bé li diu una i una altra vegada: «Això és el punt, això és la teca, párate molinete», pegant-li els cops més forts cada volta, però el molí més aviat marxava i comença a posar-li damunt, el capell, el jac, els guarda-pits, la camisa i llavors uns calçons, uns altres i uns altres, fins que es queda amb els darrers calçons blancs, entre el crider i rialles de les dones i les mirades de qualque joveneta.

El moliner desesperat se'n va i el qui ha fet de molí surt de davall la manta i d'aquell caramull de roba amb una bona suada i així la cosa acaba.

SAMOSQUETA

Podien prendre part a aquest joc tots quants volguessin; un se posava enmig, amb sa mà dreta se tapava l'ull dret perquè no hi pogués veure per aquella banda i sa mà esquerra, passada per davall s'aixella dreta, ben estesa, amb la part dins cap a defora, sense moure-la; un dels que tenia per darrera, li pegava una bona mamballeta a sa mà i tots els altres a l'una amb el braç dret a l'aire i el dit ben estirat, voltaven en torn d'ell, fent la mosca que vola: uuu... uuuu... Llavors aquell, que havia estat in-mòbil tot el temps, se podia girar cap on volgués per endevinar qui li havia pegat, en cas d'encertar, el que li havia pegat se posava enmig i el joc prosseguia.

SES CAMPANES

Se jeien en terra, damunt una manta, dos jovençans, un contra l'altre; quan un s'asseia, l'altre havia d'alçar les cames, rebent una bona mamballeta i llavors aquell s'asseia i rebia la mamballeta de l'altre; el joc i l'habilitat era fer els moviments aviat i estalviar-se mamballetes, el que donava lloc a les rialles de la rotlada.

ES SABATERET

Eren tres els personatges, asseguts en terra un devora l'altra. El d'enmig era un sabateret que arreglava una espartdenya descosida, fent espants de com estava espanyada, per distreure els dos que tenia al costat, que se'l miraven amb una altra espartdenya amb sa mà. El sabateret que cosia a l'estil de sabater, o sia, estirant els dos caps del fil, quan manco s'ho esperaven les etzibava un cop amb sa mà girada per les cuixes que fiblava; si qualcú d'ells li porien ferir sa mà amb l'esperdenya que tenien, passava enmig a fer de sabateret i la rotlada se divertia.

S'HOMO MORT

Els personatges són quatre. S'estén una manta en terra i un s'hi ajeu d'esquena amb les cames i braços aixancats, fent el mort. Un altre passa per allà, troba el mort i se vol fer càrrec d'ell però té una feina que no pot deixar de fer-la tot d'una; en passen dos de comparsa i se miren el mort; el qui l'havia trobat, els proposa, si mitjançant una paga d'un sou o un real per pam li voldrien guardar aquell mort; a ells no els va bé el preu i li demanen una peça grossa, o sia, quatre dècimes per pam, discuteixen i queda per fet allò que li havien demanat els dos guardians. L'altre se'n va a fer la seva feina.

Un d'ells comença a canar-lo de cap per avall i quan va esser a un pam més d'entre les cames, s'acabà l'home, havia canats cinc pams; tornà enrera i començà la mida dels cinc pams del cap damunt de la cuixa, fins al peu i li sortiren nou pams afavorits.

El seu company, per assegurar-se de les mides, li ajuntà les cames i començà a canar-lo pels peus i quan va esser devers la cintura, el mort li pegà coça pel cul que el féu anar de grapes i quedà tant mort com

abans; aquell aixecant-se digué: «Aquest mort, no és mort, jo no n'he vist cap mai que tiri coçes»; l'altre que no se n'havia donat de la feta, li contestà: Doncs, començà a canar-lo pel cap; més quan va esser devers els genolls, el mort aixecà el cap i li enteferra mossegada pel cul que el féu anar de folondres altra vegada i digué: «Que un mort tiri coçes és molt mal de creure, però que mossegi, ja ho creure en «maneta». Llavors ells dos discuteixen de com ho haurien de fer i un se seu damunt els peus del mort i l'altre al canà i li sortiren solament vuit pams, o sia, un pam manco que la primera vegada.

Explicat el cas al qui els havia de pagar la guardada, els proposà que, si ell els ho feia entendre, havien de dur-se'n el mort i si no el se'n duria ell: fet, contestaren els dos i diu el primer: quan una persona és mort, s'enrevana i tu canares pel mig de les cames i trobares un ràvec enrevenat d'un pam de llargària..., tothom riu, que riu i els dos es carreguen el mort i a força d'orsades per aprop de les dones, se'n van amb so mort.

ES PITO

(Una altra versió del *MORT*). En aquest joc, en surt un tocant un pito o un fobiol i llavors, de la rotlada en surt un altre, que fent el boig, diu que aquell fobiol darrer amb una bufetada el mata i cau amb les cames i braços estesos. El que l'ha mort queda estorat i el se'n vol dur, però li ha d'ajuntar els braços i les cames; mentre li aplega els braços, amb una cama a cada part del mort, el mort li pega una coça pel cul i quan li aplega les cames el mossega, fins que a la fi, entre rialles de la rotlada, se carrega el mort i orsada per una part de les dones i orsada per l'altra se'n du el mort.

ES NANET

Dos personatges i un bufet. Un d'ells amb una manta fermada pels coll, té ses mans que li surten d'unes cames de calçons que du pels braços i les mans calçades amb unes botes i està ben atracat al bufet; a darrera ell i davall la manta n'hi ha un altre que treu els seus braços per davall les aixelles del primer: vist de front pareix un nan, ben nan, que està damunt el bufet i toca la guitarra, cantant la tonada de la balanguera, o de les patates, que diuen els serve-rins i el que em contà aquest joc, en Guillem Bosh, (a) Saco de Manacor, de més de 70 anys, em digué que ell, qual el feia, cantava aquesta cançó:

*A vós, vos prendrà estimada,
com es moix de Calicant;
va morir, meulant, meulant,
vetllant una sobrassada.*

Mentres tant es peus des nanet ballen.

SANT BITLÉ

Dos personatges: el Sant, dret damunt una taula, amb sa cara ben enfarinolada, perquè paresqués més sant, un barret alterós i una manta fermada pel coll, que li tapava els braços, a sa pitera hi duia penjat un llum d'encreua amb dos blens encesos: tots els altres llums de la casa estaven apagats.

L'altre era el predicador, home de moltes paraules, dret damunt una cadira alta, amb la respalta per davant, perquè paresqués una trona, contant, inventada, la vida de Sant Bitlé, advocat per fer ploure.

Les animalades que, amb la gràcia que sabia, amollava el predicador, ja n'era part de l'agradòs del joc i sempre acabava el sermó demanant una saó, que tant necessitava el camp pels sembrats, com molts de la rotlada pel seu enteniment, i el Sant, sense que ningú se'n donàs compte, per mor de la fosca de la casa, amb una granareta d'emblanquinar, que duia aposta davall la manta, mullada dins un poalet d'aigua, n'aspergia a voler damunt la gent, enmig del rebumbori, que a les fosques s'armava.

SA GALINA

El capdavanter del joc repartia trossets d'una galina imaginària morta, entre homes i dones de la rotlada i a un dels més «xulos» o empegueïdor, que no sabés el joc, li arrambava els ous de la galina; el capdavanter sempre es quedava amb el cap. El joc era que, quan ell deia que la galina tenia picor pel cap, ell se l'havia de gratar; si deia que tenia picor pes les ales, el que les tenia, s'havia de gratar els braços, mentre ell havia de continuar gratant-se el cap; si ell deia que la galina tenia picor per les cuixes, el que les tenia, per les cuixes s'havia de gratar i els altres continuaven gratant, cadascú al seu redol i continuava anomenant, la pitera i altres trossos i la pitera i diferents parts del cos s'havien de gratar i tots grataven, fins que acabava dient que la galina tenia picor pels ous i amb gran riallera de la gent, aquell «xulo» o empegueïdor no tenia més remei que gratar-se els ous o fugir.

En els balls de matances se solien fer dos o tres jocs, per donar temps als sonadors a descansar un poc i als joves anar a demanar, entre joc i joc, un quern d'ametles torrades a les al·lotes que més els agradaven dient-los a l'orella un parell de paraules dolces, aprofitant l'avinentesa, una de les poques que se'ls presentaven. La madona de la casa havia donat a cada al·lota una bona grapada d'ametles torrades, perquè en menjassin i en poguessim fer part a aquells que, essent del seu grat, els en demanassin.

En acabar els jocs, prosseguia el ball, si el cant dels galls encara no donaven senya de l'aubada que, en aquest cas, ja era hora d'anar-se'n cadascú a ca seva, amb el comiat ritual: «Que el vos pogueu menjar amb salut».

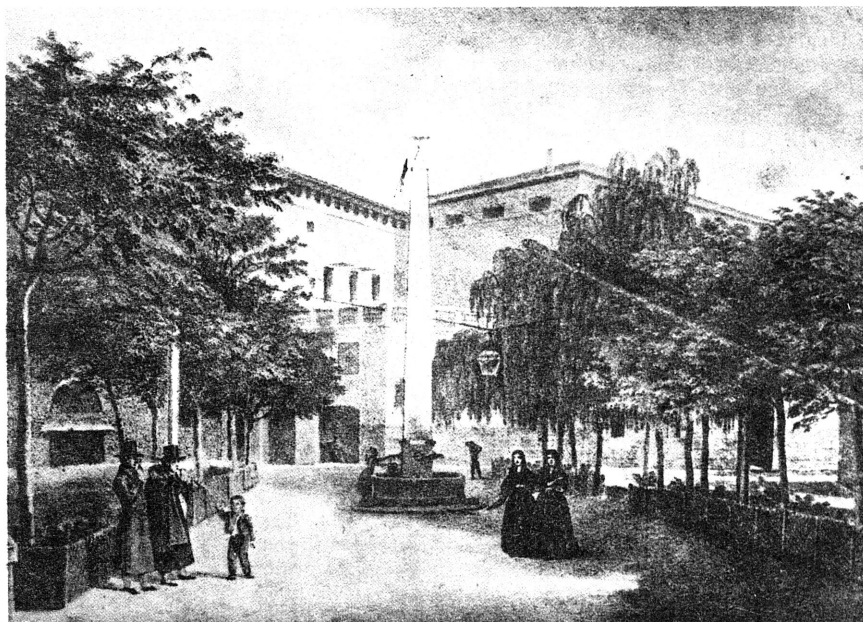
ANTONI GALMÉS I RIERA

NOTA.—Aquests jocs de què hem parlat, junt amb alguns més que em queden per una altra ocasió, tals com: Sa Porcella, Es Lloro, Sa Braseta, Es Pastor, etc.; els hem recollit d'en Guillem Bosch (a) Saco, d'en Tomeu Massanet (a) de Ses Sitgetes, d'en Pep de Son Berga, de n. Guillem Galmés (a) Mec i d'en Joan Llinàs de sa Cova de Manacor, Sant Llorenç, i Son Carrió; alguns, de records de la meua juvenesa.

Es jocs no es troben escrits, es conserven en la memòria de les persones que els feien i els que no seran recollits s'aniran a la tomba amb ells; els entremesos, en canvi, es troben impresos en plaquetes velles i males de trobar.

Miquel Pons

La història del segle XIX en cantars populars

Es Born de Ciutat (any 1840)

Per sort o per desgràcia els estudiosos de la literatura popular, que han publicat el fruit de les recerques, tesis doctorals, obres de divulgació, monografies, col·leccions de romanços, no s'han preocupat d'oferir-nos la relació dels esdeveniments succeïts a les illes, localitzats dins el temps (1). Les mostres ofertes no són molt nombroses, més bé escafides, i fan pensar que els erudits no han topat amb la seva existència, —jo mateix a la Biblioteca Nacional de Madrid he trobat ben poca cosa— o si la coneixen no li donen importància. Amb tota seguretat puc dir que existeix una literatura popular, glosats, romanços de cec, codolades, cançons..., relacionades directament amb Mallorca i les illes, com també existeix una literatura popular escrita fora de Mallorca però referida als fets mallorquins i una altra escrita i editada a Mallorca sobre esdeveniments d'Espanya en general i de l'estranger, manco, en particular. Puc confirmar l'existència d'una literatura de cordill, de fil i canya o canya i cordill, **pliegos sueltos**, nombrosa i variada, escrita en castellà i en català familiar, accentuadament dialectal, afectada de castellanismes, amb una ortografia a la **descosida**, sens mirar

prim i que he respectat íntegrament. Aquesta literatura popular té un caràcter anònim o va signada dels nostres glosadors o per aquells que treballaven per encàrrec. Bona part d'aquesta literatura popular ha estat impresa i per aquesta mateixa raó rebutjada pel Pare Rafel Ginard Bauçà, malgrat que fragments de glosats llargs es trobin entre els volums de l'admirable **Cançoner Popular de Mallorca**. En senyor Andreu Ferrer Ginard tampoc considerarà aquesta literatura matèria pròpia pel seu treball de folklorista.

Un dels aspectes positius de la literatura de cordill a Mallorca és la demostració del conreu de la llengua dintre l'àmbit popular, no sotmesa a cap normativa sinó expressada segons la intuïció o invenció de cadascun, quan l'ús no era habitual i no eren realitat els somnis del Romanticisme i de la Renaixença. Es donarà un moment de coincidència entre la publicació de trobos, codolades, glosats..., i les primeres vacil·lacions, seguides d'altres obres més valuoses, dels renaixentistes.

Quant a l'expressió sols em puc referir a l'obra en vers, un vers molt prosaic, manifestada per mitjà de rimas pobres, agrupades en romanços,

dècimes, cançons de quatre mots, alguna cosa com un sonet, més tost de paregut casual, **tangos**, que no tenen res a veure amb els argentins sinó com a cants acompanyats de guitarra, **guajiras**, etc. Encara que no em detenguí a esmicolar la mètrica popular d'aquestes composicions, no es pot oblidar que el seu destí principal era el cant i que els autors, si no eren analfabets, prop s'hi feia.

La temàtica és molt rica i difícil la seva classificació. Tant Julio Caro Baroja a «Ensayo sobre literatura de cordel» (2) com Joaquim Marco, «Literatura popular en España» (3) aporten una molt vàlida catalogació dels materials consultats i que sempre s'ha de tenir en compte. D'aquesta riquesa de temes, el treball que prepar comprèn les circumstàncies glosades de Mallorca des de 1800 a 1939 i Déu n'hi do. Les presents notes alludeixen d'una manera concreta a la història del segle XIX, amb l'advertència que no intent esser exhaustiu i que no he esgotat totes les fonts ni tot el material disponible.

Per aquesta història diacrònica em serviré de glosats populars, cançons recollides de viva veu, altres ja publicades, manuscrites, dècimes, romanços com també d'algunes composicions de forma culta però de contingut molt pobre, que supleix les de caire popular. Molts dels esdeveniments històrics, com els crims, els naufragis, els amors, els memorials, els roboratoris, els sacrilegis..., eren cantats pels cecs i cegues, de veres o de mentida, que en treien els seus diners. Molts d'ells publicats pels Borràs o venuts a la seva **caseta de fusta de la costa del Teatre**. El catàleg de les publicacions dels Borràs passa el miler de títols. Agrairia tota informació sobre aquests comercialitzadors de la literatura popular a Mallorca.

Vet ací una triadella un poc atropellada del cant del poble seguint un ordre cronològic.

En Godoy i En Soler i també el sen Montserrat s'havien passat p'es cap de fer fer Mallorca malbé (4).

— **Preguntes de la justícia a Godoy** (5).

— Morts a la Guerra de la Independència. 1809, 20 de juny. **Tùmero, a la Seu pels cristians que a la guerra van morir**. Predicà un inquisidor (6).

— El 23 d'agost de 1912, el senyor Bartomeu Valentí Forteza, amb motiu de la nova Constitució d'Espanya donà als pobres un dinar a la Rambla i n'acudiren 3.871. Es va escriure una dècima:

Vui Bartomeu Valentí inverteix les seves sobres (7)

— **Collecció de variades poesies mallorquines qu'han sortit en esta Ciutat de Palma en ocasió de les festes que s'han celebrat en ella per la felicitació de nóstron catòlic Monarca Fernando VII al trono dels seus majors**. PROCLAMA que S'Alicorn de S. Do-

mingo dirigeix à los bedócs qui'l se miran. 17 juliol 1814. DESPEDIDA.

— Quan el primer d'agost de 1814 es retirà la Constitució el notari felanitxer Gabriel Nadal (1747-1829), va escriure la dècima:

Vui es campanar de ple de ses campanes fan trossos (8)

— L'ansiat Fernando VII tenia bon cartell.

Viva Fernando seté i tots los bons espanyols (9).

— 1834. **Himno en la formación de la Milicia Urbana en esta Ciudad** (10).

— 1836. Decret de la Desamortització de Mendizábal. El teatí exclaustat Josep M.^o Jordà va escriure «Historia de Llorito» i un glosat referent a l'extinció dels dominics a Lloret (11).

— La nova Constitució és de 1846. G.R., Guillem Roca? compon aquesta «poesia»:

Al Senyor Alcalde de l'Ajuntament de Palma destituïts y encausats en lo any 1846 perque pensaven que devia observar se Constitució que tots havian jurada, dedica aquesta poesia el seu autor G.R. (12).

— Les guerres carlines estan presents dins el Cançoner del poble. De N'Andreu Bonet Sunyer vaig recollir una cançó que diu:

Carlos si vols sa corona l'et donarem de paper, que sa corona d'Espanya la reina Isabel la té.

El Pare Ginard recull una variant: **Si el rei Carlos vol corona - que la hi posin de paper...**

— L'any 1839 és la **Guerra d'Espanya amb so Marrueco** (13). A de P. és l'autor de **Recuerdo de la campaña de Africa** (Poesia escrita por un soldado del Batallón de Cazadores de las Navas dos días antes de marchar a tan gloriosa expedición) (14). Informació de la guerra d'Àfrica es troba **Guerra de Africa a Cantares mallorquines titulados ¡Zapateta!**, original de Plácido. (16) Es propiedad de Ramón Ferrer. (15).

— La Reina Isabel Segona, acompanyada del Rei Francesc d'Assís, va venir a Mallorca l'any 1860. La vinguada motivà la inspiració dels glosadors i dels poetes més fins. Al **Cançoner** del Pare Ginard es troben algunes cançons. A Felanitx vaig recollir la present:

La reina estava enfadada i no coneixia ningú, Na Cordella li va dú una gerreta pintada. (17)

Per perpetuar el record de la vinguada de la Reina Isabel Segona es bastí un monument, que no es perpetuaria massa, inaugurat a 1863. Aquest mateix any es publicava **Corona Poética dedicada a S.M. La Reina Doña Isabel II (Q.D.G.)**, amb col·laboracions en castellà i llatí i sols Pere d'Alcàntara Peña escriu en mallorquí:

Glosadors, mos camarades, llavors, deixau lo glosar.

Y abans que la estatua cayga Caygan primé els nostres caps.

Viva la Reina.

Viva mil anys. (18)

— El cap de la Reina, i tot el monument de Sureda, va caure quan la Revolució de Setembre, 1868. La festa era molt escaient per un glosat o unes cançons que si es compongueren no he pogut descobrir. A Barcelona es publicà **Glorioso levantamiento de la nación española iniciado en Cádiz el 18 de setiembre de 1868 por el General Prim, brigadier Topete; y los generales Serrano, Caballero de Rodas, y otros; y secundado en el término de diez días por toda la Nación al grito de Viva la voluntad Nacional, Cortes Constituyentes, sufragio Universal y a bajo los Borbones, más Imne patriótico para cantarse ab la popular música del imne de Riego.**

— La següent cançó recorda la crema de l'Arxiu de Santanyí a 1868, recollida de tradició oral:

Bé predicava es rector però ningú l'escoltava. Tots es papers de la Sala anaren a n'es fogaró.

— Les votacions també han fet córrer tinta. **Quatre mots de veritats sobre LAS VOTACIONES DE 1869 Y 1871, escrits ó dictats per un pajés natural de la vila de Felanitx, molt poc aficionat á ses mentidas.** (19). **Quatre mots de veritats sobre las votacions ahon en poques raons mostra de desbarats.** (20) **Corredises per votos.** 1.ª y 2.ª parts. Corresponen al número 367 de la llista d'En Borràs. El tema dona més de sí.

— L'any 1873 es proclama la Primera República. Existeixen glosats que en fan memòria. El 359 de la llista d'En Borràs es titula **República democrática española**, no el conec però si el número 359 **Viva la República Española**, propiedad de M. Borràs.

República ja tenim per remey del pobra el mal...

Francesc de Borja Moll a la «Introducció» del «Cançoner Popular de Mallorca» del Pare Ginard Bauçà (21) fa referència al glosat **A una manifestació republicana**, de Pere Antoni Puyut, conservat entre els papers de Mossèn Antoni Maria Alcover.

Vaig veure una processó de banderes sense sants.

Tots eren republicans...

G. C. és l'autor de **Décimas republicanas**, sense any ni peu d'impremta.

— Les noves guerres carlines dictaren glosats i composicions amb més intenció que poesia. A la Impremta de Josep Gelabert s'editaren alguns fulls (22). El personatge més popular d'aquesta guerra civil i perennitzat a Mallorca és el general Josep Cabrinetti (23) convertit en heroi del poble (24).

— El **Cançonero** d'En Borràs dedica el número 1 a **Himno a S.M. el Rey D. Alfonso XX**. El març de 1877 el Rei va venir a Mallorca. També la Impremta de Gelabert publica unes composicions elogioses, moltes d'elles en cas-

tellà com de costum. Pere d'Alcàntara Penya ara homenetja el Rei, com abans la Reina, amb la pròpia llengua, **A S.M. Alfons XX Rey de Espanya, en motiu de sa vinguda á Mallorca, 1877.** (25) D'autor anònim és **En la proclamación del Rey D. Alfonso.** (Leida en el Teatro de Palma el 6 de Enero de 1875). També **Poesia á la vinguda á Mallorca de son Rey N'Alfons lo Terç, dotç de Lleó y de Castella.** La col·lecció es troba a la Biblioteca de B. March.

El 23 de gener de 1878 Alfons XII es casà amb la seva cosina Maria de las Mercedes Montpensier, morta jove i tema de romanços i complets. A les noces reials fan menció els **Can-tos populares y curiosa é interesante relación de las fiestas Reales que han tenido lugar en Madrid en obsequio al feliz acontecimiento y enlace de S.M., con las gracias que ha tenido á bien S.M. otorgar, propiedad de Fernando T.G., aficionado militar del Regimiento de Tetuán.** (26)

— L'any 1883, Joan Mesquida, alies Vola-Vola, natural de Lluçmajor a unes «Poesias» diu **Trobo de capitol vint fet per l'advertencia a la nació, de l'any 1883.** (27) Un altre glosat anònim, sens data de publicació però amb unes referències a 1890, parla de la situació d'Espanya. A la vegada, de la situació d'Espanya en glosa Joan d'Artà amb referències a Cuba, Weyler, Martínez Campos, etc. (28).

— **Sas eleccions d'enguany, 1891,** ocupen el número 367 d'En Borràs i aporten el resum dels vots obtinguts a pobles. Sols en conec la segona part. (29).

Abans d'entrar en la guerra de Cuba vull recordar l'amo N'Antoni Vicens Santendreu de Son Garbeta, que acompanyat de Mossèn Alcover anà a glosar a Barcelona, 1904. És l'autor de **A n'els manacorins amb motiu de les Fires y Festes de la Pau, 1897.** (30)

— La guerra de Cuba i Filipines ocasiona profusió de cantars de tota mena, cançons, glosats, **tangos, guajiras,...** Damià Barceló Rigo, que havia pres part als combats de Filipines recordava:

Dia 14 de juny del 97 passat, germans va esser aquest combat, De cent tant sols ne quedà un i va morir de retgirat.

Bartomeu Pastó, glosador de Santa Margalida, que va romandre cec, escriu:

A Cuba acaba es combats (31). Esteve Amer, natural de Campos, narra el fet llastimós que després de tornar de Cuba bo i sa, una màquina de batre li tallà una cama (32). A la «Fundació Cosme Bauçà» de Felanitx es trobava, i va desaparèixer, **Bonito tango. Dedicado al Conflicto Hispano-Americano.** Segunda Parte. Imprenta de las Hijas de Colomar. El general Weyler, Antonio Maceo, el Maine, les guerres a Ultramar..., ocuparien molt d'espai que allargarien en desmesura el treball.

Aquí pos tall amb l'esperança que el lector pacient es pot fer una idea de com va la cosa entre els glossats, o el que sia, i la història. Som ben conscient de les nombroses i vastes llacunes que el temps i l'ajut dels amics poden ajudar a reblir.

MIQUEL PONS
Çala Figuera de Santanyi
abril, 1980.

(1) Es poden consultar: Julio Caro Baroja «Ensayo sobre la literatura de cordel». Ediciones de la Revista de Occidente. Madrid. 1969. «Romances de ciego». Taurus. 1966.

Joaquim Marco.—Literatura popular en España, en los siglos XVIII y XIX». 1 y 2. Madrid. Taurus. 1977. «Poesia popular política del siglo XIX». Edicions 62. Barcelona. 1967.

Carlos García Barón.—«Cancloneró del 98». Cuadernos para el Diálogo». 1974.

Manuel Tuñón de Lara.—«La España del siglo XIX». Ed. Laia. Barcelona. 1974.

Pere Xamena Fiol.—«Història de Mallorca». Ed. Moll. 1978.

(2) Julio Caro Baroja. Ob. cit.

(3) Joaquim Marco. Ob. cit.

(4) Rafel Ginard Bauçà. «Cançoner Popular de Mallorca». Volum Terçer. VI Fets històrics. Pàg. 187. Ed. Moll. 1970.

Bover, Miscelaneas. «Poesias infamatorias contra D. Mariano Soler y su familia». Una d'elles és del Dr. Guillem Roca. Biblioteca March.

Soler i Rebassa, Miquel Gaietà, Ciutat de Mallorca 1746-Malagón, 1809. Home important durant el regnat de Carles IV i Godoy.

(5) Reimpreso en Mallorca en la Imprenta de Melchor Guasp.

(6) Del manuscrit conservat a la Biblioteca March. Segurament original de Mestre Nicolau Bauçà, analfabet.

(7) Miscelaneas Bover. Tom VII i XVI. Biblioteca March.

(8) Miscelaneas Bover. Tom VII. Biblioteca March.

(9) Recollida a S'Alqueria Blanca (Santanyi), 1950.

(10) J. G. y P.—Imprenta de Felipe Guasp. 1834.

(11) Gaspar Munar Oliver.—«Història de Lloret de Vista Alegre i el seu convent». Gràfiques Miramar. 1975. Pàg. 129.

(12) Palma. Imprenta de Pere Josep Gelabert. 1847.

(13) Rafel Ginard Bauçà. Ob. cit.

(14) Imprenta de Bartomeu Reus. Felanitx.

(15) Palma. Imprenta de J. Tous. 1893.

(16) Imprenta de «La Voz del Pueblo». Palma. Marzo. 1894.

(17) Antonio Flores.—«Crónica del viaje de sus majestades y altezas reales a las Islas Baleares, Cataluña y Aragón en 1860». Madrid. Imprenta y estereotipia de M. Rivadeneyra. 1861.

(18) Imprenta de Pedro José Gelabert, impresor de S. M. 1863.

(19) Imprenta de Guasp. Palma, 1871. Es propietat de M. Borràs. Veure «Codalades d'En Serral» recollides per D. Jaume Vaquer Pvre. Felanitx. Estampa de la Vda. de Bartomeu Reus. 1932.

(20) Propietat de Toni Gelós de Lloseta. 1893.

(21) Rafel Ginard Bauçà. Ob. cit.

(22) Col·lecció de fulls editats a la Imprenta de Gelabert, 1876. Entre elles «A la entrada en Palma de los batallones vencedores (soneto), «La tornada dels soldats» 17 març de 1876, «La paz y el ejército», «Al ejército vencedor» on menciona a Isabel II, Primera República, Alfons XIII, mort de Cabrinetty, guerres carlines, etc.

(23) Josep Cabrinetty y Cladera. Ciutat de Mallorca 1822-Alpens, Berguedà 1873. Lluità a les Guerres Carlines i a Africa. Fou derrotat pel carlí Francesc Savalls a Alpens. La seva derrota motivà unes manifestacions anticarlines a Barcelona a favor de la República.

(24) Miquel Julià Prohens.—«Mallorca cançons tradicionals» (Sa mort d'En Cabrinetty). Col·lecció Esplai, N.º 27. Barcelona. 1956.

Conec una variant cantada per Maria del Pilar Font i Oliver de Ciutat.

(25) Consultats els articles de Mossèn Rafel Caldentey i Joan Pou Muntaner a DM, 13-III-1977, centenari de la vinguda d'Alfons XII a Mallorca.

(26) Palma. Imprenta de Guasp. 1878.

(27) Palma. Imprenta de B. Rotger. 1883.

(28) «Cançons glosades de la situació d'Espanya» Imprenta de José Tous. San Bartolomé, 32. Palma.

(29) «Ses eleccions d'enguany». 2.ª part. Imp. Vda. é Hijos de P. J. Gelabert. 1891.

(30) «Vetlada de glosadors». A les fires i Festes de Manacor. Dia 19 de Setembre de 1897. Ciutat de Mallorca. Estampa de Sanjuan, germans. 1897. Pàg. 82.

(31) «Romanso nou eb mallorqu'». Tip. lit. de Amengual y Muntaner, 2-97.

(32) «Cansons alegres y de tristes com ja may les hauran vistes». Palma de Mallorca. Imprenta Independencia. 1926.

Rondalles inèdites

I. Es porquer d'Es Camp d'En Torrella

El terme de Santanyí, tan prolífic en moltes coses relacionades amb la cultura popular, sempre s'havia mostrat avar a l'hora de lliurar qualque mostra de literatura oral. Havia arribat a creure, i ara em plau abandonar la idea, que les llegendes i les rondalles eren com les oliveres, que fruiten millor en els paisatges on la naturalesa es presenta grandiosa i convulsionada, i em pensava haver trobat el motiu de la seva absència a Santanyí en la uniformitat de la planura tabular (1). Si bé em sobtava una mica el seu tímid aflorament a la marina de Lluçmajor, paisatge germà del nostre en les seves condicions físiques, no deixava d'esser simptomàtic el fet que, en tot l'aplec alcoverià, no hi hagués ni una sola rondalla sorgida exclusivament del perímetre municipal santanyiner. He d'assenyalar que, com a cas rar, figura **un homo de Calonge** entre els narradors de la **Presa des castell de Santueri** (2).

Darrerament s'havien fet topadisses algunes llegendes, o rondalles, (3) de contingut més aviat lacònic, que tenien per escenari qualque indret determinat de la nostra comarca. Però és tan forta la calada de les publicacions de Mn. Alcover que mai no havia comptat amb la sort de trobar-hi vertaderes rondalles. Per si fos poc, les de la meua troballa s'hi localitzen amb el detall, la precisió i la força de la toponímia vigent. Com que es tracta de tres rondalles brollades de boca de llombarders, crec necessari puntualitzar que, dins el variat mosaic dels nuclis urbans del terme, Es Llombards es comença a perfilar com a àrea lateral i arcaïtzant, i això no solament en l'aspecte lingüístic. Coincidint amb F. Karlinger i G. Llopart consider **altament interessant que es puguin recollir encara noves i desconegudes rondalles d'una illa que ha estat tan rica en literatura popular.** (4).

Les rondalles m'han arribat a través de dues fonts diferents. Primer vaig recollir-les d'un home de mitjana edat (5) que les sabia directament de la seva mare. I som conscient de la deficiència del mètode emprat en la transcripció al no poder-me servir de la cinta magnetofònica com era el meu desig. No resultarà excessiu precisar que aquest informador primer, abreujà les seves versions, que crec bastant completes, insistint que jo hi afegís la palla llarga. Sortosament després vaig aconseguir obtenir-ne unes segones versions, gravades en cinta, de boca d'una dona de vuitanta-sis anys, (6) germana de la mare de l'informador anterior, que les coneixia dels vells de la seva família. En alguns aspectes divergeixen de les primeres, però en llurs trets essencials són coincidents.

La que avui present desenvolupa el seu argument dins Es Camp d'En Torrella, a mig camí entre Es Llombards i Santanyí. Hom pot dir que aquest camp és el millor graner del terme. Es tracta d'un pou profundíssim, on fent clots mai hi han trobat la roca mare. Com que és una gran cubeta sense sortida a la mar, ha d'evacuar les aigües de pluja mitjançant dos avencs engrandits artificialment. Una siquia de drenatge pot tenir el seu origen en l'antiga parcel·lació romana (7). Molt possiblement ja es conrava durant l'època talaiòtica, però sembla que en temps més propers a nosaltres era un ullastrar d'arbres disforjos que, amb motiu de grans barrumbades, s'embassava sovint. En l'actualitat, durant els mesos d'estiu quan la terra assedegada és calenta com una sola de forn i l'aire és calitjós, el camp clivella per tot arreu badant unes esclètxes que s'engolirien tot el mànec d'una aixada, per llarg que fos.

A contracor em veig obligat a fer una obra de creació per donar a conèixer aquesta rondalla, ja que és evident que la versió registrada en cinta, malgrat llur trets interessants, és força incompleta. Fent una versió híbrida, utilitzare fragments d'ambdues respectant fins allà on pugui les seves configuracions d'origen. No cal dir que la gravació resta a la disposició de qualsevol estudiós que vulgui engirgolar una feina totalment científica.

ES PORQUER D'ES CAMP D'EN TORRELLA

En Es Camp d'En Torrella hi havia un porquer que estava a ses cases d'Es Rafal Nou. I menava sa guarda de porcs per allà. I en s'estiu (8) sa terra s'asseca i se clivella tota. I punyint per dins un clivell amb so bastó de ses corretjades es bastó li passà per endins. I gratant, i gratant, i gratant, va fer un forat gros i entra. I allà dins hi va haver un palacio. I va trobar moltes riqueses. L'amo era un gigant que dormia amb sos uis oberts. Ho va trescar tot, va anar a dins sa cuina i va trobar un ribell ple de bunyols, mel, i sucre, una olla, una caldera d'oli que fregia, un ribell de pasta... I ell se va menjar es bunyols... fins que en va voler. Se'n va atapar bé i llavò se'n va omplir se taleca i ja és partit; ho va donar a ses cames. Torna tapar es forat i a damunt hi va deixar un claperet de pedres per tenir una pista. S'al·lot repetia cada dia i es gigant va notar que li robaven es bunyols i va dir: «I m'han menjat es bunyols. Si jo le hi atrap el tiraré dins sa caldera d'oli que bull» (9). Sa qüestió que en lo endemà es porqueret hi torna, i torna fer lo mateix i es gigant va tornar dir: «I m'han tornat menjar es bunyols. Aquell que le hi trobaré el tiraré dins sa caldera». I en lo endemà aquell porqueret hi torna, entra, i es gigant jeia de panxa, tot nuu, amb sos uis oberts, per poder aglapir es qui li saupava es bunyols. Com s'al·lot se va haver atapat i vou es gigant, li va fer tantes riaies vore'l amb ses anques per amunt, que va agafar es llevat que es gigant deixava i va fer assuaixí a sa pasta: zas!, le hi va entafarrar a damunt ses anques. Com se va despertar i se va trobar es llevat va dir: «Que és açò? I se va pensar que era es seu cul que se menjava es bunyols i va dir: «Oh cul meu traïdor! I tu eres que em menjaves es bunyols. Ah sí! Ara ho sabràs idò» (10). I en cabota se'n va anar i paf!, s'esverga de cul dins se caldera amb s'oli que bullia. I lo endemà, com hi va tornar es porqueret, va esser un encantament de dobbers, (11) i tot lo que hi havia allà va esser seu, i tot varen esser dobbers, i llavò se va casar i ja va estar.

COSME AGUILÓ

Santanyí, març de 1980

(1) Cosme Aguiló Adrover. **Algunes eixides d'En Bernat Cincclaus Na Maria Ramis**. Santanyí, 1974. p. 8.

(2) Antoni M.ª Alcover. **Rondaies mallorquines**. Tom XXIV. p. 77.

(3) Josep A. Grimalt a **La catalogació de les rondalles de Mn. Alcover com a introducció a llur estudi**, («Randa», 7. Barcelona, 1978. p. 13), assenyala amb raó que la frontera que separa la llegenda de la rondalla és un tant boirosa.

(4) Fèlix Karlinger i Gabriel Llopart. **Quatre rondalles de Mallorca**. «Randa», 6. Barcelona, 1977. p. 183.

(5) Es tracta de l'amo En Tomeu Burguera, à. «Cantó».

(6) La madona Maria Vidal Salom. à. «Traginer».

(7) Cosme Aguiló i Joan Coves. **¿Enginyeria romana al Camp d'En Torrella?** (Santanyí). Felanitx, 1976. p. 6 i 7.

(8) En la versió de la madona M.ª Vidal era un dia que havia plogut molt.

(9) En la versió de l'amo En Tomeu Burguera les paraules textuals del gegant son: «Si arrib a agafar es lladre el tiraré a dins sa pella d'oli com frig».

(10) En la versió de l'amo En Tomeu el porqueret va trobar el gegant mort amb el cul dins la pella.

(11) Es curiós observar que la madona M.ª Vidal es serveix sempre d'un eufemisme en lloc d'usar la paraula cul. Excepcionalment empra aquest mot quan el posa en boca del gegant. Em sembla que els fragments que romanen més inalterables, en les diferents versions de les rondalles, són les paraules posades en boca dels personatges que hi intervenen.

Els goigs dels quintos

per M. Vives i J. Pons

Hem volgut estudiar una mostra de la nostra literatura, ben arrelada a Mallorca, que podem dir, que és a cavall entre allò que els crítics designen formes cultes i formes populars. En efecte, els goigs són originàriament, composicions que, encara que molt sovint anònimes, gaudeixen d'un caràcter eminentment escrit i provenen de la literatura medieval llatina, dels *Gaudia Beatae Mariae Virginis*, que foren traduïts a totes les llengües romàniques i germàniques.

El procés interessant s'ha donat, però, quan una vegada reestructurats els goigs amb la forma mètrica de la dansa provençal, aquests han esdevingut populars i han sortit de l'àmbit religiós, tot i conservant el seu contingut: els goigs terrenals i celestials de la Verge Maria recollits al rosari. Aquest és el cas de la tradició que hem trobat al nostre poble, Campanet; on els joves que en l'any han de fer el servici —«els quintos»— s'han apropiat, per dir-ho així, dels goigs, i els han fet servir com a acompanyament al seu recapte de doblers, panades, i altres coses, per les cases del poble, el dilluns de Pasqua.

Nosaltres ens hem proposat estudiar aquests dos possibles nivells dels goigs campaneters: el que pensam primitiu nucli culte i la posterior expansió popular, a més d'un possible tercer nivell de transició entre aquests dos.

LA FORMA CULTA

Segurament serà millor començar per exposar aquest sis goigs que consideram de caràcter eminentment culte. Creim que confirma aquesta suposició el fet que l'autor va utilitzar l'article literari a l'hora de compondre'ls; en alguns apareix la forma antiga de masculí singular i plural: *lo, los*. Curiosament els dedicats específicament a la Verge usen les formes: *el, els*. A més ens trobam amb un lèxic heretat de la tradició culte dels *Gaudia*; Nostra Senyora, Reina de Cel, Emperadora, Rosa florida, Omnipotent, àdhuc, amb un llatínisme com Regina, que pareix destinat més aviat a salvar l'estructura mètrica, usant-lo en lloc de Reina.

No es ceneixen al tema estricte dels esdeveniments nou testamentaris o apòcrifs, en què intervenen la Verge Maria; sinó que també hi ha un goig dedicat a la Resurrecció de Jesucrist, un altre que recull una certa visió apocalíptica; i un que es refereix a l'adoració dels Mags, sense al·lusions a la Verge; les transcriuen, respectivament:

*En el tercer
Jesús ressuscità
homo i Déu
en el cel se'n pujà
i davallà
per a treure Llucifers.
Viva lo Senyor
se'n puja un gran estol.
Reis d'orient,
de lluny estrella veren.
A Déu omnipotent
a adorar-lo vengueren
I present li feren
de mirra, encens i or.
Viva lo senyor!
Se'n puja un gran estol.
Foc foquejat
per complir lo promès,
L'Esperit Sant
en el Cel ha permès
gran foc encès.
Encenen los coratges
los mals llenguatges,
inculpen tot quant vol.*

La tonada dels dos primers és la mateixa i és una exaltació de la figura de Jesucrist, i no de la Verge.

Per altra banda transcrivim els que fan referència a la Verge, i toquen els temes de L'Anunciació, el Naixement de Jesús i l'Assumpció:

*Sant Gabriel
portava l'ambaixada;
Reina del Cel
Quedava coronada.
«Humiliada,
ves-me't aquí sirventa».
Mare de Déu contesta:
«la glòria que Déu vol».
A mitjanit
paria la Regina:
«Déu infinit
és dins una establia».
Gran millonaria,
els àngels van cantant.
Mare de Déu fundant
la glòria que Déu vol.*

*Quan n'és posat
damunt Nostra Senyora,
i se'n pujà
son fill en aquella hora
l'Emperadora
del Cel quedà elegida
Rosa florida
més resplendent que el sol.*

També reincideixen els dos primers en la tonada: «la glòria que Déu vol».

Com a darrer comentari a aquest sis goigs que consideram nucli originari, caldria assenyalar per damunt la seva forma mètrica. Els versos són hexasíl·labs i quadrisíl·labs,

combinats alternadament, menys a dos goigs on els tres darrers versos són hexasíl·labs. La combinació de rimes, provinent com hem dit de l'antiga dansa provençal és: ABABBCCD. El darrer vers, com hem vist, coincideix sempre amb un o dos goigs més.

LA FORMA POPULAR

La temàtica de les estrofes que podríem considerar de tipus popular fan totes referència a la mateixa petició realitzada pels «Quintos» el dilluns de Pasqua a totes les cases del poble; en aquest sentit és de suposar que aquests goigs són fruit de la relació dialèctica que s'estableix entre el «quinto» que demana i la madona que ha d'oferir el seu regal. Es fa burla del retard de la darrera a l'hora de ser generosa.

*Jo tenc sa mà que em fa sang
de gratar davall sa porta.
Sa panada es lo que importa:
o donar o no donar.
No mos faceu esperar,
que en ve un estol darrera
i davant mos vol passar.*

O, per altra banda, es recrea la possible esplendidesa del regal si sa madona és rica:

*Sa madona sortirà
de dins sa cuina abrigada
i dirà a sa criada
«Dóna-los una panada
de ses més grosses que hi ha».*

D'altres recorden un tant el passat motiu religiós dels mateixos goigs, però de seguida fan la burla:

*En es pinar d'Orient
una estrella hi han trobada.
Si no mos dau sa panada
no vos darem aigordent.*

No els incloem, a tots, per falta d'espai, a més tots fan exclusiva referència a la petició. Tot això fa pensar que d'aquesta translació dels goigs cultes, que també son cantats pels quintos, sortiren aquestes formes populars, que empen el vers octosíl·lab, rima assonant i formes estròfiques que van entre la glossa i la forma típica del goig. Com hem pogut suposar usen l'article salat, *es, sa* i un lèxic (coca, torró, panada, aigordent) i construccions (*par que*, mor de Déu) de caire popular.

FORMES DE TRANSICIÓ

Una part especial dins aquests goigs seria el titulat «Ses Tres Maries», les quals fan referència a la resurrecció de Jesucrist, i on la seva temàtica és més bé de caire religiós. Per costum del poble aquesta solament es canta a ca les monges.

El fet que estan a mig camí entre el de caire popular i una voluntat culta, ens ho indica la mescla indiscriminada de l'article literari (*el, la*) i el salat (*es, sa*), que es produeix. Per altra banda remarca la seva, podríem dir, ortodòxia el contingut tret d'un

passatge de l'Evangeli, la visita de les tres Maries al sepulcre després de la mort de Crist; *la Visitació Sepulcri*, primer motiu per altra banda, dels antics drames litúrgics. Aquest és el text de les «Tres Maries».

*Ses tres Maries anaren
el cos de Crist a buscar
i pel camí consultaren
sa pedra poder alçar.
Sa sepultura oberta
i un àngel hi han trobat
I n'han per nova certa:
«Jesús ha ressuscitat»
Jesús ha ressuscitat
i tots mos n'hem d'alegrar,
Ara tendrem llibertat
i el cel, si hi volem anar.
Allà alcançarem victòria.
Anem, anem lo cor meu,
anem, anem a la Glòria.*

Hem d'assenyalar que no ens hem ocupat de la part musical per falta de temps, espai i coneixements. I per acomiadar-nos de tots vosaltres ens serveix molt bé el comiat dels «Quintos» quan han obtingut la panada:

*Bones Pascos, bones Pascos,
bones Pascos, mos do Déu.
Aquestes i moltes altres
vegem en gràcia de Déu.*

MIQUEL VIVES MASCAÏÓ
JOAN PONS POL

Números de LLUC en preparació:

- *Problemàtica xueta a Mallorca.*
- *El renaixement de les nacions a Europa Occidental.*

Cinema i cultura popular

Devers l'any 1973 o 1974 —no ho record ben bé— vaig tenir ocasió de filmar, provant una càmera i un tipus de film, una ballada del COSSIERS d'Algaida, el dia de Sant Honorat, el 16 de Gener.

Feia una diada esplèndida, d'un sol xalest i rebent que posà en l'aire i l'atmosfera que donà color a les imatges que en sortiren, una vivor particularment agraïda. Era el mateix any, vaig fent memòria, que en Xavier Fàbregues passejava arreu de les nostres terres catalanes recollint dades, acompanyat de l'excel·lent fotògraf Barceló, pel seu llibre sobre costums, danses, dimonis i dracs, que ara i suara neixen i moren cada any per casa nostra...

Gonelles, mocadors, capells, relíquies, cascavells ..., aquell dia la càmera i jo ens vam quedar fora de l'església, mentre DAMA i COSSIERS, ballaven l'oferta, perquè al senyor rector, que aleshores hi havia a la parròquia, no li va tenir de gust que possàssim llums i empirreumes dins ca seva. Ens quedàrem defora fent companyia a les veslles gàrgoles gòtiques, als músics de la banda municipal i ... al dimoni.

Record tot això perquè, sortosament, més tard, he tengut ocasió d'agafar ball i música dedins i davant esglésies i places, no tan sols dels COSSIERS d'Algaida, sinó també dels botadors montuirers, de les AGUILES pollencines... i de bastants més del conjunt de gresques vistoses que —miracle són— ragen dia per altre, en la vida corrent dels nostres pobles illencs.

Cont això, repetesc, no sols pel delit de contar-ho, que el tenc, sinó per retre un breu i sentit homenatge a l'amo en TIU, que feia de DAMA, en aquella primera ocasió que em vaig apropar, càmera en mà, als COSSIERS d'Algaida.

Amb els seus quasi vuitanta anys feia giravolar la gonella i conduïa amb força la il·lusió dels joves cossiers.

L'any següent, l'amo en TIU ens va deixar, em digueren els algaidins, però una nova DAMA continua ballant cada any els COSSIERS al poble d'Algaida.

Vet ací, doncs, un testimoni feel que les imatges cinematogràfiques donen.

Posteriorment he tengut moltes oportunitats, al projectar aquests assaigs documentals a diversos i variats auditoris, de comprovar el magre coneixement que tenim de nosaltres mateixos. Entre pobles no gaire llunyans uns dels altres, hi ha persones que no han vist

mai les festes del veïnat, o que ni tan sols n'ha sentit parlar, ni saben de què va.

Per ventura això no és cap descobriment per ningú, però jo ho he après fent i mostrant cinema un poc pertot. El cinema per a mi és una eina més de coneixement i descoberta.

Coneixement i descoberta de la nostra realitat quotidiana com a poble: Contradictòria i difícil, però bategant i present.

Sovint n'he parlat amb altres companys que es dediquen també a aquestes tasques: a l'hora d'iniciar un treball cinematogràfic quisvulla, jo parlaria d'unes prioritats importants, d'uns criteris d'urgència, d'un necessari «donar el gust pel propi país» com deien els cineastes del Quebec.

Enfrontar i afrentar als ciutadans del nostre arxipèlag —amb el poder de síntesi que té el recitat cinematogràfic— amb una visió globalitzada del nostre particular microcosmos illenc, tan interdependent per pròpia naturalesa... Poble i paisatge, economia i història, paraules i bèsties, lletres i músiques, els grans i petits temes que configuren la nostra comunitat diferenciada, tot allò que encara ara ens dona fisonomia pròpia: vet aquí una agenda de treball inexahurible per tot aquell que vulgui sortir al carrer i a la plaça, càmera en mà, ull espolsat i un optimista sentiment de responsabilitat col·lectiva.

Palma de Mallorca, 3 de Juny 1980.

VICENÇ MATAS

El ritual del vimer

Sembla mentida, però és ver.

A l'últim terç del segle vint, en plena societat tecnificada, se realitza amb precisa puntualitat i sincronisme, cada any, el ritual del vimer.

Entre s'Hort d'En Conies, Can Cremat i la perifèria urbana de Manacor, dia 24 de juny, festa de Sant Joan Baptista té lloc el cerimonial al·ludit.

Es tracta de s'Hort de Cas Correu.

Sembla com si l'espai geogràfic prengué la cabriola de supervivències ancestrals. Problemes de l'home, ànsies de curació s'associen un enarrit poder religiós.

Abans, uns dies, tal volta mesos, s'ha fet la reserva de plaça.

Del pensament occidental neix el propòsit. Gent de Ciutat, Montuiri, Felanitx, Porto Cristo, Sant Llorenç, Vilafranca, i d'altres pobles de la contrada s'hi dona cita.

El mite sobresurt de les coses trivials, ultrapassa la indolència quotidiana. Marca un punt i apart dins la llaurada de l'Hort de Cas Correu.

L'esdeveniment del ritual ve de lluny. Es perd dins la imprecisió remota. L'amo En Miquel — l'oficiant més vell— (73 anys), ens assenjala que l'heretè del seu pare, i que aquest ho havia rebut per transmissió de l'estada antic.

Les pràctiques se fan sense bullícia, ordenades fora del trull, emmurtaades pel respecte col·lectiu. Tal execució se confabulà en restar rigorosament esotèrica per por a represàlies religioses o de procedència civil que esbucassin la continuïtat. Fou Rafel Ferrer Massanet, que a través de «Perlas y Cuevas» el posà a la via pública.

Ben prest, a l'albada del 24 de juny, els pares amb els ninets herniats s'hi acosten. El sol, la seva sortida, escorxa l'esdeveniment.

Si ho preguntau, sabreu que no té caràcter absolutista, que està obert a totes les races i creences sense discriminació ideològica.

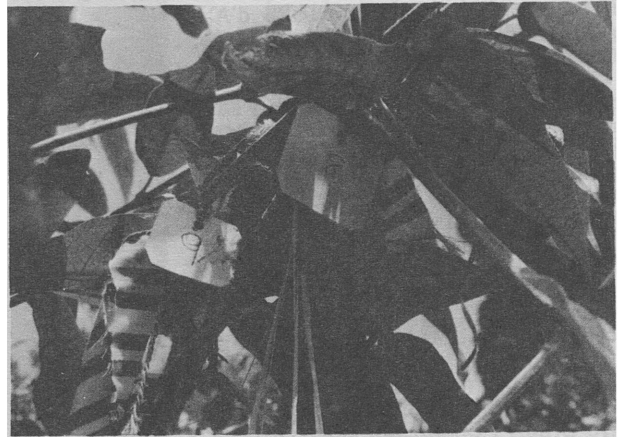
Els menuts, tal volta desmenjats o sentint la insipidesa del despertar massa dematiner, ploren, criden. Els majors se saluden, conversen.

Neix el sol del dia de Sant Joan i ve el silenci.

El vimer (del llatí *viminaria*) apareix erevoltat per les primeres passes del fat. La buidor de les paraules, l'absència de precís, reviscolen la presència d'un cert primitivisme.

Els ninets herniats són conduïts des de l'agradable baf del primer aiguavés a l'exterior, desvestits de tota roba.

Davall del vimer, són assullà esperant, l'amo En Miquel, els seus fills i altres familiars que ajuden, col·laboren, cooficien l'acte; el qual es desgela mitjançant

Tanyades embenades i numerades.
Si moren, l'herniat no sanarà.

pautes precises, sense improvisacions repentines ni saltar-se els punts bàsics del ritual.

Aquelles coses perden, pels creients, els valors comuns, naturals. Ens referim, és clar, al propi vimer, a les mans del celebrant, a les pràctiques del ritu.

Un ganivet ben esmolat obri la branca. Un tall prou llarg xapa les tanyades del vimer. Una per a cada nin. No se tracta de fer una regata sinó un trau. Fissura per on cal que entri el ninet.

Son pare, o familiar molt íntim, l'aguanta, al cedeix al celebrant aquest el puja —com una ofrena— per dintre del trau vegetal i quan aquest coincideix amb l'hèrnia se li estreny el tall sobre la part dolorida. La pitjada és com una besada i la part més transcendent del cerimonial.

Allò ja no significa, és. No vol insinuar coses, *les ha fetes*.

Fidel a ell mateix, a continuació d'aquesta realitat central, se procedeix a l'encordada. Aquelles branques primes, flexibles, molt llargues, són cenyides i envoltades per una cordellina que les comprimeix, és a dir, retorna de la momentània estranyesa, ambdues parts del verdanc a la unitat de la branca, restitueix la temporal obertura al tancament de la curació. El vimer s'ha convertit en l'instrument terapèutic sobre el qual ha d'intercedir Sant Joan.

Cada branca és numerada. La xifra correspon a la que s'entrega als acompanyants de cada herniat com a referència.

La gent se'n torna. Comenta. Espera...

Les coses d'assullà es deslliuren d'aquella immatència. Malgrat això perdura la transcendència del ritual. Neix la idea de la curació. Problemàtica que es

resoldrà de forma positiva o no. Tot depèn del fet que la respectiva branca de cadascú sobreesqui. Si treu de nou, l'al·lotet o nineta no patirà mai més de la trencadura.

—Alguna rialleta irònica?

—Potser

No hi ha ornamentació especial. La cerimònia és d'una senzillesa sorprenent. Ni crítiques prèvies, ni adulacions. Cadascú dona unes monedes si vol, se'n va sense pensar-hi, ningú li reclamarà mai. Aquests hortolans no les necessiten per a viure. Se fa per respecte a la tradició.

L'Hort de Cas Correu resta buit, ple de les bagatel·les de cada dia.

L'arada torna a partir. El sol de juny refloueix d'energia còsmica, l'espai i perd la funció preliminar d'iniciació.

Si han curat, molts hi tornen a donar les gràcies. Altres repeteixen un any o dos. Per Sant Antoni l'arbre serà podat de nou, rebrotarà a la primavera i tornarà sortir el sol del 24 de juny.

No se duu estadística de curacions ni de serveis practicats.

Antany foren... L'any passat en vingueren catorze.

Tanmateix més de vint o vint-i-cinc pacients no se podrien atendre, l'arbre no produiria suficients tanyades.

És un procés de minories, emperò durador, infatigable, que de forma periòdica reneix a les 6 h. 24 del dia de Sant Joan.

No et demanen d'on véns ni on vas. Si en vols, fé el que et diuen. Res més.

No se'n fa publicitat.

La paraula clau, el codi, s'estructura emprant el verb «passar». Els malalts se «passen», són «passats».

Un sol prec clou i encomana:

—*Que Sant Joan ens assistesqui!*

L'acte *per se* té força suficient i en la meravella de la creença, en l'existència col·laboradora de forces ocultes s'assenta l'essència del ritual del vimer.

DAMIA DURAN

Biniamar: inici d'estudi a un poble petit

per Catalina Valriu

Biniamar és un llogaret de Selva, situat a la falda de la Serra Nord de Mallorca, dins la zona del raiguer. L'envolten Lloseta, Inca, Mancor i Selva, i la seva població a hores d'ara és d'uns 340 hab. L'origen aràbic del seu nom (bani Ammar, fills d'Amar, o bé beni ahmar, fills del vermell (1)) i, potser, una arcada de pedra a la part alta del poblet és l'únic que hi resta d'aquesta cultura. Les primeres dades històriques les trobam al *Llibre del Repartiment*, després de la conquesta del rei En Jaume I. Aquestes terres, juntament amb Biniarro i Biniatzent, s'atorgaren a les gents de Tarragona. Biniamar passà a propietat del Paborde de la Catedral de Tarragona, i allà tenia la seva seu administrativa. Testimoni de les vinculacions amb Tarragona, que varen esser llargues és l'església dedicada a la patrona de Tarragona, Santa Tecla.

Al poble hi trobam tres possessions: So N'Odre, Son Bassa i Son Llampaes, habitades després de la conquesta per la noblesa. També uns terrenys comunals, «sa comuna», a la part nord-est, un putxet que domina el poble. Però potser el que caracteritza més Biniamar és la

mina de carbó, situada dins terrenys de So N'Odre i que és utilitzada des de fa més de cent anys.

Biniamar està assentat damunt un pla lleugerament inclinat, el que ens permet parlar d'una part alta on hi trobam (So N'Odre, el cementiri) i una part baixa (Son Bassa, Es Pou d'Avall). L'estructura del poble no és gaire geomètrica, però és senzilla. Les cases són baixes, de pedra, sòlides i grises; normalment el portal forma un arc de mig punt en pedra pulida. Les construccions modernes són escasses i no trenquen l'estètica arquitectònica. Els principals edificis són l'església de Santa Tecla, l'església nova (inacabada) i els dos casals de possessió: So N'Odre i Son Bassa.

De l'església de Santa Tecla no en sabem la data de construcció, només que a mitjan segle XVII ja estava feta i que va esser engrandida posteriorment. De la senzillesa de la construcció ens pot donar una idea aquesta cançó popular:

*Tu que sense fil debanes
quin cabdell pots aplegar!
Quin poble és Biniamar
que en dia que mort hi ha
no senten tocar campanes.*

L'església nova és el que més crida l'atenció en arribar a Biniamar; just davant les cases antigues de Son Bassa trobareu una gran construcció rectangular, abandonada a mig fer. Qualsevol del poble us contarà la història. Don Toni Maura, de petit, estiuejava a Biniamar, ja que un oncle seu era el capellà del poble. Quan va pujar al poder se'n va recordar d'aquell llogaret i la seva església, i va impulsar l'inici d'ambicions projecte: una església gran, amb vagues pretensions neogòtiques, on hi cabia no tan sols la gent del poble sinó la dels voltants. Corria l'any 1909, la feina durà uns tres anys, fins que la sort política és va girar i els diners deixaren d'arribar. Tot va quedar aturat, talment com ho trobareu avui.

So N'Odre pertanyia antigament al comte de Sant Simon, les cases de la possessió duen com a data de construcció l'any 1709, és a dir a principis del segle XVIII, però probablement varen esser construïdes damunt un edifici més antic, possiblement d'origen àrab, ja que a un costat de la clastra hi trobam tota una filada de teules pintades amb els motius més diversos (arbres, lletres, cases, sols, etc.) La resta és la típica

casa de possessió mallorquina, amb la casa dels amos i la dels senyors, clastra empedrada, arcades i una escala de pedra que, meravelles de l'arquitectura, es sosté damunt una única columna.

Les cases de Son Bassa són una construcció rural mallorquina: baixes, de pedra, amb arcs de mig punt i parets gruixades. Però hi ha un altre edifici, el poble: l'anomena Ca'n Pau, que són les cases dels senyors. La construcció és molt més recent, finals del segle XIX, i guarda algunes peces de valor, entre elles la biblioteca, interessant per la riquesa de les enquadernacions.

LA VIDA DE LA COMUNITAT

Parlar amb la gent major del poble avui i conèixer com era la vida a Biniamar fa cinquanta, vuitanta, cent anys és fàcil encara. Tots respondran a les preguntes cridant els records i a cada casa et contaràn la mateixa, senzilla, petita història d'uns homes, unes terres, una mina... tenyida amb tonalitats diferents segons siguin els ulls de l'observador. Com a la majoria dels pobles petits de l'Illa hi trobam molta gent major que recorden uns temps ben distints als d'ara.

Com ja hem dit abans la vida de Biniamar tenia un tret que la distingia de qualsevol altre llogaret, i això era la mina. De quan es va començar a explotar ja ni els més vells del poble en serven memòria, potser fa cent vint, cent trenta anys. Sols recorden que quan ells varen néixer ja hi era i sempre amb «molt de foc, molt de foc». La forma d'extracció del carbó que s'utilitzava abans era molt distinta a l'actual, el treball era subterrani i es treia el mineral a fora que, després d'esser porgat per les dones, es transportava amb carros fins a l'estació de Lloseta. La feina s'organitzava normalment amb dos o tres torns diaris de 20-25 homes cada un; evidentment es produïen alguns accidents, els típics d'aquest tipus de treball: esbaldregaments i cremades que produïren algunes morts. Encara avui viuen persones que varen sofrir accidents treballant a la mina. El sistema d'exploració permetia de conrar les terres que hi havia damunt la mina. Per tot això veim que l'extracció del carbó suposava la creació d'un important centre de treball no només de Biniamar, sinó dels voltants. I també, és clar, hi havia les festes dels miners, un cop en l'any pel seu patró. Tot el poble hi participava, es feia un gran dinar, i balls i glosats. Si la mina donava

feina al poble també ella va impedir que els anys famolencs de la posguerra fossin pels biniamers especialment cruels. Moltes famílies, gaire bé totes, es varen apuntar com a treballadors de la mina (miners, transportistes, porgadors, etc., i això els donava accés al racionament de l'economat miner, que era més substancial que l'ordinari.

La mina, tot i que està dins les terres de So N'Odre a uns cinc cents metres de les cases, és propietat a part. Actualment per tany a GESA, que l'explota amb el sistema de mina oberta o cantera, és a dir excavant des de fora fins fer aparèixer el carbó a l'exterior; així va desapareixent la muntanya i s'acumulen grans quantitats de terra inservible. El treball el realitzen majoritàriament les màquines, la mà d'obra necessària és molt reduïda i actualment no hi treballa ningú del poble. El transport es realitza amb grans camions que passen pel mig de la població i duen el carbó a la central d'Alcúdia. Amb el sistema actual la mina ha passat doncs a ser una explotació completament aliena al poble, tan econòmicament com socialment.

Juntament amb el treball de la mina hi havia el camp, el conreu de la terra que aquí es repartia entre pla i muntanya, entre l'hort i la garriga. Les petites propietats eren del tot insuficient per a cobrir les necessitats de les famílies, calia llogar-se i treballar com a jornalers a les grans possessions, les de Biniamar i les veïnes: Biniatzen, Ses Cases Noves, Sa Font Garrover, Son Canals, Masanella... Així ho canta el poble:

*Fadrins de Biniamar
de Mancor i d'Orient
venim de Biniatzen
de fer un divertiment.
Molts d'anys hi puguem tornar!*

A So N'Odre, conten els vells, sempre hi trobà feina qualsevol que en demanava. També a distintes èpoques varen tenir importància els forns de calç i, avui encara s'explota, les pedreres, d'on se'n treuen unes pedres clares, fortes, amb vetes blanquinoses. Els forns de calç les veu abandonats al mig del camp, són unes construccions sòlides, de forma cònica que es varen revitalitzar molt acabada la guerra, però que ja no s'utilitzen. Avui tot és distint, el poble s'ha convertit en lloc de residència de gent que treballa a la indústria, a Inca o a Lloseta, o bé que tenen a Biniamar la segona casa per a passar-hi el cap de setmana.

El poble és petit, els espectacles no hi arriben, per això els biniamers, abans de poder-se desplaçar tan fàcilment com ara, sabien ben bé que el divertiment, la festa, l'havien de fer ells mateixos. Les cares dels més vells s'il·luminen encara quan recorden les festes d'antany. Santa Tecla, pel setembre, quan el trispol de la plaça es cobria amb la murta que els joves havien tallat al murterar de So N'Odre i s'engalanava tot amb el paperí que les al·lotes feien les vetllades abans de la festa. Les xeremies i el ball de bot, les corregudes per a guanyar un conill o un gall, la missa major i els vestits nous que cruixien encara. Sant Antoni, amb els cavalls, les beneïdes, les carrosses i els foguerons. Els darrers dies, quan els joves prenién el davantal o el mocador a les al·lotes i el se'n duien a la taverna, si elles el volien havien d'anar a cercar i pagar per ell, els diners servien després per a la beguda i el caramels. També a les que feien feina al camp els prenién les eines, perquè així baixassin d'hora al poble i anassin al ball. I per a Pasqua la beneïda de la panades i la festa on tots tastaven les panades de tots. Les matances, els aplecs per anar a caçar, a cercar caragols, espàrecs, esclatsangs, les vetllades de glossat, qualsevol dia a la taverna... i tantes altres ocasions.

Cert és que moltes coses han canviat, però potser no tot està perdut: els nins tornen a omplir amb els seus crits i rialles l'escola del poble, fa uns anys tancada, les explosions a les pedreres han minvat, algunes cases s'estan reconstruint i el que és més important: la memòria dels padrins és encara fresca i ens poden ensenyar tantes coses!

Millor que les meves paraules és aquest poema, sortit de les mans del pare Bonafè, fill de Biniamar, però ja assimilat pel poble, una dona el me va recitar i ara el transcriu aquí. El títol és:

LA BINIAMERA:

*Vegeu la biniamera
que vos parla al cap darrer,
amb vida de l'olivera
i amb perfum del taronger.*

*Jo som flor de la muntanya
i també fruita del pla;
la meua veu no és estranya
ni al pastor ni a l'hortolà,
ni al bracer que de la terra
en treu blat i pa pagès,
ni al garriguer de la serra;
ni al vellet que sol encès*

*gira les figues a l'era,
ja rosses com un fil d'or,
parlant de fer la polsera
per la néta del seu cor.*

*Menjam oli de muntanya,
tenim mines de carbó,
per llevar-nos la paganya
ratja la Font d'En Patró*

*Tenim un convent de monges,
vicaris sempre lletrats
d'entre ells n'han sortit
canonges
i algun tengué bisbat.*

*Les nostres casetes velles
són tresor de pagesia,
quan més va les trob més belles,
són encant de ruralia.*

*En eixes cases antigues,
de portal baix i redó,
hi trobareu sempre amigues
de cor noble per favor.*

*Tanca les festes de l'illa
la diada patronal,
el poblet sembla una vila,
tal és nostra festa anyal.*

*En veureu de cordoncillos,
vestits de seda, redons,
escambrais i rebosillos
que treim de tots els racons.*

*Vessin els nostres padrins
lo que torna esser la plaça,
voldrien tornar fadrins
per encendre el foc de raça.*

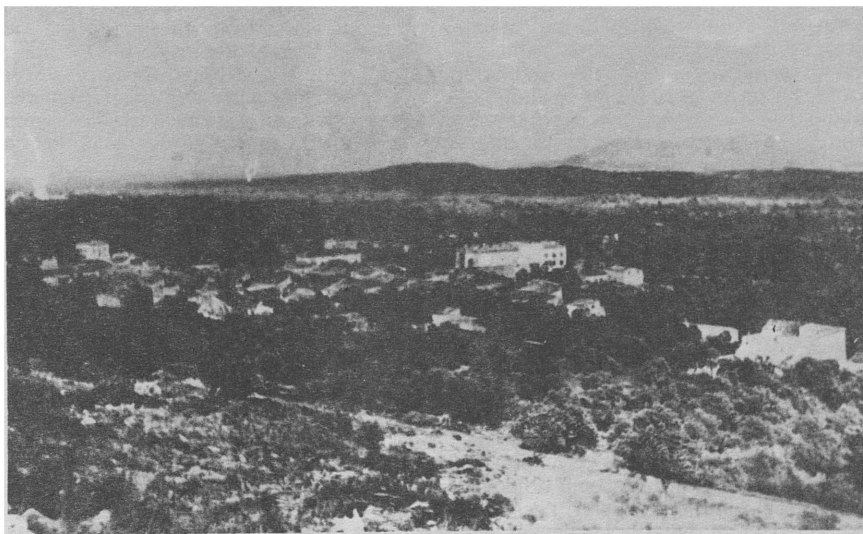
*Eixorden les xeremies,
el so de tanta antigor.
Tornen, tornen aquells dies
de vera festa major.*

*I enmig de pins i de canyes
a l'antiga hem de ballar jotes,
les plantes estranyes
aquí no hi poden surar.*

*Jo n'estic, doncs, molt ufana
d'aquest niu que Déu m'ha dat.
Com ell no en tindrà la plana
ni en veurà mai la serrana
si veim el temple acabat.*

Inca, Primavera de 1980

CATALINA VALRIU

Biniamar: vista general (1931)

La casa mallorquina

per Bartomeu Mulet

Alabat sia Déu!

Encara s'usa, a qualque indret de la pagesia mallorquina, escometre la gent amb l'esmentada salutació i rebre'n la resposta: **Per a sempre sia alabat!**

A Sineu, cor i bessó de la nostra benvolguda Illa, la més antiga de les viles mallorquines, hereva de privilegis, posseïdora d'un antic palau moro, primerament, i després palau reial, enjoiada amb les més antigues fires i mercats, amb tradicions de faules, amb deixes de gegants i amb el lleó de Sant Marc; a Sineu, dic, hi hem nodrit tot un arxiu endreçat a la CASA MALLORQUINA, font inestroncable d'on surt, més que un fil de plata, un doll d'història ben nostrada, rica, presumptuosa i brufada de joiells de cap a peus. Les fonts històriques d'aquest arxiu particular vénen constituïdes per grans col·leccions de documents, tals com: Inventaris, Encants de béns i heretats, Contractes, Pregons, Lleis sumptuàries, Parials, Memorials, Comptes, Notes, Constitucions sinodals, Llistes de robes i preus i algunes més.

Jo us faig carta de convidat perquè, sota l'emparalada o en el pedrís de la façana de Ca Nostra o on ens aculli més amant, començam amb l'estrofa de Maria Antònia Salvà, que diu:

Volguda casa pagesa plaent com una escomesa oberta com una mà sempre estesa que convida a reposar.

Jo us vull contar els meus afanys i tragins per espai de més de trenta anys... de recerques, sempre rebostejan, ara dins una caixa de l'entrada, ara dins un cofre que es conserva dalt la sala, ara dins un armari arraconat del rebost.

A un primer treball d'investigació, publicat a la «**Historia de Mallorca, coordinada por J. Mascaró Pasarius, tomo V**» ja hi parlava de com es feien les parets de tàpia o la sotilada de volta, plena d'olles buides per a esquivar el seu pes; de la peces i cantons de gruix de rei o dels teuladers o dels de gruix d'emperador, o de les pedres de Santanyi, obra dels trencadors de pedra, duita a lloc pels traginers de garrot a esquena de bistia; i del forn de calç i de les bigues de llenyam vermell, de pi barraquer, de poll o d'om.

I, ¿què en direm de les teules pintades, que encara ara es conserven a moltes cases de Sineu, testimoni d'uns costums luxosos difícils de perquirir?

Ens agradaria fer aquí una llarga parlaria de tots els compartiments de la casa, començant per l'entrada, aigüavesos, cambra de dormir, cuina, rebost, sala i corral, amb les seves particularitats i un mo-

biliari propi. Oh, la cambra de dormir! No heu sentit a dir com eren els llits d'un temps primer? N'hi hagué tal diversitat que és un gust enllepolidor fer-ne recordança: Llit alt, llit baix, llit comú, llit de camp, llit de campanya, llit de capçalera, llit de corda, llit de corriola, llit de bancs i de posts, llit de repòs, llit de tela, llit de tisora, llit de vergues de ferro, llitet, lli-totxo i bres. I no ens podem allargar fent memòria de les altres peces de mobiliari, com eren: l'arquibanc, l'arca o caixa «estant al cap del dit llit» o el cofre guar-nit, pintat, llaunat, tarsiats, bocellat, amb calaixos i forrat. Dins el seu interior s'hi estojaven els paraments del llit: llençols de drap de lli o de cànyon, les vànoves cotonades, el pavelló llis de drap de casa amb son capell i davantera ja vells. No hi faltava l'adreç de lligador ni el bufet escriptori.

Oh, la cuina pagesa, amb els fogons davall la ximeneia, amb la foganya de fer bugada i el cossi empotrat en el racó de la paret, on no fa nosa; escampau la vista i veureu els armaris amb objectes de terrissa cuita, el cullperer, l'escudeller, el gerrer, el rentador i el llenyer just prop del moro. Des de la cuina, per la claraboia mostrejada, la madona vetlava el portal de la casa si sentia cridar. Allà hi trobareu, també, el pertret de la pas-tera amb els depòsits fariners, els atuells de fènyer i de guardar el pa després de cuit; la vaixel·la obra de foc, d'Inca i de Pòrtol, amb algun plat mactancer i altres de ceràmica, algunes rajoletes pintades de blau o de colorins o d'arts i oficis.

La CASA MALLORQUINA, dins una pluralitat d'aspectes és investigada a la menuda; els caires més vistosos i de major relleu de la nostra llar són els que es refereixen a la construcció i departaments, vists abans breument, el mobiliari, els atuells i la vaixel·la, la indumentària amb la roba de casa, els teixits i les randes, les joies i moltes coses més. Però aquí feim memòria, només, de la **INDUMENTÀRIA** i dels **TEIXITS MALLORQUINS**, com és de veure tot seguit.

INDUMENTÀRIA

La **Indumentària mallorquina** és un treball d'investigació, inèdit dins tots els caires i fonamentat damunt les fonts històriques que són els inventaris, les pintures, els gravats, les il·lustracions i altres peces d'aquest estil. Els teixits, que intervenen en l'obradura de cada peça de vestir, ens ofereixen una orientació cabdal per a conèixer les qualitats i la resta de testimonis de cada estament social, les característiques essencials de les formes indumentals, inquirint les causes i els condicionaments ambientals. El primer capítol de la Indumentària mallorquina, que ja tenc enllestit, correspon al segle XVII. Allà es conta com era aquell temps de fastuos i pobre, de calamitós i bullanguer, de religiós i sanguinari. He volgut presentar l'ambient del segle dins un recull de quadrets de la vida mallorquina on hi llueixen la moda, els estils i la usança de la manera de ves-

tir de cada estament, inclosos els clergues.

Els historiadors concedeixen a Espanya vertadera prestanta dins el segle XVII, i els espanyols estaven convençuts d'esser els senyors del món i que ells donaven el to a totes les corts d'Europa.

La plètora i profusió de peces de vestir comprèn més d'una dotzena de capítols, resumits amb aquestes paraules: Amb les peces d'abrigall hi pos l'algarina, la gramalla i la velada; amb les de «manto», hi van l'arruelo, el capús i el mantell; amb la jaca, les jubes, xambergues i cassagues; amb les túniques interiors hi figuren l'alcandora i el descuit; amb les exteriors, les cotes i hàbits; entre les faldes s'hi troben els enagos, els guardapeus, les polleres i les vasquinyes; entre els calçons, les baldragues i els cuixots; com a gipons s'hi enumeren el cosset, el farset i el justacòs; com a cobricaps, tenim el barret, el caputxet i el capell; com a toques, la beatilla, el cambuix i el rebosillo; entre el calcat hi ha les antipares, els borseguints i les plantofes. Segueix la llista dels accessoris de mà, de braç, de cintura, de cos, de coll i de la cama, etc. Hi ha cent monografies de peces de vestir.

TEIXITS

Un altre dels estudis ja acabats fa referència a les robes i teixits mallorquins, dividits en tres seccions o tres llibres: els teixits de seda, els de llana i els de fibra vegetal. Vegeu unes notes de cada un dels tres estudis complets.

DRAPERIA DE LLANA MALLORQUINA

La teixiduria de llana es nodreix dins la família casolana per a fer-ne els seus vestits: netejant la llana, cardant-la, filant-la i teixint-la. D'aquí naixerien els oficis i gremis separant les feines: els cardadors, els pentinadors, les filadores i altres semblants.

Els capítols més antics del Gremi de Paraires eren de l'any 1315; s'hi donen les normes d'aprenentatge fins a arribar a mestre, i altres successives ordenances es donaren a fi d'estrancar els abusos i perquè calia conservar la bona i justa fama dels teixits mallorquins.

Dins el segle XV, la molta producció tèxtil salvà Mallorca d'una greu situació econòmica que l'ofegava.

La draperia mallorquina usava quatre varietats de llana, conegudes amb els noms de llana grossa, llana mitjana, llana gentil i llana sobregentil. Les ordenances marcaven la qualitat de la llana per cada teixit; així, el Drap vint-i-quatre, de vint-i-una canes i mitja, havia de tenir la millor qualitat per esser de llana «de pèl de fin floret». L'estella o pua havia de tenir deu pams i mig d'amplària, si era drap cordellat, o de dotze pams i un quart, si era de vora ruada. Altra normativa era la dels Draps vintens, denouens, devuitens i setzens, que havien d'assolir les quinze canes i mitja; les teles cruës havien de tenir set pams d'amplada.

Dins el mes de setembre de 1486 fou imposada una reforma anomenada **Redreç**, ja que les queixes pels mals teixits

mallorquins arribaren de pertot. Per a esquivar el nou contratemps s'imposava bollar els teixits com a control; n'arribaren a dur tres de bolles.

Bé voldríem parlar extensament dels teixits de llana; ens afitem a la curiosa nomenclatura de les obres artesanals. Primerament feim menció molt assenyalada dels Paraires, com una secció dels qui teixien una tela de fibra grossera i comuna, dita Burell, que es feia a Pollença i a Lloseta fins als nostres dies. Aquests mestres, en el segle XVI, eren més de 500, constituint el gremi més polent de tota Mallorca. L'Escot es feia a Lluçmajor i era una espècie de «merin» aspre i gropellós; l'Estamenya o borata era roba que vestien les Monges Concepcionistes de Sineu. El Cordellat, teixit profitós i popular, ben reglamentat per les ordenances dels Paraires era molt considerat per les seves varietats; segueixen els teixits anomenats Draps, dels quals n'hi hagué vuit varietats molt particulars, anomenades pel nombre de fils que entraven dins l'ordit: Drap setze, devuit, vint, vint-i-dosé, vint-i-quatre, vint-i-sis i vint-i-vuité.

Els teixidors de llana, que eren nombrosos dins tota Mallorca, mantenien un comerç de teles que era la primera font de riquesa durant molts de segles. Els seus productes eren coneguts arreu del món. Ells teixien Estam, Llana, Llaneta, Mitja-llana, Mescla, Escandolari, Estopa i Borra. L'antigor d'aquest gremi es pot deduir de les **Ordinacions** més antigues, datades l'any 1391.

TEIXITS MALLORQUINS DE SEDA

Arreu dels llibres de la història dels pobles apareixen les indústries, les arts i el comerç. Més, no hi ha cap monument que ens doni una idea més expressiva de la florida de les arts industrials com les Confraries i associacions gremials. Aquest fet és el mateix pertot arreu, amb una sola diferència característica que deriven del segle en què tengueren inici i nodriment històric. A Mallorca començà amb prou tardança la manufactura de la seda i a tal efecte atribuïm el que la Història Mallorquina passi per alt l'esplendor d'aquest art tèxtil. És en començar el segon quart del segle XVI quan apareixen els primers teixidors velluters, venguts de fora Regne per a introduir aquest art, que donava molt de llustre dins els països llevantins d'Espanya. A principis del segle XVII els mestres velluters, els únics que tenien llicència per a teixir seda, ja eren més de vint i varen resoldre la constitució d'una confraria com els altres gremis. Els Capítols tenen la data de l'any 1611 i és en aquest moment en què els teixits de seda es mostren floreixents i ornamentats de fama i de prestigi dins tot el Regne, i per fora Mallorca.

El «Llibre de capítols del Gremi de Velluters de fora-carrer...» conté les normes i tècniques de cada teixit de seda que ja s'acostumava fer a Mallorca. La producció era molta i variada, ja que s'obraven quinze teixits diferents i cada un

dels quals s'aixamplava en nombroses varietats o modalitats, que tenim ben esbrinades. Aquí sols direm una paraula de cada un en la forma següent: Els velluters ensenyaren a fills d'aquesta terra a teixir domàs i domasqui, catalufes i pel·fes llises i floretjades; dels teixits d'aigües en coneixem la tècnica del Gorgorà, del Tabi, del Tafetà amb totes les seves particularitats i modalitats ben curioses i interessants; dels teixits amb or o argent saberen fer brocats i Brocadells, com també Setí'espolinat, de mostres i vellutat, i Terçanell. Del Vellut en feren tantes varietats que un s'hi embrolla sovint ja que hi havia vellut d'un pèl, de pèl i mig i de dos pèls; del vellut de mostres se'n obrava d'un pèl i d'un pèl i mig. Altres velluts eren el de rís, el vellut fogajat, el vellut de dos en dos i el vellut refús. Les robes de seda fetes a Mallorca assoliren cinquanta modalitats, de totes les quals en tenim la seva descripció aclarida primfiladament i a punt de publicar.

TEIXITS DE FIBRA VEGETAL

Els teixidors de lli formaven Col·legi; ells han perdurat fins a principis d'aquest segle emprant, com a primeres matèries, el lli, el cànnyom i el cotó, productes vegetals collits moltes vegades a Muro i a Sa Pobla. No és alou nostre descriure ara les diverses operacions que donaren feina a tantes famílies pageses, feines com la sembra i collita del lli o cànnyom, cardar amb puats de ferro i cardes, amarar el lli i el cànnyom dins piques allunyades de les viles per a esquivar olors malsanes, segons les disposicions que el Mostassaf va donar l'any 1513. Altres obradures eren l'espadar, el pentinar, fer-ne rams i maços i filar-lo amb el fis i la filosa.

La pagesia mallorquina conrava el lli; fins i tot els Frares de Sant Domingo de Lloret de Vista Alegre en colliren onze cavallons l'any 1700 i l'any 1638 necessitaren cinquanta-nou jornals de dona per picar-lo, espadar-lo i pentinar-lo, segons conta el P. Gaspar Munar en el seu llibre **Historia de Lloret de Vista Alegre, 60**. La relació completa dels teixits de lli, de cànnyom i cotó foren els següents: Bri, Brinet, Cànnyom, Canemàs, Cotó, Cottonina, Drap de Casa, Fil, Filats, Filempua, Lli, Llista i Rosant.

Clouem aquestes notes dient que els nostres estudis d'investigació van mesells de documents i referències, que en donen fe.

BARTOMEU MULET I RAMIS, Prev.

El mercat dels dimecres a Sineu

Una tasca: conèixer millor als nostres avis i la seva vertadera circumstància

per Biel Florit

Quan, fa set o vuit mesos, o no tants, em vaig asseure a parlar per primera vegada amb l'Amo en Biel de Sa Rota, l'Amo en Jordi de Son Costa i tots els altres, jo, us ho promet, no tenia una idea gaire clara dels que podia arribar a fer. No crec que volgués fer res important. No crec que pretengui fer res important, encara ara.

El que sí sabia era que, àquests homes, eren un bon magatzem d'informació no escrita. I que s'anaven morint. I que, amb ells, s'enterrava també aquesta informació.

Jo ja havia llegit d'ells les gloses que sabien recitar o cantar, els balls que ballaven, les festes populars que els motivaven majoritàriament, les vegades que anaven a missa cada any (normalment sols una vegada a l'any, per Pasqua; —«sortir de l'església» en diuen d'això ells—), les processons que tenien per costum assistir, els refranys i les dites amb què entreteixien les seves conversacions i contarelles... de tot això hi havia i hi ha constància escrita.

Però, un moment concret de l'any passat em vaig decidir a obrir els ulls a una realitat que, ja feia molt de

temps entresospitava: El que jo coneixia d'ells eren sols les manifestacions externes. No sabia mínimament res dels seus silencis, de les seves il·lusions frustrades, de les il·lusions complides, dels seus treballs, dels motius de les seves flastomies més amargues: Les que es diuen de cordes vocals cap endins, i que tant de mal fan a la «complexió» (eh, l'Amo en Pep «Menorc?»), del seu plorar de porta cap endins, del seu riure amagat..., de les seves pors..., de les seves gestes valentes que no trascendien a l'exterior..., de les seves petites i familiars covardies.

I em vaig posar a fer feina. Sens molta planificació, de bon principi. Una mica, sí, però molt poca, la veritat. A part que, prest m'n vaig abonar que això, la planificació dels diàlegs-errades-entrevistes, tampoc importava gaire. Es més: Era una utopia; una perfecta utopia. Perquè, quan, vencent tots els emperons, aconseguia asseure'm amb qualche un d'aquests homes-testimoni, resultava que les paraules perdien autenticitat, espontaneïtat quan es tractava de respostes concretes a preguntes concretes.

Si no els deixava parlar al seu aire, semblava que no n'hi havia d'aire. Es tallava el fil de la conversació com una maonesa.

Això ho deuen haver experimentat tots els investigadors: Els homes acostumats a parlar solament amb els núvols, la terra roja, la mula tosuda, els seus déus particulars, succeeix que, després, amb el ròssec dels anys, no dialoguen. No poden. Potser no en saben. Parlen o no parlen, però no «responen». No solen respondre. A més, desconfien de les preguntes concretes i, o es tanquen i et diuen que no es troben «fins», o et contenen una mentida.

O sia que, comprès això, moltes «piles» de recanvi a la butxaca i una bona provisió de «cassets» en blanc, l'únic que he pogut anar fent ha estat motivar-los una miqueta i deixar que em contassin coses. La resta és labor de muntatge.

És clar que la meua curiositat anava dirigida cap uns indrets prou concrets. Pretenia, (pretenc encara ara, ja que no és una feina acabada, ni té cap possibilitat de ser-ho almenys en uns quants mesos), arribar a conclusions ben determinades.

Ara mateix tenc a les mans un intent de qüestionari que, com intencionalitat de feina, vaig bosquejar amb data del mes d'agost-79. Aquest.

PRIMER QUART DE SEGLE. 1901 - 1925

- Què guanyaven els treballadors a les possessions, dins les diferents feines i categories dins les pròpies feines.
- Quin horari laboral desenvolupaven.
- Règim alimentici: Horari, freqüència i qualitat de les menjades.
- El conrador, a mitges o a lloguer, quantes quarterades solia conrar de promig: Un home, una dona, una arada i una bestia.
- Animals que solien tenir per ajudar l'economia familiar: Porcs, aviram, ovelles, cabres, etc., quantitat aproximada de cada un, promijac.
- Treballs específics de l'home. Id. de la dona.
- Funcions concretes dels diferents «especialistes» dins les possessions: Amo-majoral-majoral-parallera-pastors-porquers-egüers etc.
- Recollir al màxim de documentació sobre professions extingides o en camí d'extinció: Panaders,

fusters grossers, ferradors, mercaders (tota la gamma), indioters, boters, moliners, podadors, exsequiadors, trinxeters, etc.

- El porc negre mallorquí. Classes. Bondats específiques de cada classe.
- L'any del grip. Anècdotes. Medicina popular.

DESPRÉS DE 1925, FINS AVUI

- República. Contarelles electorals.
- Guerra civil 1936. Repressió.
- Postguerra. Contraban de cereals i llegums.
- Jubilació. Què cobren. Com viuen avui.

Fins aquí el qüestionari que em vaig quasi pre-establir, com a feina a fer; diguem tres mesos.

La realitat de les meves possibilitats va ser molt diferent. Prest vaig saber que, la feina que m'havia planificat per una setmana no l'acabava ni en tres. No retia. No retia de cap manera i posava el meu sistema nerviós a prova, ja que, coneixent-me, sabia que allò que no faig d'arrancada, no ho faig, jo.

He treballat fins avui un grapat d'horabaixes amb l'Amo en Biel de Sa Rota (conrador amiger), l'Amo en Jordi de Son Costa (conrador llogueter), l'Amo en Biel Cauvó (Indioter i conrador), l'Amo en Pep Menorc (mercader de porcs magres), i l'Amo en Gori de Sa Serra (conrador i mestre de xeremiers i fobiolers).

Cinc xerrades de les deu o dotze que m'he programat. Aquestes cinc, passades a màquina a espai senzill, donen un promig de 16 ó 17 fols cada una. Llavors, tenc el propòsit d'extractar-les, condensar-les, i, finalment redactar unes amples conclusions.

Si després tota aquesta feina pot ésser útil a qualcú com a material d'estudi, si aconseguisc que s'editi, si es dóna l'hipotètic cas que es llegesqui, si ajuda a qualche persona a trobar-se a si mateix amb les vivències dels seus avis i besavis, si una quantitat de gent, petita o grossa, em llegeix i el fer-ho, li facilita la comprensió dels contrastants de moltes postures humanes de la gent de la plana mallorquina d'avui... Si he resolt un interrogant..., si he esbargit alguna incògnita, no haurà estat estèril del tot la meua feina.

BIEL FLORIT FERRER
Sineu, abril 80

Toni Artigues

En una notícia sobre les festes de Sant Antoni a Sa Pobla (1) llegim que ja estan documentades de l'any 1365.

«A les Completes de la Vigília sempre hi ha anat molta gent, que s'aboldrona materialment en el temple; no sabem de quan, però és un fet que l'acabament de les Completes era reblat per tot el poble amb una tronadissa de visques, crits, siulos, rialles, piules i altres giscos, que ja començaven dins l'església i que continuaven llavors pels carrers amb renou de corns i de trompetes i entremesclant-se amb els cants de ximbomba formaven una xalabardia llampant i un xivarri eixordador.

Aquest costum, antiquíssim i tan pagà i irrespetuós com hom vulgui, no pogué ésser estroncat fins els primers anys del mandat (31 de desembre de 1924 a 2 de juliol de 1950) del qui fou Regent, primer i Ecònom, després, de la nostra Parròquia Mossèn Antoni Palou Pons. Per acabar amb aitals desmesures va fer servir justament, amb molta diplomàcia els sentiments i la devoció purificada dels poblers cap a Sant Antoni Abat i va introduir en anys successius el cant d'uns Goigs que són els que a l'actualitat canta tot el poble congregat en el Temple durant el novenari i el dia de les Completes. Hi ha almanco tres o quatre Goigs, però el que comença amb el vers «De la serra i de la plana» (2) és el més popular.

Els visques i els excessos desaparegueren de l'església, però la tronadissa de trompetes, piules i coets que tirava el jovent pels carrers va durar un parell d'anys, fins que l'educació cívica i les normes elementals de convivència social esvaïren totalment aitals irrespetuositats.

Els foguerons, també de tradició antiquíssima, eren motiu de lluirment per part de famílies benestants; els al-lots encalçaven les al-lotes fent bromes i tirant pólvores i coets; hom menjava espi-

(1) Les citacions són traducció de l'article «Fiestas de San Antonio Abad en La Puebla (Balears)», de Don Alejandro Ballester Moragues, pàgs. 103-109 de Cuadernos de música folklórica Balear VI La Puebla (Mallorca), Instituto Valenciano de Musicología, Institución Alfonso el Magnánimo, Diputación Provincial de Valencia, 1961.

(2) Obra de M.ª Antònia Salvà.
De la serra i de la plana
puja al cel un clam d'amor
¡Sant Antoni de Viana,
de Sa Pobla protector!
(...)

A tan noble gent pagesa
que el seu cor vos confià,
conservau-li l'honradesa
que dels avis heretà.
Que sa vida cristiana
brill amb clara resplendor.
¡Sant Antoni de Viana,
de Sa Pobla protector!

Sa Pobla: dia 16 de gener

(Notícies d'un quadern
i una conversa amb Madò Buades)

Madò Buades

magades, coques, llonganissa... Durant tota la revetlla se sentien ximbombades i combats de glosadors. L'any 1909 se varen encendre noranta-sis foguerons.

L'any 1952 l'Ajuntament, per a major magnificència de les festes va adquirir set caparrots que feren llur primera aparició en públic dia 16 de gener de 1953 (...)

Els esmentats caparrots, per a delit dels nins, amb els seus balls de figures, van davant la Banda de Música i acompanyen les Autoritats a les Completes i a l'Ofici.

L'any 1958 hi hagué, per primera vegada, una colla de dimonis i Sant Antoni, representat també per un homo vestit de Sant. Sortiren tres dimonis: dos de petits i un de gros i enguany (1959) n'hi ha dos més i s'han renovat les desfresses més a to i més adequades que les anteriors (3).

El paper dels dimonis és animar els carrers que tresquen des de les tres del capvespre de la vigília, ballant, fent bots i cucaveles, i es vespre van pels cafès, bars i foguerons, posant una nota de color i d'entusiasme. La comparsa va acompanyada d'una colla musical: pandereta, bandúrria i guitarra i mentrestant un altre grup canta cançons alusives al Sant.

Ja a l'any 1958 un estol d'al·lotes i d'al·lots, vestits a l'antiga varen trescar els carrers del poble ballant i cantant cançons i balls típics mallorquins. Però el 1959 aparegué per primera vegada en escena, a la festa que descrivim, de manera organitzada i ajustada, l'agrupació folklòrica «Marjal en festa», la qual va delectar la nombrosa concurrència que presenciava els seus balls en el marc meravellós de la Plaça Major el dia de la nit més bella de totes les nits pobleres.

Madò Buades ens conta, el seu record de les festes de carrer, de la revetlla de Sant Antoni a Sa Pobla i sobretot de les innovacions esmentades dels anys cinquanta (5).

—Jo era com aquesta nina (una néta seva de 10 o 12 anys) i es meu padri m'ensenyava de tocar es pandero. Llavò quan me vaig fer gran això se va com a morir perquè aquí no cantaven ni ballaven, ja, ni feien res, eh?... Però ara, com que si ja n'heu sabut més aviat s'agafa sa pràctica, hi vaig tornar a agafar sa pràctica. Però per aquí i pertot havia agafat una ona d'una vintena o trenta anys que això no valia cap doblar, ho tiraven a sa paret... D'aquí llavò va venir que —a lo millor voltros l'heu sentit anomenar o el coneixeu— Don Toni

Galmés va venir ara deu fer vint-i-set o vint-i-vuit anys, es dissabte de Sant Sebastià i va trobar a un celler que li diuen Ca'n Cotan dos veets que cantaven, i tenia un cosí seu que era es secretari de Sa Pobla; i aquell homo se va emocionar tant, perquè va dir que Sa Pobla és lo més autèntic, que és lo seu, aquí, i va anar an aquest cosí seu a dir-li per què no alçava aquestes festes amb aquesta cosa de fondo tan bona que hi ha de folklore i aquest cosí seu va dir: «I jo què sé i no som d'aquí, maldament estigui aquí no som d'aquí; ho demanàssim an ets empleats i hi sabrien». Bé, des cap d'un parell de dies que va tenir aquest homo, va demanar a dos empleats que tenia, diu: «Voltros coneixeu qualcú que cantàs amb sa ximbomba i tot això...» I un que era cosí meu diu: «No, no conec ningú». I s'altre que no ho era (riu) diu: «Me cago en dell, Pep!, —diu— Què has dit! I aquelles cosines teves que cantaven tan bé. —Diu— Què vol dir no coneixes ningú!» I es secretari diu: «Idò vós que les coneixeu?» Diu: «Sí». Diu: «Idò demà anau a avisar-la que véngui a conversar amb jo». I aquell empleat ve i me diu: «Heu d'anar a conversar amb so secretari». Dic: «Amb so secretari? I què punyetes he de fer?» Diu: «Ah! No ho sé, m'ha dit que hi anassis». I jo dic an es meu homo: «I ara què deu voler?» Diu: «Ah! I jo no ho sé. Tu què has fet res?» Com que jo no hi havia anada mai amb aquestes comedís, però... Bé, me'n vaig anar allà i deman pes secretari. Me varen dir: «Esperau un moment; té gent». Llavò vaig veure aquell homo i jo vaig dir: «Bon dia tengui, bon dia tengui —dic—; vostè és es secretari?» Diu: «Sí, i vós que sou madò Buades?» Dic: «Sí, què hi ha res de nou?» «No, no, no, no vos assusteu. No vos han dit per què era?» Dic: «No senyor». No sabia jo si era que m'havien de tancar a sa presó (rialles). Diu: «Vos voliem fer unes preguntes». Dic: «Ah! Idò si és per això, si sé contestar contestaré però si no sé on me pega —dic—, jo què sé». Perquè me podia haver pegat jo que sé on. Diu: «Vós que no sabeu cantar amb sa ximbomba?» Cago en l'ou!, vaig dir jo, I jo que passava aquella penada des cor per què era i per què no era. Dic: «En sabia. No

(3) Gent de Manacor —un d'ells l'amo en Toni Caldentey, Gorrió, mestre de pandereta i cossier— va ensenyar els poblers.

(4) Anàrem a veure n'Antònia Buades, madò Parandenga, un grup dedicat a instruments musicals durant la III Setmana de Renovació Educativa al Port d'Alcúdia (del 4 al 14 de juliol de 1979) (Tomeu Quetgles, Paco Crespi, Margalida Munar, Climent Picornell, etc.). Després d'un «Bon vespre», «Bon vespre». «Venim a veure-vos». «Ja m'agrada, passau, passau!», i d'una animada conversa sobre cançons, festes i instruments musicals, va començar el llarg monòleg que podeu llegir.

ho sé si je en sé, com que ara no canten, ja». «Bé —diu—, però en sabrieu?» «A lo millor sí —dic—. I això per què és?» Diu: «Perquè ara vendrà Sant Antoni i volíem fer revivar un poc això, Diu—; vós que no en coneixeu d'altres?» Dic: «Sí senyor». «Idò si me deieu qui són...» Dic en tal i en tal, es malnoms, perquè es llinatges no me recordava. «I qui més?» Dic: «Quan se n'hi vagin els ho preguntin i ells mateixos se destapan es que eren —dic—, però jo no contin que canti». Diu: «I per què?» Dic: «Perquè no, perquè mumare és morta fa mig any i no vull cantar». Bé, llavò ve un diumenge a vespre i diu: «Vós poríeu fer una cinta magnètica i llavò tocaríem dins l'iglesi i posaríem tot es programa». «Bé, bé —dic—, això ho puc fer». Varen posar sa cinta magnètica i varen posar es ball de Sant Antoni i varen posar es dimonis, varen posar que s'encenia un fogueró i hi tiraven coets... Va quedar, però, divi!. Llavò vaig anar a matances a ca una amiga meva i me vaig topar amb es dos mateixos empleats que havien vengut aquí i me diu un des dos, es que no era res meu, diu: «I anit, tan tard!» Dic: «Venim de matances». Diu: «Sí? I ses festes com aniran, de Sant Antoni». «Això no és cosa meva, jo no he d'actuar». Diu: «No? —diu—, idò porem deixar ses festes». Dic: «Per què porem deixar ses festes?» Diu: «Perquè sí, —diu—, mortes, mortes».

Aquell no va tenir altra idea més que anar an es secretari a dir que jo no havia de cantar, i es secretari diu: «Ès que m'ho va dir». Diu: «Idò poreu deixar ses festes, res anirà bé». Torna enviar es municipal aquí que torni allà. Dic: «Requern de punyetes!» Diu: «Bé, per què és que no heu de voler cantar?» «Per què; jo li vaig dir per què». Diu: «I vós que no anau a fer feina, que no anau a jornal?» Dic: «Sí —dic—, qualche pic». Diu: «Idò com que jo vos he de pagar es jornal i m'han dit que si vós no veniu ho poríem deixar tot...» Dic: «Jo no sé què he de dir, perquè jo me sent per mor de mon pare i de ma mare... M'ho sent molt». Diu: «Però heu d'actuar, de totes maneres heu d'actuar». Dic: «Idò ho veu, tant m'ha pregat i tant s'hi posa fort que actuaré, però de sa meva manera, de sa manera que jo diré». Diu: «Digau». Dic: «Quants en té de convidats?» «Diu: «Vint-i-dos». Dic: «Idò aquests vint-i-dos farem quatre grups. Mos posarem en es carrer major, la mitat a una part, la mitat a s'altra. Quan hauran acabat d'una banda ells mateixos que passin allà i ets altres aquí i que en haver acabat mos puguem veure a tal banda. Però a cada grup un guàrdia civil». Diu: «I per què?» «Perquè hi haurà tocs». (Rialles) I n'hi va haver.

—(S'homo) Si n'hi va haver!, ves si n'hi va haver!

—Diu: «Vos ho pareix?» Dic: «Sí, sí». Vàrem sortir, cantam i així ho vàrem fer. Però a dos grups si no menam una autoritat..., tocs.

—I per què hi va haver tocs?

—Perquè no volien que cantàssim, volien anar an es ball i volien anar...

—(S'homo) Volien es ball d'aferrat.

—Ball d'aferrat, ball de sala, i no volien que cantàssim pes carrer perquè desbaratàvem es ball. I es secretari va dir que havíem de fer sa festa de carrer, per via de Don Toni Galmés... que això s'havia de defensar. I vàrem anar fent això i feren un pregó que tots es qui volien fer un fogueró que anassin a donar compte a sa casa de la vila. Per ventura hi ha haver vint foguerons o només quinze en tota Sa Pobla. I noltros cada grup va anar a cantar a cada fogueró; m'enteneu?, perquè si anàvem an aquest i no anàvem an aquell, an es que els agradava lo folklòric eren es veets, si allà hi anava jo an aquella banda i no anava an aqueixa, aqueix per ventura ells me volien a jo. I per ventura hi havia una banda que pentura volien ets altres i jo què sé.

—I això quan s'havia perdut?

—Això ja s'havia perdut antes de moiment... Sí, ja s'havia deixat anar. Es moure es ball de sala...

—I se feia igual que així com ho vàreu organitzar vós?

—Sí, sí, igual se feia antes; se n'anaven per carrer i... Encara se feia més antes, perquè llavò amollaven molts de coets i ara..., que així mateix en varen tirar, però una hora o mitja hora. Varen fer mal amb sos coets. Si anaven a tirar-los per fer una festa és una cosa però tirar-los per fer mal també és una altra. Per què vos han de cremar a vós, i a lo millor vós vos heu posat un traje nou?, per què vos han de desgraciar?, no és vere?

—Sa gent de fora poble quan hi va començar a venir?

—Es primer any —perquè ferem una cinta magnètica, ho donaren per Ràdio Popular, ho donaren per tota Mallorca— així mateix va venir qualcú; es segon ja va començar, es tercer ja pegaven com a fort i es quart ja varen poder llevar sa propaganda perquè ja no hi cabien.

—(S'homo) Gent externa, de Palma, de...

—De pertot.

—I pes foguerons que cantàveu tonades des camp?

—No, pes foguerons només se canta sa ximbomba i flamenc i guitarra.

—(S'homo) A sa seva manera cadascú...

—I fan coques espinagades i qui en vol menjar en compra i en menja i molts que tenen casa i tenen amistats que saben que han de venir i ells en fan..., i així fa sa gent.

Joan Llabrés

DE LES NOSTRES INDÚSTRIES POC CONEGUDES

La humanitat actual està cremant vertiginosament les etapes de la vida. L'ahir ja no interessa ni es recorda, com si es tractàs d'un passat llunyà. Malvivim insegurs i aferrats a l'avui. I el demà, nebulós i enigmàtic, sembla no importar a massa gent. S'esbaldreguen estrepitosament sistemes i teories, què abans ens semblaven incomovibles, com les penyes de la mar. I veim néixer unes noves estructures, que potser no arribin al dia de demà. Vivim en una constant revisió de valors. Ni tot el que és d'ahir és dolent per esser passat, ni tot el que és d'avui és bo, per esser novell, malgrat l'adagi popular «tot lo novell és bell».

Hem d'admetre, però, amb verdadera gaubança, que la joventut sembla estar de retorn als valors clàssics i tradicionals. Basta veure com es recerquen acuradament i es cotitzen, avui en dia, els objectes i les eines, amb què els nostres avis encalliren llurs mans, i amb què es guanyaren anguniosament el pa de cada dia per a ells i per a la niera d'infants, que es bellugaven incansables trescant carrers i camins, en l'ample camp, en un passat no massa llunyedà.

Una de les indústries mig desconegudes d'antany és la que elaborava el pebre bord i les altres espècies, tan necessàries per a l'art culinari. Són imprescindibles per a l'olla. Arreu de la nostra terra hi treballaven aquestes humils i rudimentàries indústries, en què hi prenién part tots els membres útils de la família. Santa Maria, Consell, Pòrtol i Sa Cabaneta, Randa i Llucmajor, i moltes altres localitats guarden encara les velles maquinàries de moldre el pebre. Ara les moles resten mudes, silencioses i arraconades per la nova tecnologia.

Tenim el gust d'acompanyar-vos a S'Arenal, antany llocarró compost per una ambosta de cases escampades, on alguns llucmajorers benestants hi malpassaven unes poques setmanes de l'estiu. Allà hi trobarem encara un antic Especier, i al mateix temps tindrem l'ocasió de conèixer com era la platja de Ciutat fa tan sols cinquanta anys.

En aquell temps, els nostres paratges eren totalment solitaris i la vorera de la mar un verdader desert. Materialment no hi havia ni camí ni carrera. No havia arribat encara la febre de banyar-se a les nostres aigües blaves. I mancarien un caramull d'anys per arribar les massives onades de cares rosses i de cabells daurats que, avui en dia, afamegades de sol i de iode, baixen del septentrió per tombar-se damunt les nostres arenas immaculades, per torrar-s'hi, talment gambes a la planxa. Llavors no. La naturalesa aquí era totalment verge.

TONI ARTIGUES

El pebre bord

Al començament de la platja, si veníeu de Ciutat, hi trobàveu Can Pastilla, que tenia una dotzena de cases només. Però amb tot i ésser tan pocs els veïns, els tramvies elèctrics hi descarregaven, tres o quatre voltes al dia, uns escassos pasatgers. Hem dit que la platja era llarga i deserta. En tot el seu trajecte hi havia sols tres cases: la primera era Can Rigo, la segona Can Moner i la tercera... la tercera encara no hi existia! Així de solitari era el nostre paratge.

☛ No volem dir amb això que no s'hi ves qualque persona nedant, amb la vestimenta pròpia de l'època, amb les clàssiques retxes blanques de zebra, d'un dit d'amplària, i que sols li deixava al descobert la mitat dels braços i dels genolls en avall. Amb un poc de bona sort podíeu topar-vos amb alguns pagesos, quan s'havien acabades les messes, eixancats damunt la bística, junyida a voltes al carro, que entrava dins l'aigua fins que aquesta li arribava tall de la panxa. Que també les bísties tenen dret a rentar-se al manco una volta a l'any...!

Corregueren els anys. I l'evolució arribà també a la nostra platja. Els diumenges d'estiu començaren a veure-s'hi alguns banyistes més, tots ells de les nostres contrades, cercant refrescar-se en els rigors de la canícula. Llavors, sense esperar ni un minut més, les nostres autoritats civils, sempre zeloses de l'ordre i del bon nom, programaren, ran de S'Arenal, tres zones ben delimitades, veïnades una de les altres, per als dife-

rents usuaris de les nostres aigües jurisdiccionals. La primera, que es trobava ran de la desembocadura del torrent dels Jueus, esta reservada al sexe femení. Seguia, en direcció cap a Ciutat, la zona on s'havien de banyar els homes. I a continuació venia la tercera zona, que es destinava... a les bísties! Així de separats els tres grups, amb son corresponent rètol...!

Per unir les dues poblacionetes indicades —Can Pastilla i S'Arenal— no hi havia ni fins i tot un mal camí. Així mateix, per salvar aquesta distància de cinc quilòmetres, hi havia un trenet, d'un sol vagó, que recorria la platja a uns quinze metres de l'aigua. Era un trenet amb motor de gasolina, que us resplandia dins el cervell. Una dolça i suau tremolor us invadia les cames i el cos sencer, per fer més variat el trajecte. A la fi ho agraiu, perquè us llevava la son i així podíeu admirar millor el paisatge i les meravelloses postes de sol.

Era un trenet domèstic, pacífic i sense pretensions, que amb greu dificultat mai sobrepassava els quaranta per hora, malgrat que els majors d'edat creguessin que aquella velocitat vertiginosa era ben temerària, puix que corriem el perill de sortir-nos dels rails o d'esclafar-nos contra les mateixes cares. I com que ningú mai no tenia presses, ni d'anada ni de vinguda, era prou comprensible que esperàssim que hi fóssim tots, perquè tots teníem dret d'anar a Ciutat. ¿Què tenia que veure si Madò Antonina no ha-

via acabat de planxar-se les faldetes i l'havíem d'esperar una mica? O Mtre. Pere, amb els mostatxos caragolats, que semblaven emmidonats, que venia aferat a un grandios covo d'alatxa? O Madò Miquela, que arribava amb una descomunal senalla d'hortalissa, com cada dissabte? O Na Rosa, fresca i falaguera com una titina, que no acabava mai d'empliar-se, per anar a comprar-se unes sabates noves, perquè havia d'anar a noces...? Tot això eren motius més que raonables. I era ben clar que havíem d'esperar que hi fóssim tots?

D'aquesta manera el nostre familiar feia i desfeia el camí, que hi ha entre S'Arenal i Can Pastilla, tres pics cada dia. A l'arribada a Can Pastilla el pasatge i la mercaderia havia de transbordar als esmentats tramvies elèctrics, que en teoria ens havien d'esperar per dur-nos a Ciutat. Deim això, perquè, a voltes, segons l'humor del tramviari, ens feien la mala jugada de partir quan al nostre trenet sols li mancaven cent metres per arribar. Aquest petit contratemps tampoc no ens girava massa el ventre, perquè ningú tenia massa pressa, i podíem optar entre el retornar a S'Arenal o esperar el pròxim tramvia, que arribaria tres hores més tard. L'amo del cafè de La Sirena tenia un bon cor, i ens deixava seure a tots dins el seu establiment, mentre preguéssim un cafè o una copa de suc.

Perquè vegeu com era de familiar el nostre trenet, us diré que el conductor es prenía el dret, desiara, d'aturar la maquinària, per botar i arribar fins a l'aigua —unes vint passes només— d'on arrellegava uns quants tions o branques, que el temporal havia tirat damunt l'arena. Ell necessitava llenya per encendre el foc per fer el sopar i per escalfar-se les vetllades d'hivern. En feia un feix, el fermava i, a peu segur i amb parsimònia patriarcal, retornava al vagó. La col·locava en el lloc que manco estorbàs al pasatge. I llavors, a tot gas, per rescabalar el temps perdut, tornàvem partir... Creis-me: si un dia teníeu pressa, era millor partir a peu...!

I com que en aquest món tot té la fi, s'acabava el viatge i la tertúlia familiar dins el nostre trenet. Havíem arribat bé, sans, i sense novetats a S'Arenal, a les cotxeries, que es trobaven davant l'actual Club Nàutic. Ja hem dit que S'Arenal tenia dues o tres gradades de casetes, unes mirant a la mar i les altres afilerades al carrer de sant Cristòfol. El poblet tenia tres cafès: Can Lluc, Cas Baster, Ca n'Espirall, on, els vespres, els pescadors hi jugaven a cartes, buidant uns quants tassons d'aiguardent. Ca Na Grina era cafè i botiga. I Ca Sa Poblara estanc i cafè. Tots ells a l'esmentat carrer de sant Cristòfol. Fins i tot els arenalers tenien una fabriqueta de fer electricitat, petitona, perquè no necessitaven gaire quilovats.

Les cases semblaven fetes totes amb el mateix patró: una ampla porxada, sostinguda per unes gruixades pilastres de marès —S'Arenal n'era molt ric— com encara es poden veure a la part alta de la

població... Una graciosa i petitona església de marès, dedicada a la Mare de Déu, i el convent de les Monges de la Caritat...! Així era S'Arenal de fa cinquanta anys! Res de gratacels, que escarrinxen la panxa de les nuvolades i que han empetitit els carrers —l'Ajuntament de Lluçmajor, d'aquelles saons, bé es mereix un diploma solemniat d'ineptitud per haver aprovat aquestes mastodòntiques construccions—res d'hotels ni restaurants, res de sales de festes ni rètols lluminosos... S'Arenal era llavors un lloc de pau i de serenor...!

El motiu del nostre viatge és l'acompanyar-vos a la fàbrica de pebre bord, que es trobava a l'esquerra del dit carrer de sant Cristòfol, un poc passat l'església. En ella hi treballaren per espai de molts d'anys Mestre Antoni Contestí, i la seva esposa, de caràcter ben pastat i generós. Els dos esposos ja fa anys tanquen la factoria i ara viuen a què feliçment la tercera edat...

Aquesta fàbrica —comença dient-nos Mestre Antoni— ara té setanta anys. En un principi la duia el meu sogre, Damià Cardell, de Lluçmajor. Aquí hi hem treballat fins que la tancàrem, l'any 1965. El nostre ofici és molt antic i està estès per tot arreu. En temps primer es deia Especier, i Especier som encara ara, malda-ment hi entren totes aquelles substàncies aromàtiques, generalment vegetals, que s'empren a la cuina per condimentar els aliments, com són la canyella, el clau, el safrà, la nou moscada, i en el nostre cas el pebre.

Antigament —segueix dient-nos— també es deien Adroguers i Adrogueria era l'establiment on es venien les espècies. Avui en dia a les Drogueries venen de tot, des de detergents a màquines de retratar. El concepte, amb els anys, s'ha capgirat totalment. He dit més amunt que aquesta casta d'indústries estava estesa per molts de punts de la nostra geografia. Sense anar més enfora, a Lluçmajor n'he conegudes cinc. N'he vistes a Randa, a Pòrtol, a Santa Maria, a Ciutat mateix, devora el Puig de Sant Pere. Actualment una factoria molt important és la de Sant Jordi, que treballa molt bé. Fan un pebre bord molt bo. Millor que el que duen de la península...

El procediment que seguïem, no era gaire complicat: Compràvem els pebres, quan eren vermells. Els enfilàvem i en fèiem penjols que els posàvem a les parets de la casa, al sol, perquè se secassin. A finals d'estiu encara en podeu veure —d'aquests enfilalls— a Santa Maria, a Pòrtol i a altres bandes. Com que els pebres maduren per un igual, a vegades en dúiem tres-cents o quatre-cents quintars, que havíem de secar allà on fos: en el terrat mateix, en el camp de futbol, en el camp veinat, etc.

Una volta secats, els llevàvem els capolls i els xapàvem, perquè fossim més bons de torrar. A la primera ho fèiem a mà, però després tot ja ho teníem mecanitzat. Els enforjàvem, per torrar-los i tornaven com a vidre, molt trencadissos. Llavors els passàvem per una màquina, que els capolava i els convertia en polsim. Finalment sols mancava cendre'l.

L'elaboració ens omplia poc més poc manco dos mesos, a final d'estiu. En un principi la cuita ens durava unes vint-i-quatre hores. A la darrera just n'empràven dotze. Ja us he dit que els pebres s'han de coure, han de perdre el 85% d'aigua, que duen. Normalment de vuit quintars de pebres, comprats als horts, en trèiem un quintar de pebre bord. En temps primer el quintar de pebre el pagava a l'hortolà a 10 ptes. —ara 10 ptes. no basten per fer un mal trempo— i solien vendre el pebre mòlt a 2 ptes. el quilo.

Com que aquesta feina no era d'homes, venien un estol de dones i uns quants pollastrells, que les famílies enviaven perquè, almanco, es guanyassin el berenar. Les dones anavan a escarada i solien cobrar 30 cms. per senalla. I se'n duien un bon jornal. Era costum entre els nostres menestrals, que les casades xapaven els pebres covents, mentre que les fadrines arreglaven els dolços.

La feina ensenya. I a mi m'ensenyà. En un principi torrava els pebres en el forn de coure el pa. I és clar, la cosa retia molt poc. Només hi cabien dues o tres senallades. Llavors vaig idear unes estufes, que me donaren molt bon resultat. Vaig construir uns depòsits, que tenien uns tres metres quadrats, on hi posava tres estufes a tot gas. El trespol era de

pedra de Santanyí i m'anava de lo millor. El forn tenia uns carrerans, per on hi passava la flamarada, com si es tractés d'un serpenti. A un metre del trespol hi tenia un retxat de ferro, i damunt hi col·locava fins a vint-i-sis senallades de pebres, per torrar. Es clar que la cosa ja me retia més. El secret era que les parets i el trespol fossin brescades, per absorbir la humitat. I per a això el marès fi era el que em donava més bon resultat...

No tots els pebres, que crien els hortolans, serveixen per fer el pebre mòlt. Perquè de pebres n'hi ha una gran varietat: Tenim el **pebre vidriat o envidriat**, que és el més conegut, que és verd o vermell segons la maduració. Hi ha el **pebre covent**, que pica ferm; llavors ve el **pebre dolç**; a Menorca tenen el **pebre de banyeta**; a Mallorca hi ha el **pebre de cirereta**; a Lluçmajor i a Sencelles el **pebre de llengueta**, que cou com un dimoni; el **pebre de banya de cabra** és més llarg que el de cirereta i just cou un poc; el **pebre bord**, gros i llarguet, que acaba en punta i també cou un poc; a Manacor tenen el **pebre de flameta de llum** i a Petra el **pebre negrós o fosc**, que és molt surenc; el **pebre d'Oriola** és molt estimat en el comerç; a Mancor i a Sòller hi havia el **pebre de quatre cantons o cornalons**, que era un poc blanquinós; a la banda de Manacor hi havia també el **pebre de la reina**, redonenc i gruixat; a Sant Joan el **pebre-domàtiga**, ample i curtet, que se sol emprar per envinagar; hi havia també el **pebre-de-tap-de-curti**, que és el que empràvem per moldre i fer el pebre bord... I és ben segur que me n'hauran passats alguns per alt, perquè ja veis que n'hi ha de moltes de castes...

De pebre, en polsim, també en el comerç en trobareu de diferents castes: Hi ha el **pebre covent**, el **pebre bord**, que pot coure o no coure, el **pebre vermei i roig**, que té el color molt encès, el **pebre bo**, que el duen de Singapur. Ve d'una llavoreta negrosa i redonca, que serveix per a condimentar els aliments, i fins i tot per posar enmig de la roba perquè aquesta no s'arni... Les arnes i tot en fugen...!

JOAN LLABRÉS I RAMIS

XARXA CULTURAL S. A.

Una colla de serveis culturals a ca vostra

Adheriu-vos-hi: c/. Ample, 35. Barcelona - 2

Bartomeu Ensenyat

El pastor

*Es Pastors menen ses guardes
a ses pletes i boals,
abeurant-les de passada
dins els gorgs dels seregaís.*

Jo el record com si fos ara. Per aquell dret i llarg camí, de molt lluny el vàiem acostar-se amb sa guarda, que duia a pasturar a un coster mig sembrat mig ermàs. Encara avui, com si el ves: Dret, enmig del camí, cobertes ses espatles amb una pellissa vella de pell de cabra que ja havia perdut el pèl; bastó en mà i sarró al costat; bassetja enrevoltada a sa cintura cara ruosa i curtida pel temps, amb el cap cobert per un capell d'amples ales d'on sortien a l'aguait els cabells en desordre. Amb quina gravetat reial, el mateix que un capità davant les seves tropes, anava dret davant sa guarda. El so de ses potades i dels picarols, es mesclaven amb les del pastor qui, davant davant entonava cants plens de melangia, o del seu fabiol sortien melosos aires plens de goig de pagesia.

*Si un dia a posta de sol
dins la montanya te'n vas,
en el pastor trobaràs
que canta o sona el fabiol.*

El ca de bestiar que a tot arreu el seguia, anava i venia responent intelligentment qualsevol ordre, xiulet o senya del pastor. En Ramell, que per aquest nom responia, era el ca del nostre pastor, que cuidava amb gran esment de tenir reduïda la guarda dins els límits que abans li havia ensenyat el seu amo. Atent i vigilant, aquest ca, era capaç de fer passar sa guarda pel mig d'un petit camí o carrerany, entre dues fileres de blat tendre, sens que cap ovella s'atrevis a espipellar cap bri.

En Ramell, era un feel company del nostre pastor guardant amb tot zel la guarda i, confiat, aquest, podia entregar-se amb gran fruïció a la dolça poesia de la seva música.

*Darrera zots i cabrides
toca lo dolç instrument,
alegrant a qui el sent
amb melodies sentides.*

Jo encara ara, el tenc present. Com si el ves: assegut en aquella pedra fitera mentre sa guarda tranquil·lament pasturava sota els ulls atents i vigilants d'En Ramell.

Des d'alluny sentíem al pastor que, amb veu familiar i agradosa parlava als seus animals. Era de veure el domini que tenia adquirit sobre els components de la guarda, que obeïen just la seua veu; reprement i fent tornar enrera l'ovella que s'allunyàs o volgués separar-se de la guarda.

Moltes vegades, els nins dels entorns, ens acostàvem al pastor, i ell, acceptava la nostra companyia. Amb to dolç i, suau, ens contava historietes, rondalles, fets i dits; nosaltres ens hi embadalíem i, molt atents, l'escoltàvem. Ens causava una gran admiració, considerant aquell home de gran saviesa, com un pou de ciència ja que era capaç de recitar-nos amb la seva prodigiosa memòria: glosades i codolades llarguíssimes, endevinalles, rondaies i anjmades historietes basades en fets bíblics o llegendaris.

El que també ens cridava l'atenció del pastor, era quan s'armava de bassetja i començava a voltejar-la. Ben oberts els ulls i les orelles, seguíem i escoltàvem amb gran atenció, el brunzir dels macs que llançava i, compro-

Dib. de F. Salvà de l'Alipassa

vàvem admirats la caiguda de la pedra, sempre encertant el seu punt de destí.

Aquest era el brau pastor, hereu legítim de la fona amb què els nostres llegendaris avantpassats es cobriren de glòria, lluitant coratjosament com a mercenaris en les avantguardes dels exèrcits d'Anníbal.

A vegades també, podíem veure el pastor que es tomava damunt la verda herba i es dormia amb el so dels picarols, la remor de les fulles, el piular dels ocells i el so llunyà de les campanes.

Quan la frescor de l'aurora feia reviuire les seques herbes, deixava que les ovelles es poguessin moure i pasturar amb tota llibertat. Ell, sabia molt bé emperò, que una menjada igualada i en massa abundor, exposava les ovelles a sofrir una forta pressió de sang, i sabia també, que, per evitar altres mals, no era bo deixar-les menjar herbes humides o roades.

A les ovelles que menaven anyells, els deixava pasturar per dins el sementer de civada i, tot al contrari, a ses «bassives», els obligava a trescar per dins s'ermàs perquè se cercassin quelcom pel seu sustent.

El nostre pastor, tenia coneixements pràctics, bastant elevats; era un expert botànic per conèixer i saber cercar els llocs on creixien les petites herbes i els tendres brots per als seus petits anyells, així com també prevenir que la guarda menjàs herbes indigestes.

Hi ha qui diu que «els pastors pixen d'ajaguts» volent amb això dir que són uns ganduls; emperò per dir la veritat, el cert és que, dins la seva aparent calma, despleguen la seva activitat, atents sempre als components de la guarda i complint en tot moment el seu treball amb una quasi immobilitat del seu cos.

El pastor, és un fervent enamorat de la Natura. En la seva fantasiosa imaginació, gaudia amb gran plaer de

les sortides i postes del sol i en les nits estelades s'extasiava mirant l'ample firmament ple de milers d'estrelles, ulls vigilants i amigues inseparables del pastor solitari amb les quals establia familiar diàleg ja que a totes les coneixia pel seu nom i en gran justesa les recitava en glosada:

*Conec els Deiols, els Ferrors,
s'Estel de Sa Tramontana.
Es Gra d'Ordi, Ses Cabrelles,
Sa Carrera de Sant Jaume;
Els ulls de Santa Llucia
i el llit de la Verge Santa.
Conec S'Estel d'Es Bovers,
Ses Tres Maries, Sa Guarda,
dels Deiols, Sa d'Es Forquers.
Es Carretó des Set Freres.
Sa Cadira de Sant Pere,
Sa Creu i S'Estel de s'Auba.*

La feina del pastor, no solament requereix la força física, sinó també l'exigència d'esser un gran expert en la prevenció o lluita de les inclemències de la vida a l'aire lliure, per tal motiu coneixia també pel seu nom: El dels núvols en desordre, el dels núvols agrupats, el de les boires i calitges, el de les Serenes i de les roades, de les pluges, de les tempestes, dels trons i dels llamps. Ell assegurava, que ses «Bubotes», és a dir: Ses nuvolades negres i espeses congriaven les tempestes. En veure el «Senyal d'En Tarrassa» ja era segur que plouria i, altra sentència eloqüent era aquella que deia:

*Es Puig de Randa, duu capell?
idò és senyal que plourà,
i si no te vols banyar,
pastoret, guarda sa pell.*

Pronosticar el temps, per ell era cosa molt sabuda i per això no es cansava d'afirmar:

*Conec es temps que ha de fer
sols donant una mirada
i poder veure els níquils:
Els que mos duen més aigua
són sempre: Es Braç de Sant Joan.
En Jordà, Ses Dones Males,
Es Fadrins de Santanyi,
Sa Cobertora de Randa,
En Jonoi, En Peretjal,
Sa Massota, En Botifarra,
Es Capell de Galatzó,
Se Ciutat de Troia
i d'altres...*

Ara bé, si l'any es presentava ploguer, per molts pronòstics i previsions; per molt també que s'abrigàs, l'aigua arribava a travessar-li la pell i remui com una sopa no era estrany que exclamàs:

*Un any dins Sa Corema,
Es Març sa posà ploguer,
pastor hi va haver que tragué
bolets per damunt s'esquena.*

De res sentia temor; la pau s'arredossava dins el seu cor, la tranquil·litat del seu esperit respirava ampla dins ell. Estava exercitat a lluitar per dins les valls i costers amb el brunzir de les tempestes i el xiular de les ventades. Molt bé ho diu la cançó:

*Pastoret d'on vens?
De la muntanya, de la muntanya,
Pastoret d'on vens?
De la muntanya de veure el temps.
Quin temps fa?
Plou i neva, plou i neva.
Quin temps fa?
Plou i neva per allà.*

Dins les gents del poble existeix la creença que els pastors tenen la virtut de fer-se invisibles, de saber apagar el foc sense aigua, el do de saber fer or, d'endevenir els pensaments dels altres i que posseeixen infinitat de fórmules màgiques contra tota malaltia, enemedes de saber curar amb oracions, grans de sal, o esquits d'aigua beneïda tot mal; el cert és emperò, que el nostre pastor

era un hàbil menescal, ja que sabia curar ferides a les ovelles o anyells, que untava d'una mescla feta amb oli, saïm, sofre i almagre després de la tosa; sabia treure vespres i prevenir la inoculació dels virones produïts pels pics de les mosques vironeres.

A voltes, també, cal dir-ho, creient-se hàbil per la cura dels animals, volia aplicar la seua experiència en la cura de les persones erigint-se sanador i realitzant meravelloses cures sense intervenció de metges.

Com és de suposar, el pastor té les seues virtuts i, com tots, els seus defectes. Té afalagadors i també els seus enemics. No oblidem que les lluites i rancors entre els pastors i els agricultors, es remunten als temps bíblics. De tots és coneguda la mort de N'Abel pel seu germà Cain; agricultor un i pastor l'altre. La causa des de l'antigor, només és una, i sempre la mateixa: L'agricultor es sedentari, sembra dins el seu terreny i cull i viu del producte que cull amb la seua suor. El pastor de vida nòmada, no sol esser massa estricte en respectar els límits de pasturatge; menant sa guarda d'un lloc a l'altre, al més petit oblit, no podrà evitar que les seves ovelles espipellegin i facin tala, dins els sembrats. En tal cas, no hi valen els crits, les pedrades ni l'acabussada del ca; les ovelles són molt caparrudes, i encara que en poc temps pugui reduir-les cap a la guarda, el mal ja estarà fet: el sembrat acusarà molt clarament la segada de brins i espigues pertot on hagen pogut arribar les ovelles. Ara bé, no us atrevigueu jamai, a acusar al pastor que les seues ovelles us han fet tala. Amb tots els juraments us ho negaran i no en treureu blat ni trallat; ja ho diu bé la cançó:

*Tots es pastors i cabrers
de bondat no en tenen gota,
quan s'han menjada sa Rota,
neguen com a carreters.*

Havem de reconèixer que el conrador, té certa raó quant al comportament i maleficència dels pastors; emperò, amb tot i els defectes que pugui tenir, no es pot negar que generalment dins les gents del poble, el pastor gaudeix d'un gran prestigi i admiració; de segur que la coneguda rondaia *La flor Romanial* pot haver contribuït a tal enaltiment. La personalitat i bonhomia del pastor queda ben patent dins la lletra de la cançó:

*Oh pastor, lo bon pastor,
tu em toques i no em fas mal,
m'enterraren dins l'arena
per la «flor romanial».*

El tracte o compromís existent entre l'amo de la guarda i el pastor, des de temps immemorial, sol esser bastant avantatjós i favoregut per aquest, ja que, depèn del pastor, la ruïna o prosperitat del pagès.

El pastor és un ser privilegiat i està tractat amb tot respecte per part de l'amo. A l'hora del menjar, també rep aquest, a part dels altres missatges:

*Si que ho serà ben respectat
es pastoret molta estona,
se dirà que Déu li dóna
un viure tan recreat.*

Quan és a les cases, fa el seu treball, però quan a ell li sembla, i a la seva idea. Fora de sa païssa, solament ajuda a pastar la farina i a coure el pa necessari per la casa, i,

*No li fan morros, ni celles,
ni li diuen si en fa poca,
perquè, en quant a ses ovelles,
ell ja sap lo que li toca.*

Quantes i quantes coses més, podríem dir sobre la vida del pastor; però i per no allargar massa, deixarem de part per una altra ocasió el tondre, el munyir i el formatjar. Ara bé, abans d'acabar, no resistim el donar a conèixer una de les moltes anècdotes que, sobre la vida del pastor havem recollit, la qual fa referència i dóna testimoni de l'aformació que hem fet, que els pastors coneixen per la fesonomia i pel seu nom, les ovelles de la seva guarda.

El pastor de Ca'n Maiet, tenia al seu esment, una guarda d'ovelles de vuitanta-sis caps; en certa ocasió, se n'adonà que li faltaven nou animals. Acompanyat del seu ca, recorregué per tots els veinats de l'entorn, pensant poder localitzar les ovelles desaparegudes. Després de dos dies d'infructuosos esforços, decepcionat, cansat i retut perdé tota esperança. Sospitant, que algun atrevit, les hi hagués volgut fer bordes, se n'anà cap a la Vila a donar part a l'Autoritat. Passà un més, en passaren dos, i no rebé noves, ni notícies.

Un dissabte, al capvespre, anant de camí, cap al seu poble —on una feina familiar l'obligava—, abans d'arribar allà veié una nombrosa guarda d'ovelles que pasturava dins una gran tanca de ferratge. De sobte!, s'estremordí tot el seu cos, creient haver sentit belar «Na Virada» nom d'una de les ovelles que li mancaven; sens pensar-s'ho gaire, el nostre pastor, pegà uns quants bels, iguals, als que acostumava donar als seus animals, per agrupar sa guarda; i quina seria la seu sorpresa quan pogué comprovar que el seu belar, era correspost per una sèrie d'animals que separant-se de la guarda, se'n venien cap a él.

Ja no pogué pus. Ple de goig i satisfacció, començà a cridar: Rotgeta!, Virada!, Coloma!, Beneta!, Caluixa!, etc. ja que a totes les reconegué a mesura que s'anaven acostant. Li pegà foc dins ses sabates i amb un: Ara tornaré! s'acomiadà de les ovelles. Com un mal llamp, partí corrents de cap al poble, on denuncià el cas, davant l'Autoritat. La comprovació del robatori i del lladre, per part d'aquesta, no oferí el més petit dubte.

El nostre pastor, recobrà les seves ovelles i el lladre, va esser jutjat i empresonat.

Damunt tot el que havem dit dels pastors no creim aventurat, doncs, afirmar, que aquests, no són com algunes gents puguen creure. No podem negar-los que posseeixen una certa superioritat damunt els altres pagesos i que, amb el tracte i llenguatge, pot ser, siguin més humans, més expressius, i si cal, més educats.

Es creença que, degut a la seva infantessa contemplativa, desenrotllen prematurament les seves facultats intel·lectuals. Entre ells, després d'haver estat humils pastors, han sorgit grans artistes pintors i, de segur és perquè des de la més tendra infantesa han pogut inspirar-se dins la majestuosa bellesa de la Mare Natura.

La soletat augmenta en ells, la facultat del pensament i, sobretot, dins la muntanya, on viuen a voltes setmanes i setmanes, sens veure altre ser humà.

El Rei David, el Papa Sixte V, i molts d'altres homes il·lustres, començaren les seves vides, fent vida de pastors.

I, després de tot quan havem escrit, sols direm per acabar:

*Quina vida tan feliç
que és la vida del pastor!
No sé per quina raó...
jo de fer-m'hi, gens en fris.*

BARTOMEU ENSENYAT

Bibliografía poètica i folklòrica del P. Francesc Bonafè (1929-59)

per J. Miralles

El P. Francesc Bonafè i Barceló nasqué a Biniamar l'any 1908. Aquí mateix cursa els estudis primaris, i el 1922 passa el semanari vell de Palma, fins al 1925, per a estudiar la carrera de sacerdot. Aquest darrer any deixa el seminari i ingressa en la congregació dels Sagrats Cors a La Real. Més tard resideix a Sant Honorat per a fer el noviciat. L'any 1934 canta missa nova al monestir de La Real. A partir del 1935 fins ara ha anat alternant el seu estatge entre Sant Honorat, Lluc, Sóller i Palma. A principis dels anys 60 comença la seva tasca com a botànic. Recordem la seva magna obra **Flora de Mallorca** (Palma 1977-80) en quatre volums, més que suficient perquè passi a la posteritat com a un dels botànics més importants del país. Però, a més, el P. Bonafè ha polsat encara una altra corda, la de poeta culte i de recollector de poesia popular i folklòric en general. La mateixa lectura dels títols fa possible esbrinar les inquietuds del P. Bonafè i els trets fonamentals del seu caràcter: l'amor a la natura i a Déu des d'una òptica panteista, un cert esperit místic i somiador, etc. Voldriem, amb la publicació d'aquestes notes, contribuir de qualque manera, a homenatjar el nostre estimat compatriota.

BIBLIOGRAFIA

La primera poesia publicada és **El salt de Son Forteza**, a «Palaestra» revisteta de curta durada del monestir de La Real (1929).

A «Lluch» ha anat publicant:

Folklore mallorquí de la Passió (marzo, 1933), 8 pàgines.

Entre la vinya i el fenollar (julio, 1936), 2 pp.

1941

Flores hagiogràfiques (enero) 2 pp.

Flores hagiogràfiques (febrero) 2 pp.

Flores hagiogràfiques (marzo-abril) 3 pp.

Flores hagiogràfiques (mayo) 2 pp.

Lluch en la Musa popular (mayo) 2 pp.

Lluch en la Musa popular (junio) 2 pp.

Crònica de Lluch (junio), 2 pp.

Lluch en la Musa popular (julio), 2 pp.

Crònica (julio), 2 pp.

Lluch en la Musa popular (agosto), 2 pp.

Crònica (agosto), 2 pp.

Lluch en la Musa popular (septiembre), 2 pp.

Crònica (septiembre), 2 pp.

Un juglar de Nuestra Señora (noviembre), 3 pp.

Por el cancionero de Navidad (diciembre), 4 pp.

1942

Por el cancionero de Navidad (enero), 3 pp.

La pasión de Cristo (febrero), 3 pp.

La pasión de Cristo (marzo), 6 pp.

Pater, pastor, pacifer (mayo), 1 p.

Año folklórico. Prólogo (junio), 3 pp.

Año folklórico. El tiempo. División del año (julio), 4 pp.

Año folklórico. Los meses. Enero (agosto-septiembre), 3 pp.

Año folklórico. Febrero (octubre), 2 pp.

Canciones a lo divino (noviembre), 2 pp.

Año folklórico. Marzo (noviembre), 2 pp.

Año folklórico. Abril y Mayo (diciembre), 4 pp.

1943

Año folklórico. Junio (enero), 1 p.

Año folklórico. Julio (febrero), 2 pp.

Año folklórico. Agosto-Septiembre (marzo), 2 pp.

Getsemaní (abril), 3 pp.

Año folklórico. Octubre-noviembre-diciembre (abril), 3 pp.

Año folklórico. XV. Los vientos (junio), 3 pp.

Año folklórico. XVI. La siega (julio), 5 pp.

Año folklórico. XVII. La trilla. XVIII. El higueral (agosto), 3 pp.

Glosario místico. Amigo y amado (octubre), 3 pp.

Año folklórico. XIX. Recolección de la aceituna. XX. Amos. XXXI. Rebaños y pastores (octubre), 3 pp.

Año folklórico. XXII. La siembra (noviembre), 3 pp.

Año folklórico. Liturgia. I. Prólogo. II. Esperanzas de Adviento (diciembre), 4 pp.

1944

Año folklórico litúrgico III. Encanto de Nochebuena. IV Lluc y sus Maitines (enero), 4 pp.

Año folklórico litúrgico. V. El carnaval. VI. La santa cuaresma (febrero), 4 pp.

Año folklórico litúrgico. VII. Domingo de Ramos (marzo), 4 pp.

Año folklórico litúrgico. VIII. Sábado de gloria (abril), 4 pp.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (junio), 2 pp.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (julio), 1 p.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (agosto), 3 pp.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (septiembre), 4 pp.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (octubre), 3 pp.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (noviembre), 3 pp.

Año folklórico litúrgico. Ciclo de los santos (diciembre), 4 pp.

1945

Canciones de cuna y villancicos (enero), 2 pp.

Canciones de cuna y villancicos (febrero), 4 pp.

Glosario místico (marzo), 2 pp.

Glosario místico (abril), 2 pp.

Glosario místico (mayo), 2 pp.

A Verdguer. Canto de amor (septiembre), 2 pp.

Glosario místico (octubre), 3 pp.

Glosa de la Inmaculada (diciembre), 4 pp.

1946

Folklore. Adivinanzas (enero), 4 pp.

Folklore. Adivinanzas (febrero), 4 pp.

Peònia borda, que sols creix a Mallorca i Cabrera
(vol. II de «Flora de Mallorca»)

- Folklore. Predios y fincas. Muntanyes, torrents i fonts** (marzo), 3 pp.
Folklore del regne animal. Moliners, caragols, indumentària (abril), 3 pp.
Folklore. Les matances. Cançons i dècimes desbaratades (mayo), 3 pp.
Folklore. Les matances. Cançons i dècimes desbaratades i altres herbes (junio), 2 pp.
Folklore. Altres herbes (julio), 3 pp.
Folklore. Del regne vegetal. Mort, judici, infern i glòria (agosto), 2 pp.
Perfumes del nardo de Claraval (septiembre), 4 pp.
Folklore. Adagis (octubre), 2 pp.
Folklore. Adagis (noviembre), 2 pp.
Folklore. Adagis (diciembre), 2 pp.

1947

- Suma de intrascendencias** (enero), 4 pp.
Suma de intrascendencias (febrero), 4 pp.
Suma de intrascendencias (marzo), 4 pp.
Suma de intrascendencias (abril), 2 pp.
Suma de intrascendencias (mayo), 4 pp.
Suma de intrascendencias (junio), 4 pp.
Glosario místico (julio), 2 pp.
Glosario místico (agosto), 2 pp.
Absorció (Poesia) (agosto), 2 pp.
Glosario místico (septiembre), 2 pp.
Glosario místico (octubre), 2 pp.
Glosario místico (noviembre), 2 pp.
Glosario místico (diciembre), 2 pp.

1948

- Glosario místico** (enero), 2 pp.
Glosario místico (Febrero), 2 pp.
Glosario místico (marzo), 2 pp.
Glosario místico (abril), 2 pp.
Evocación de Lourdes (mayo), 3 pp.
Amigos del Señor. Introducción. Joaquín y Ana (junio), 2 pp.
Amigos del Señor. Zacarías e Isabel. Unos pastores (julio), 2 pp.

1949

- Amigos del Señor. Los Magos. Los Santos Inocentes. Simeón y Ana** (marzo), 2 pp.
Amigos del Señor. San José (mayo), 2 pp.
Mariología y folklore (julio), 3 pp.
Mariología y folklore (agosto), 4 pp.
Mariología y folklore (septiembre), 3 pp.
Goigs a la Mare de Déu de Lluç (septiembre), 2 pp.
Mariología y folklore (octubre), 4 pp.
Mariología y folklore (noviembre), 4 pp.
Oración a la Inmaculada (diciembre), 1 p.

1950

- Mariología y folklore** (enero), 3 pp.
Mariología y folklore (febrero), 4 pp.
Amigos del Señor. IX. Juan el Bautista. X. Nicodemo. XI. José de Arimatea. XII. Dimas. XIII. Longinos (marzo), 3 pp.
Amigos del Señor. XIV. Lázaro. XV. Marta. XVI. María. XVII. Pecadora (abril), 3 pp.
Amigos del Señor. XVIII. María Magdalena. XIX. Otras mujeres (junio), 2 pp.
Amigos del Señor. XX. San Esteban, (julio), 2 pp.
La jerarquía celestial de los santos ángeles (octubre), 4 pp.
Guión asuncionista (noviembre), 2 pp.
Amigo y Amado. (LII, LIII, LV, LVII, LIX, LXI, LXIII) (noviembre) 3 pp.
Bumas y estrellas (diciembre), 2 pp.
Inmaculada (diciembre), 1 p.
Amigo y Amado. (LXV. LXVI. LXVII. LXIX. LXX. LXXI. LXXII) (diciembre), 3 pp.

1951

- In montibus praeurptis** (enero), 3 pp.
Glosario místico (marzo), 3 pp.
Glosario místico (abril), 2 pp.
Glosario místico (mayo), 2 pp.
Glosario místico (junio), 3 pp.
Mística ciudad de Dios (julio), 3 pp.
Mística ciudad de Dios (agosto), 2 pp.

1952

- Partículas eucarísticas** (enero), 2 pp.
Partículas eucarísticas (febrero), 3 pp.
Partículas eucarísticas (marzo), 2 pp.
Al setmanari «Sóller»
La jerarquía celestial de los santos ángeles (septiembre).
Otro vez otoño (octubre).
En la fiesta de Cristo Rey (Octubre).
Todos los santos (31 octubre).
A la Inmaculada (6 diciembre).
Por el cancionero de Navidad (27 diciembre).
Díptic claustral (28 noviembre).

«Lluç» (1953)

- Lucièrnagas** (febrero), 1 p.
Lucièrnagas (marzo), 1 p.
Lucièrnagas (abril), 1 p.
Lucièrnagas (mayo), 1 p.
Lucièrnagas (junio), 1 p.
Lucièrnagas (julio-agosto), 1 p.
Flores de María (octubre), 4 pp.

Flores de María (noviembre), 3 pp.
Flores de María (diciembre), 2 pp.
 [Traducció castellana del llibre **Flors de Maria** de Verdaguer].

«Sóller»

Por el cancionero de Navidad (3 enero).
A Damián Canals Pougén (14 febrero).
Victimae Paschali laudes (abril).
In montibus praeruptis (14 agosto).
Lluch y sus maitines (24 diciembre).

«Ecos de Sóller»

Lluch en la musa popular (mayo).
Lluch en la musa popular.
Tierra y cielo. Anhels (14 noviembre).
Tierra y cielo. Anhels (noviembre).
Tierra y cielo. Anhels (noviembre).
Tierra y cielo. Brumas y estrellas (5 diciembre).
Tierra y cielo. El villancico de una enferma (diciembre).
 Al mateix any es fa tirada a part de **Lluch en la musa popular**.

1954

«Lluch»

Flores de María (enero), 2 pp.
Flores de María (febrero), 2 pp.
Flores de María (marzo), 2 pp.
Flores de María (abril), 2 pp.
Flores de María (mayo), 2 pp.
Flores de María (junio), 2 pp.
Flores de María (julio), 2 pp.
A la Mare de Déu de Lluch (premi «Diari de Mallorca») (julio), 2 pp.
Flores de María (agosto-setiembre), 2 pp.
Flores de María (octubre), 2 pp.
Flores de María (noviembre), 1 p.
Flores de María (diciembre), 2 pp.

«Ecos de Sóller»

A don Jerónimo Pons.
Tierra y cielo. Anhels.
Tierra y cielo. Anhels.
Tierra y cielo. Anhels.
Tierra y cielo. Anhels.
Tierra y cielo. Anhels.
Tierra y cielo. Anhels.
Tierra y cielo. Entre la vinya i el fenollar.
Tierra y cielo. De bot com gacela darrera l'Amor.

1955

Una alondra que se fue «Sóller» (12 marzo de 1955).
 Epileg de l'**Olla poètica** de Francisca Alcover Morell (Sóller MCMLV), pàgs. 199-204.

«Lluc»

Flores de María (enero), 2 pp.
Flores de María (febrero), 2 pp.
Flores de María (marzo), 2 pp.
Victimae Paschali laudes (abril), 3 pp.
Flores de María (mayo), 2 pp.
Flores de María (junio), 1 p.

1957

«Lluc» i «Reinarán»

Litúrgicas florecillas del mes (enero), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (febrero), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (marzo), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (abril), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (mayo), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (junio), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (julio), 2 pp.
Litúrgicas florecillas del mes (agosto), 2 pp.

Litúrgicas florecillas del mes (septiembre), 2 pp.

Litúrgicas florecillas del mes (octubre), 2 pp.

Litúrgicas florecillas del mes (noviembre), 2 pp.

Litúrgicas florecillas del mes (diciembre), 2 pp.

El mateix any (15 de juny) començà la publicació, a «Sóller», del **Año folklórico**, que ja havia publicat a «Lluch».

1958

«Lluch»

Inmaculada (diciembre), 2 pp.

1959

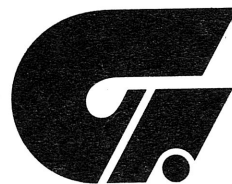
«Lluch»

A la buena memoria del muy Rdo. P. Lorenzo Rotger M. SS. CC. (noviembre), 6 pp.

Als anys 1960-1961 publica, encara, alguns poemes a «Sóller», es lliura de ple a la tasca de botànic.

A més d'això té, inèdit, un **Diccionari de folklore de Mallorca**, de 580 folis holandesos escrits a un sol espai, amb 2516 paraules comentades des del punt de vista folklòric, amb inclusió de cançons, i adagis i modismes relacionats amb cada una d'aquestes paraules. Citem, encara, la traducció al castellà de tota l'obra poètica de Verdaguer (16 plagues amb una biografia del poeta).

JOAN MIRALLES I MONSERRAT
 Mallorca, 13 de juny del 1980

TALLER GRÀFIC

RAMON

**Una impremta
 per a la nostra cultura**

TIPOGRAFIA I OFFSET

Balmes, 39 Tel. 25 44 32 Palma

Un Congrés extraordinari

La setmana de Pasqua, del 7 al 12 d'abril, s'ha celebrat a Ciutat el XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques, que ha reunit a la nostra illa més de vuitcents filòlegs romanistes —molts d'ells professors d'Universitat— procedents de trenta-sis països d'Europa i Amèrica, i fins i tot alguns d'Àfrica central i un del Japó.

Es tractava d'una gran assemblea d'especialistes en l'estudi i ensenyament de les llengües romàniques o neolatines, que es repeteix cada tres anys, sempre a una localitat diferent, sota els auspicis de la «Société de Linguistique Romane» (associació internacional que reuneix els millors romanistes d'arreu del món).

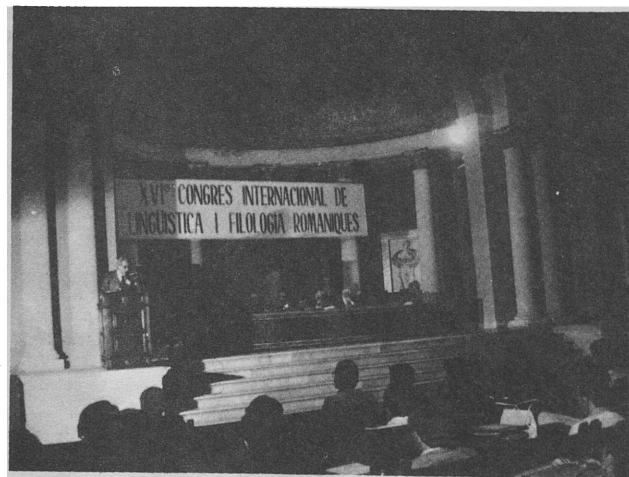
Després d'una interrupció produïda per la segona guerra mundial, l'any 1953 es va reprendre la celebració d'aquests congressos, a Barcelona, i amb gran èxit. Aquell VII congrés barceloní fou seguit dels de Florència, Lisboa, Estrasburg, Madrid, Bucarest, Quèbec, Nàpols i Rio de Janeiro. Cada tres anys es decideix el lloc on se celebrarà el congrés venidor, i en el de la ciutat brasilenya (1977) va ésser elegida Palma de Mallorca com a seu del congrés XVI. Es tracta, per tant, d'una tradició ben arrelada, mantinguda per la presència reiterada de lingüistes dels quatre continents, que troben en aquestes reunions periòdiques una bona oportunitat per a fructuosos contactes personals i tècnics.

El congrés d'enguany, ha estat organitzat per la Càtedra Ramon Llull de l'Estudi General Lulhià de Mallorca. L'ha presidit el doctor Manuel Alvar, catedràtic de la Universitat de Madrid, membre de la «Real Academia Española» i que en el darrer trienni era president de la «Société de Linguistique Romane». L'organització ha estat a càrrec d'un comitè del qual era president el Dr. Badia Margarit i vice-president Francesc de B. Moll; la secretària tècnica era n'Aina Moll i el secretari administratiu en Gabriel Rabassa Oliver. Els vocals eren professors de les dues universitats de Barcelona i de la de Palma de Mallorca.

El comitè de patronat estava constituït pels ministres d'Afers Exteriors, de Cultura i d'Universitats, el governador civil de les Balears, el president del Consell General Interinsular, el conseller de Cultura i Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, els rectors de les dues Universitats barcelonines, el president de la Comissió Gestora de la Universitat de Palma, la Fundació Joan March, la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de les Balears, la Caixa d'Estalvis de Catalunya, la de Pensions per a la Velleja, la Banca Catalana, el Banc de Crèdit Balear i el Foment del Turisme de les Balears.

Les sessions del Congrés s'han tingut en el Palau de Congressos i en algunes dependències del Poble Espanyol de la Ciutat de Mallorca. Els actes acadèmics han consistit en quatre conferències plenàries, sis taules rodones i més de trenta sessions ordinàries de treball per seccions. La temàtica de les conferències i comunicacions presentades era molt extensa: es referia no sols a les llengües romàniques de gran àrea geogràfica (castellà, francès, italià, portuguès), sinó a les parlades per minories ètniques o culturals, com el català, el sard, l'occità, etc.

Naturalment, per a Mallorca tenien un interès especialíssim les conferències i comunicacions referents al català. Aquest interès es va veure correspost per les dissertacions de diferents congressistes espanyols i estrangers. Precisament la primera de les taules rodones va versar sobre el present i l'esdevenidor de la llengua catalana, a càr-

rec dels doctors Badia Margarit (de Barcelona), Kremnitz (de Münster), Pitarch (de València) i Wandruzka (de Salzburg). Les comunicacions sobre tema català pasaren de trenta.

Al final de la taula rodona sobre el català va ser aprovat unànimement un document que proclama la unitat de la llengua catalana i la necessitat de salvaguardar aquesta identitat idiomàtica perquè el català pugui sobreviure com a llengua de cultura. Un document en el mateix sentit, donant el crit d'alerta contra els actuals intents de segregació del valencià, va ser signat per una quarentena de professors estrangers, especialistes altament qualificats en la matèria. I nombrosos lingüistes entrevistats en la premsa mallorquina exposaren els seus punts de vista sobre el tema. Després de tantes manifestacions de les grans autoritats científiques i neutrals, serà difícil defensar posicions disgregadores, perquè la ignorància sobre la qüestió ja no serà disculpable.

A més de la vàlua científica del Congrés, cal remarcar la seva importància de volum, o sia, de concurrència de participants. Els congressistes actius passaren de 800, nombre superior al de qualsevol dels congressos anteriors. Per aquesta aflluència multitudinària, l'organització va resultar molt laboriosa; però tothom estigué d'acord a reconèixer que havia estat duita amb gran eficàcia pel secretariat, en el qual participà un bon estol de joves professors i alumnes universitaris. Els congressistes de tots els països se n'anaren altament satisfets, tant de l'organització científica com dels aspectes socials: tracte exquisit, espectacles i excursions.

D'aquestes, la del dimecres va ser especialment elogiada: arribaren fins a Cala Murta de Formentor, on foren rebuts pel Sr. Ignasi Rotger i assistiren a un homenatge a Costa i Llobera; de tornada, s'aturaren a Lluc, on escoltaren amb fonda emoció el cant de la Sibilla, relíquia literària medieval conservada quasi exclusivament a Mallorca.

El dia que es publicaran les «Actes» del Congrés, o sia, el text de totes les lliçons i conferències amb les respectives discussions, podrà comprovar-se l'excel·lent qualitat d'aquesta gran assemblea científica que ha honorat la nostra illa en les vacances pasquals d'enguany.

L. M.

IV Curs de Música Coral i Pedagogia Musical

Una altra activitat de l'Obra Cultural de «la Caixa»

Com en anys anteriors l'OBRA CULTURAL DE «LA CAIXA» ha patrocinat el **IV CURS DE MÚSICA CORAL I PEDAGOGIA MUSICAL A LES BALEARS**, que tindrà lloc des 20 al 29 de juliol al col·legi de la Porciúncula de Ciutat.

Enguany han co-patrocinat aquesta iniciativa, de tanta transcendència per a la formació musical del nostre poble, el Consell general Interinsular, a través de la seva Conselleria de Cultura, i la Universitat de Palma de Mallorca.

«La Caixa» ha ofert 30 beques.

Com a matèries comuns s'han donat cant coral i tècnica vocal. Altres activitats han estat audicions comentades i vetlades musicals; el concert de fi de curs se celebrarà dia 29 de juliol al claustre de St. Francesc de Ciutat.

Entre les especialitats, cal esmentar aquestes: iniciació a la lectura musical; curs d'introducció al mètode del P. Ireneu Segarra —dirigit a persones que tinguin el primer curs de solfeig; primer curs del mètode del P. I. Segarra; cursos de direcció coral A i B; tècnica vocal.

La direcció del curs és a càrrec de Baltasar Bibiloni i Joan Company. Endemés d'aquests, són instructors Joan Cabero, Manuel Cabero, Francesc Crespí, M. Teresa Malagarriga, Montserrat Pueyo, Santiago Riera i Montserrat Sobrevies.

CANÇONER DE PEDAGOGIA MUSICAL

Sota el patrocini de l'OBRA INFANTIL DE «LA CAIXA», aquest llibret, a base de cançons i refranys de Mallorca, presenta 24 peces del nostre folklore popular. Una part duen acompanyament rítmic, altres amb instrumental Orff; hi ha cançons harmonitzades per a cors infantil i juvenils. El llibre acaba amb unes mostres de rítmica prosòdica.

Aquesta obra, nova en la producció musical mallorquina, d'enorme vàlua per conservar i promoure el tresor musical de la nostra cultura popular, ha estat preparat per Baltasar Bibiloni, i és un exponent i un fruit de tres obres educatives i musicals de L'OBRA CULTURAL DE «LA CAIXA», que són: «La Caixa» a les escoles, trobades de corals infantils i Cursos de música coral.

UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU

Per una universitat: catalana, popular i lliure dels Països Catalans. XIIena. convocatòria. PRADA, 18-28 d'Agost 1980.

Per demanar més informació i subscripcions:

CATALUNYA NORD:

PERPINYÀ: U.C.E. CENTRE DE DOCUMENTACIÓ CATALANA. Ajuntament de PERPINYÀ. Pça. de la Llotja. 66000

ILLES:

CIUTAT DE MALLORCA: OBRA CULTURAL BALEAR, C/ Impremta, 1 - Tel. (971) 22 32 99

PAÍS VALENCIÀ:

VALENCIA: SECRETARIAT PER A L'ENSENYAMENT DE L'IDIOMA. C/ Moratín, 15 - Tel. (96) 322 58 19

PRINCIPAT:

VIC: U.C.E., C/ Arquebisbe Alemany, 34. 1er. 1.ª Tel.: (93) 886 26 47. (Secretariat General).

BARCELONA: SECRETARIA U.C.E. - Ptege. de la Mercè, 3, 1er. 2.ª - Barna - 11. Tel. (93) 254 56 98. Feiners de 6 a 9 - diàbtes de 10 a 1.

OBERTA LA MATRICULA

Hi ha previst un sistema de beques: demanau informació!

PREU TOTAL: 12.500 Ptas.

En els diversos Secretariats de la U.C.E. a cadascun dels Països Catalans hi trobareu CARTELLS, PEGATINES, PROGRAMES I D'ALTRES MATERIALS DE PROPAGANDA per tal que pugueu portar al vostre barri, a la vostra Comarca i al vostre lloc la DIFUSIÓ DE LA NOSTRA ASSOCIACIÓ I DE LA UNIVERSITAT PRADA'80.

DISPOSAU-NE!

CINQUENES JORNADES INTERNACIONALS DEL CIEMEN

El «Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i Nacionals» (CIEMEN) convoca les seves quintes jornades internacionals que tindran per tema: COL·LABORACIONS ENTRE LES NACIONALITATS: ENSENYAMENT DE LA LLENGUA I MITJANS DE COMUNICACIÓ SOCIAL.

Unes jornades per conèixer plans d'estudi, sistemes pedagògics i escoles en diferents països per a la recuperació de les llengües nacionals;

Unes jornades d'intercanvi d'experiències i projectes en el camp informatiu i de reivindicació dels grans mitjans de comunicació negats a les nacions no emancipades;

Unes jornades per fomentar les relacions i la solidaritat entre les nacionalitats.

Amb la participació d'especialistes dels Països Catalans, bascos, valldostans, jueus, occitans, bretons, gal·les, quebequesos, flamencs, ucraïnesos...

LLOC: ABADIA DE CUIXÀ. 66500-PRADA DE CONFLENT. Estat Francès.

DATES: 18-24 D'AGOST DE 1980.

INFORMACIÓ I INSCRIPCIONS: CIEMEN ARIBAU, 15, 6, 15. BARCELONA, 11.

Premi per a estudis de Cooperatives a Mallorca

La Fundació «SERVEIS DE CULTURA PEL POBLE», amb local social a Ciutat, carrer del Mar n.º 6, 3er pis, anuncia la convocatòria de treballs d'investigació o d'estudi sobre el tema genèric COOPERATIVES DE TREBALLADORS A MALLORCA, centrat en algun dels següents camps:

- a) **Experiències històriques de Cooperatives obreres a Mallorca.**
- b) **Possibilitats i expectatives, a la Mallorca d'avui, de funcionament cooperatiu als sectors en crisi de la nostra indústria.**
- c) **Possibilitats i expectatives de Cooperatives en el camp de Mallorca.**

La present convocatòria es recolza en la normativa següent:

- 1.—La Fundació «Serveis de Cultura pel Poble» finançarà un màxim de tres projectes de treball, i la seva realització, amb 200.000.— pessetes per a cada un d'ells. Aquesta quantitat no podrà ser fraccionada però, si el Patronat no aprecia la qualitat suficient, podrà deixar de subvencionar cap dels treballs presentats.
- 2.—Els projectes hauran d'estar referits a les cooperatives en un nivell obrer o camperol.
- 3.—En igualtat de condicions científiques, el Patronat preferirà els treballs i projectes redactats en llengua catalana i en aquesta llengua seran publicats.
- 4.—El termini de presentació dels projectes acabarà dia 31 d'octubre de 1980.
- 5.—El termini per realitzar el projecte seleccionat finalitzarà dia 31 de desembre de 1981.
- 6.—Un grup d'especialistes avaluarà, segons criteris del Patronat, quan sigui l'hora, els projectes presentats. El Patronat de la Fundació, per la seva part, concedirà l'ajuda econòmica, abans esmentada, al projecte o projectes elegits.
- 7.—La Fundació podrà —si ho creu convenient— demanar algunes firmes que avalin el projecte presentat.
- 8.—La Fundació es reserva el dret de publicar tot o part de cada estudi subvencionat, durant tres anys des de la presentació del treball. Passat aquest temps, l'original no publicat tornarà a l'exclusiva propietat del seu autor.
- 9.—Els projectes s'enviaran o entregaran al local social de la Fundació.
- 10.—Els projectes no premiats podran ser retirats pels seus autors en el termini d'un mes des de l'anunci públic del resultat final de la present convocatòria.
- 11.—Les decisions del Patronat seran inapel·lables, podent declarar deserta la present convocatòria.

Ciutat, dia 30 de Juny de 1980
CARMEL BONNÍN
 secretari

Ciutat, agost-setembre 80

Som a les portes de les desenes serenates d'estiu, que ja són tradicionals a Mallorca i contribueixen, sens dubte, per iniciativa i patrocini de l'OBRA CULTURAL DE «LA CAIXA» a elevar el nivell musical-cultural dels mallorquins, oferint-los l'avinentsa d'escoltar uns concerts, uns intèrprets d'autèntica vàlua internacional.

Per enguany, s'han triat els dies 19 i 28 d'agost, i 2 i 9 de setembre. Els concerts es donaran al claustre de St. Francesc de la ciutat de Mallorca.

Destaquem, en primer lloc, la intervenció de **Margaret Powell**, que toca piano i violoncel, australiana, que també serà acompanyada pel pianista anglès **Michael Dissek**. Ella, a la primera part, interpretarà obres de Haydn, Liszt i Bartók. A la segona part ambdós tocaran obres de Bach i Chopin.

Altres intervencions: El «**Quartet sonor**» de corda, acompanyat de Miquel Gaspar (clarinet) interpretarà peces de Maydn, Mozart i Brahms.

Anna Rizzi, soprano, **Lluís Gàsser**, guitarrista, oferiran als mallorquins obres dels trobadors medievals, peces del Renaixement i de l'autor espanyol Granados.

«**Nou trio de Praga**» presentarà les seves actuacions a base dels instruments musicals de piano, violí i violoncel.

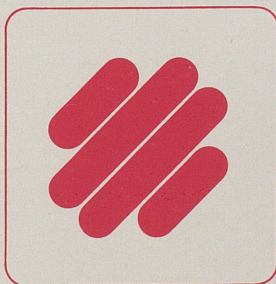
Esperam que aquestes nits musicals sien lluminoses tant per les interpretacions d'autors i intèrprets, tan curiosament contractats, com per l'assistència d'un públic que sàpiga apreciar de veres l'aportació tan ferma d'aquestes **X Serenates d'estiu** al nostre panorama cultural.

Forts com el talaiot perenne

La nostra presència a les Illes va ser
acollida amb un afecte fraternal.

Però no ens va sorprendre. Més enllà
del temps, ens uneixen uns sentiments que
encara són vius, latents, intactes, i
que donen una força perenne a la nostra amistat.

BANCA CATALANA
BANC INDUSTRIAL
DE CATALUNYA

A les Balears: PALMA · INCA · MANACOR · SA POBLA
CAMPOS · MAÓ · CIUTADELLA · FERRERIES

OBRA CULTURAL BALEAR

**Sempre més i millor
per promoure
la nostra vertadera cultura**

¿ENCARA NO EN SOU SOCI?

C/. Impremta, 1

Tel. 22 32 99

Ciutat de Mallorca